

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ & ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΚΗΣ & ΜΕΣΩΝ ΜΑΖΙΚΗΣ ΕΝΗΜΕΡΩΣΗΣ
(ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΠΥΡΓΟΥ)

ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ ΜΕ ΕΜΦΑΣΗ ΣΤΟ «SILK ROAD» & ΑΡΧΑΙΟΚΑΠΗΛΙΑ

*Αρχαιοκαπηλία και κιβδηλεία μνημείων: Περιγραφή των
φαινομένων και
οριοθέτηση της σύγχρονης σχέσης τους με έμφαση στο διαδίκτυο
ή στα αρχαιολογικά μονοπάτια του "Silk Road" και του "eBay"*

ΚΡΙΝΟΥ ΑΝΝΑ

Επ. Καθηγητής : Αντώνιος Μανιάτης (Επίκουρος Καθηγητής)
Εξεταζόμενο Μάθημα: ΔΙΚΑΙΟ & ΜΜΕ

Πύργος, Σεπτέμβριος 2014

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ: ΑΡΧΑΙΟΚΑΠΗΛΙΑ ΚΑΙ ΚΙΒΔΗΛΕΙΑ ΜΝΗΜΕΙΩΝ: ΑΠΟ ΤΗ ΦΥΣΙΚΗ ΣΤΗΝ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΤΟΥΣ ΕΚΔΟΧΗ	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΑΡΧΑΙΟΚΑΠΗΛΙΑ: ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ, ΚΡΟΥΣΜΑΤΑ, ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	7
1. 1. ΑΡΧΑΙΟΚΑΠΗΛΙΑ: Η ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ	7
1. 2. ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΚΡΟΥΣΜΑΤΑ ΑΡΧΑΙΟΚΑΠΗΛΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΑΡΧΩΝ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΕΚΔΟΧΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ	13
1. 2. 1. Ο «Θησαυρός των Αηδονιών»	13
1. 2. 2. Η υπόθεση της Σχοινούσας	15
1. 2. 3. Οι μαύρες τρύπες της παράνομης διακίνησης αρχαιοτήτων	15
1. 3. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΚΑΠΗΛΙΑ	16
Ν. 3028/2002 (ΦΕΚ 153/Α/28.06.2002)	17
1. 3. 1. ΓΕΝΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ	17
1. 3. 2. ΚΑΤΟΧΗ ΚΑΙ ΝΟΜΙΜΗ ΑΓΟΡΑΠΩΛΗΣΙΑ	18
1. 3. 3. ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΕΞΑΓΩΓΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ	19
1. 3. 4. ΠΟΙΝΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ	20
Ν. 3658/2008 (ΦΕΚ 70/Α/22.04.2008)	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΑΡΧΑΙΟΚΑΠΗΛΙΑ ΚΑΙ ΑΝΙΧΝΕΥΤΕΣ ΜΕΤΑΛΛΩΝ	25
2. 1. ΑΝΙΧΝΕΥΤΕΣ ΜΕΤΑΛΛΩΝ: ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΚΑΙ ΧΡΗΣΗ	25
2. 2. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΑΝΙΧΝΕΥΤΕΣ ΜΕΤΑΛΛΩΝ	30
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΑΡΧΑΙΟΚΑΠΗΛΙΑ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΟ: ΦΥΣΙΚΗ ΑΓΟΡΑ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ	33
3. 1. Η ΦΥΣΙΚΗ ΑΓΟΡΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ	33
3. 2. ΑΠΟ ΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΣΤΟ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟ ΕΓΚΛΗΜΑ: Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΩΝ ΔΙΑΚΙΝΗΣΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ	34
3. 2. 1. Silk Road	36
3. 2. 2. Οι ανταγωνιστές του Silk Road	38
3. 2. 3. eBay	40
3. 2. 4. Οι ανταγωνιστές του eBay	42
3. 3. ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ	43

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΚΙΒΔΗΛΕΙΑ ΜΝΗΜΕΙΩΝ: ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ, ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ, ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ, ΜΕΤΡΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ	47
4. 1. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΚΙΒΔΗΛΕΙΑΣ	47
4. 1. 1. Η «Θεά της Βοστώνης»	47
4. 1. 2. Η «προσωπίδα του Αγαμέμνονος»	50
4. 1. 3. Κιβδηλεία κλασικών αρχαιοτήτων	55
4. 2. ΤΑ ΚΙΝΗΤΡΑ ΤΗΣ ΚΙΒΔΗΛΕΙΑΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ – ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ	59
4. 2. 1. Ανεπάρκειες της Αρχαιοκαπηλίας;	60
4. 2. 2. Ανεπάρκειες της Δικαιοσύνης;	62
4. 3. «ΠΟΛΥΤΙΜΕΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΣ» ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ	65
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	68
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	71
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	72

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η αρχαιοκαπηλία αποτελεί μάστιγα για την πολιτιστική κληρονομιά κάθε λαού και συνοδεύεται από παράλληλα φαινόμενα όπως η κιβδηλεία των αρχαιοτήτων τα οποία, όπως θα υποστηριχθεί σε αυτή την εργασία, προκαλεί. Σήμερα αντιμετωπίζονται δύο μορφές της αρχαιοκαπηλίας και των συνοδευτικών της φαινομένων, η φυσική και η ηλεκτρονική. Στις σελίδες που ακολουθούν γίνεται μια περιγραφή των φαινομένων αυτών και εκτιμάται η τρέχουσα κατάσταση, σε συνδυασμό με την παράθεση του θεσμικού πλαισίου και των διαφόρων παραμέτρων που συγκροτούν και τις δύο εκδοχές, την παραδοσιακή και την ψηφιακή. Ορισμένες παραδοχές μπορούν να οδηγήσουν στη διαπίστωση ότι η άσκηση των παράνομων αυτών δραστηριοτήτων έχει αποκτήσει ανεξέλεγκτες διαστάσεις εξαιτίας της λειτουργίας του διαδικτύου. Όμως το διαδίκτυο υπάρχει και αυτό που απαιτείται είναι η εντατικότερη προσαρμογή των παραδοσιακών θεσμών στις νέες συνθήκες, ώστε να αντιμετωπισθούν τα κρούσματα εκποίησης της πολιτιστικής μας κληρονομιάς σύμφωνα με το ανανεωμένο και αρκετά «κακόβουλο» – για να χρησιμοποιηθεί ένας διαδικτυακός όρος – πνεύμα των καιρών.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: ΑΡΧΑΙΟΚΑΠΗΛΙΑ ΚΑΙ ΚΙΒΔΗΛΕΙΑ ΜΝΗΜΕΙΩΝ: ΑΠΟ ΤΗ ΦΥΣΙΚΗ ΣΤΗΝ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΗ ΤΟΥΣ ΕΚΔΟΧΗ

Το οριστικό περιεχόμενο της ανά χείρας εργασίας διαμορφώθηκε κατά το στάδιο της σύνταξής της, καθώς ορισμένα σημαντικά ζητήματα ανέκυψαν από την επισκόπηση της βιβλιογραφίας και του σχετικού με το θέμα νομικού πλαισίου, όπως θα περιγραφεί αμέσως στη συνέχεια: αρχικά στόχος υπήρξε το να συζητηθεί το φαινόμενο της *αρχαιοκαπηλίας*, να συγκεντρωθεί το θεσμικό πλαίσιο το οποίο αφορά στην αντιμετώπισή της αλλά και στον περιορισμό της παράνομης δραστηριότητας των *ανιχνευτών μετάλλων* και βέβαια να παρουσιαστεί το εφαρμοζόμενο και προτεινόμενο πλαίσιο του κατά το δυνατόν περιορισμού της, δεδομένης της σημασίας που θα είχε η ανάσχεση της εγκληματικής δραστηριότητας της παράνομης εξαγωγής και εμπορίας αρχαιοτήτων για τη χώρα μας. Επίσης, είχε προβλεφθεί η επισκόπηση των ιστοσελίδων του διαδικτύου οι οποίες λειτουργούν συστηματικά ως καταστήματα αρχαίων αντικειμένων, ώστε να διαμορφωθεί μια εμπειριστατωμένη άποψη για την ηλεκτρονική διάθεση των αρχαιοτήτων. Τα παραπάνω δεν αντιμετωπίστηκαν με μικρότερο ενδιαφέρον από όσο αναμενόταν και όπως θα φανεί στο κεφάλαιο για την Αγορά των Αρχαιοτήτων το *Διαδίκτυο* παρουσιάζει αρκετές ιδιαιτερότητες, οι οποίες ήταν θεωρητικά γνωστές, τουλάχιστον στη γράφουσα, η σχετική ωστόσο γνώση εμπλουτίστηκε με λεπτομέρειες που δεν θα ήταν διαθέσιμες χωρίς την πρακτική ενασχόληση με το θέμα.

Η παράμετρος που ανέκυψε και, ενώ δεν ήταν αρχικά προγραμματισμένη να συμπεριληφθεί, προκάλεσε την αναγκαιότητα για τη σύνταξη ενός ολόκληρου και μάλιστα εκτεταμένου κεφαλαίου, ήταν αυτή της *κίβδηλειας* των μνημείων. Για τέσσερις λόγους θεωρήθηκε άμεσα σχετιζόμενη με τα ενδιαφέροντα αυτής της εργασίας, επομένως κρίθηκε απαραίτητο να γίνει αντικείμενο πραγμάτευσης με συστηματικό τρόπο: α) συνυπολογίζεται στο θεσμικό πλαίσιο ως πτυχή της εκποίησης της πολιτιστικής κληρονομιάς, ακόμα και αν τα πωλητέα αντικείμενα είναι κίβδηλα και στην ουσία άνευ οικονομικής αξίας, εφόσον αποκαλυφθούν, β) πανθομολογείται ότι αποτελεί παράγωγο της ανωνυμίας του διαδικτύου, για το οποίο, όπως ήδη σημειώθηκε, η εργασία αυτή δείχνει ιδιαίτερο ενδιαφέρον και γ) υπόθεση της γράφουσας και θέση προς επαλήθευση είναι ότι υποκινείται από κίνητρα παρόμοια με αυτά της αρχαιοκαπηλίας, ωστόσο έρχεται να συμπληρώσει τα κενά και

τις ανεπάρκειες αυτής ως προς την ξαφνική αποκάλυψη εντυπωσιακών αρχαιοτήτων τις οποίες δεν εγγυάται ότι θα εξασφαλίσει η επιστημονική έρευνα ή η λαθροθηρία μνημείων. Επίσης δ) υπόθεση της γράφουσας είναι ότι οι συνέπειες της κιβδηλίας των μνημείων είναι τουλάχιστον όσο δυσμενείς για την πολιτιστική κληρονομιά είναι και εκείνες της διακίνησης αυθεντικών αρχαιοτήτων, διότι η παραχάραξη οδηγεί συχνά στην προσθήκη «πρωτότυπων και ξεχωριστών» έργων τέχνης που ως σημεία αναφοράς αποτελούν τεχνοτροπικούς ή πολιτισμικούς οδηγούς οι οποίοι σε διαφορετική περίπτωση δεν θα ήταν διαθέσιμοι ώστε να παραποιήσουν εκτός από την τέχνη και την ιστορία.

Για να επιτευχθούν όλοι οι παραπάνω στόχοι το κείμενο διακρίθηκε σε τέσσερα κεφάλαια. Στο πρώτο περιγράφεται το φαινόμενο της αρχαιοκαπηλίας, αναφέρονται ορισμένα διαβόητα κρούσματά του και αναλύεται το ισχύον στην ελληνική επικράτεια θεσμικό πλαίσιο για την πάταξή της. Ορισμένες διατάξεις αφορούν και στην κιβδηλεία των μνημείων. Επίσης γίνεται λόγος για τα κυκλώματα αρχαιοκαπηλίας και τη σχέση του με άλλες παράνομες δραστηριότητες. Στο δεύτερο κεφάλαιο περιγράφονται οι ανιχνευτές μετάλλων, ένα εργαλείο με ιδιαίτερη διάδοση στα χέρια των πεπειραμένων ή/και επίδοξων αρχαιοκαπήλων, ενώ και στην περίπτωση αυτή αναφέρεται το σχετικό νομικό πλαίσιο. Στο τρίτο κεφάλαιο συζητούνται τα περί της αγοράς των αρχαιοτήτων, σε μικρότερη έκταση της φυσικής και εκτενέστερα της ηλεκτρονικής. Εκεί συγκεντρώνονται τα αποτελέσματα από την έρευνά μας στο διαδίκτυο, όπου φαίνεται ότι οι διάφορες ιστοσελίδες πρέπει να διακριθούν σε κατηγορίες και να μην θεωρούνται όλες ως έχουσες την ίδια λειτουργία ή έστω ότι ασκούν πανομοιότυπη δραστηριότητα. Στο τέταρτο κεφάλαιο συζητείται το φαινόμενο της κιβδηλείας των μνημείων ώστε αφενός να διασαφηνιστούν οι αρνητικές του επιδράσεις στον τομέα της πολιτιστικής κληρονομιάς, αφετέρου δε να εξετασθεί η σχέση του με την αρχαιοκαπηλία αλλά και η ενδεχόμενη διόγκωσή του εξαιτίας της χρήσης του διαδικτύου.

Τα συμπεράσματα της εργασίας συνοψίζονται σε ένα τελευταίο τμήμα μετά το 4^ο κεφάλαιο, πριν το κείμενο ολοκληρωθεί με έναν σύντομο επίλογο. Σε αυτά εκφράζεται η άποψη της γράφουσας για το μέλλον των αρχαιοτήτων ως προστατευόμενων αντικειμένων σε έναν κόσμο οργανωμένου και πάνω από όλα μυστικοπαθούς και αυτοπροστατευόμενου εγκλήματος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΑΡΧΑΙΟΚΑΠΗΛΙΑ: ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ, ΚΡΟΥΣΜΑΤΑ, ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

1. 1. ΑΡΧΑΙΟΚΑΠΗΛΙΑ: Η ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ

Ο όρος «αρχαιοκαπηλία» είναι ελληνικός. Ο συνήθης αγγλικός όρος για τις αρχαιότητες που εμπλέκονται σε διαδικασίες αρχαιοκαπηλίας είναι «illicit antiquities», ένας περιεκτικός ορισμός για τις οποίες είναι ο εξής: «*ως παράνομες αρχαιότητες χαρακτηρίζονται τα αντικείμενα που έχουν αποσχισθεί από μνημεία, κλαπεί από μουσεία ή ανασκαφεί παράνομα, είναι δε δυνατόν να προορίζονται για εξαγωγή*». Δεν πρόκειται για έναν νομικό όρο, όμως χρησιμοποιείται από τους αρχαιολόγους ώστε να τονίσουν ένα συγκεκριμένο χαρακτηριστικό μιας ιδιαίτερης εμπορικής δραστηριότητας: ενώ στις περισσότερες χώρες του κόσμου η πολιτιστική κληρονομιά έχει αναληφθεί από δημόσιους φορείς, με αποτέλεσμα η παράνομη ανασκαφή και η εξαγωγή των αρχαιοτήτων να βρίσκονται εκτός νόμου, η τελική πώληση εντός χώρας άλλης από τη χώρα προέλευσης ενδεχομένως να μην είναι. Κατά την παράνομη πώλησή τους οι αρχαιότητες είναι πιθανόν να αλλάξουν πολλά χέρια, με συνέπεια την απώλεια των στοιχείων προέλευσης τους, ή τη σκόπιμη εξάλειψή τους στη διάρκεια της διαδικασίας¹. Παρατηρείται, επίσης, ότι ενώ ο όρος «αρχαιοκαπηλία» ερμηνεύεται συνήθως ως το «παράνομο εμπόριο αρχαιοτήτων», η βιβλιογραφία και η σύγχρονη αρθρογραφία περιγράφουν με τον όρο ένα ευρύ φάσμα παράνομων δραστηριοτήτων, οι οποίες περιλαμβάνουν ακόμα και την παράλειψη δήλωσης της εύρεσης αρχαιοτήτων, ή την αποδοχή τους, πέραν ασφαλώς της λαθρανασκαφής ή της κλοπής από μουσεία με σκοπό την εμπορία και τον προσπορισμό ιδιωτικού κέρδους².

Η κλοπή της τέχνης και η σύλληψη των αρχαιολογικών τόπων συνηθίζεται από την αρχαιότητα, πλέον όμως η ζήτηση για αντικείμενα αρχαίας τέχνης έχει «απογειωθεί», επομένως έχει διογκωθεί και η διεθνής αγορά. Νέα στη διαδικασία της παράνομης διακίνησης αρχαιοτήτων είναι τα διεθνή δίκτυα, που προμηθεύουν με λαθραία τα διάφορα μουσεία ανά τον κόσμο καθώς και τους οίκους δημοπρασιών των

¹ Brodie, N., «Introduction». Στο Brodie, N., Walker Tube, K. (επιμ.) *Illicit Antiquities: The Theft of Culture and the Extinction of Archaeology*. Routledge, London, 2.

² Λεκάκης, Στ., «Αρχαιοκαπηλία και τοπικές κοινωνίες. Η περίπτωση των Κυκλάδων τον 18^ο και 19^ο αι.», *Ναξιακά* 20, 2006, 7.

ανεπτυγμένων χωρών. Είναι μάλιστα αισθητή η τάση των δικτύων αυτών να συνδεθούν με παραδοσιακές εγκληματικές οργανώσεις που βρίσκουν κερδοφόρα την αγοραπωλησία των αρχαιοτήτων. Ορισμένες από τις οργανώσεις αυτές, όπως η ιταλική μαφία ή τα κολομβιανά καρτέλς ναρκωτικών χρησιμοποιούν τα κλεμμένα αντικείμενα ώστε να διευκολύνουν άλλες παράνομες συναλλαγές, συνδέοντας με αυτόν τον τρόπο το εμπόριο τέχνης με άλλες μορφές οργανωμένου εγκλήματος όπως η διακίνηση ναρκωτικών και το ξέπλυμα χρήματος³.

Πριν προχωρήσουμε πρέπει να σημειώσουμε ότι σήμερα οφείλουμε να αναφερόμαστε σε τρεις μορφές δικτύων διακίνησης παράνομων αρχαιοτήτων. Οι δύο από αυτές μπορούν να ενοποιηθούν σε μία και να χαρακτηριστούν ως η «**φυσική εκδοχή της διακίνησης**». Πρόκειται για τους παράνομους διακινητές αρχαιοτήτων, όπως ήδη αναφέρθηκαν, τα δίκτυα των οποίων είτε ασκούν ειδικά δράση αρχαιοκαπήλων, είτε επιδίδονται παράλληλα στις δραστηριότητες που αναφέρθηκαν στην προηγούμενη παράγραφο, με κυριότερες από αυτές την εμπορία ναρκωτικών και όπλων. Η τρίτη μορφή είναι η **διαδικτυακή**, αφορά δηλαδή στα ηλεκτρονικά δίκτυα διακίνησης αρχαίων έργων τέχνης, χωρίς να αποκλειστεί βεβαίως ότι πρόκειται για προέκταση ή επέκταση στο διαδίκτυο των φυσικών διακινητών, οι οποίοι εκμεταλλεύονται πλέον την ψηφιακή τεχνολογία. Ας σημειωθεί ότι ιστοσελίδες της παράδοσης Silk Road διακινούν εκτός από αρχαιότητες, ναρκωτικά και όπλα (βλ. Κεφ. 3. 2.). Αυτή η πολυδραστηριότητα στην οποία εντάσσεται συχνά και η αρχαιοκαπηλία οφείλεται στην εμφάνιση νέων παραγόντων στην παρανομία τις τελευταίες δεκαετίες. Πλέον η πολιτιστική κληρονομιά δεν κατευθύνεται, όταν διακινείται ως εμπόρευμα, αποκλειστικά στα μνημεία και στις ιδιωτικές συλλογές, αλλά αποτελεί σπουδαία επενδυτική ευκαιρία. Είναι δε ιδανική όταν πρόκειται να «ξεπλυθεί» χρήμα το οποίο προέρχεται από άλλες παράνομες πράξεις. Η αύξηση των τιμών δεν οφείλεται μόνο στους μεσάζοντες και στις δυσκολίες να μεταφερθούν αρχαιότητες από τις χώρες προέλευσής τους στις χώρες υποδοχής/εμπορίας, αλλά και στο ότι πρέπει να «χωρέσουν» σ' αυτές τεράστια ποσά από άλλες δραστηριότητες⁴.

Η διαδικασία παράνομης διακίνησης των αρχαιοτήτων χαρακτηρίζεται ως σύνθετη διακρατική αγορά η οποία τροφοδοτείται και διευκολύνεται από διάφορες

³ Kelly, R. J., Maghan, J., Serio, J. D. *Illicit Trafficking: A Reference Handbook: Santa Barbara*. ABC-CLIO, Calif 2005, 82.

⁴ Καούρης, Ι., «Παράνομη Διακίνηση Πολιτιστικών Αγαθών: Οι Συμβάσεις της Unesco (Παρίσι, 1970) και του Unidroit (Ρώμη, 1995). Στο Κωνσταντή, Κ., Τσεκούρα, Κ., Φακάρου, Γ. (επιμ.) *Συζήτηση Στρογγυλής Τραπέζης. Πολιτιστική Κληρονομιά: Επιστροφή και Παράνομη Διακίνηση*. Διεύθυνση Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, Τμήμα Ξένων Σχολών, Αθήνα 2000, 29.

μορφές εγκληματολογικών ασυμμετριών, με αποτέλεσμα να αποκτά σύνθετο χαρακτήρα και το φάσμα των λύσεων που μπορούν να δοθούν στο πρόβλημα. Γράφεται ότι υφίσταται άμεση ανάγκη για την αποσαφήνιση ενός καθαρού πλαισίου σχετικά με το τι είναι νόμιμο και τι παράνομο στη διεθνή αγορά τέχνης και αρχαιοτήτων, την ώρα που η παγκόσμια πολιτιστική κληρονομιά εξακολουθεί να εξαφανίζεται σε επικίνδυνο βαθμό εάν δεν λαμβάνονται δραστικά μέτρα⁵.

Η «εξαφάνιση» της πολιτιστικής κληρονομιάς οφείλεται στην ύπαρξη ακριβώς της αγοράς αρχαιοτήτων, η οποία μπορεί να περιγραφεί σχηματικά ως αλληλεπίδραση ανάμεσα στο αίτημα για την απόκτηση στοιχείων της πολιτιστικής κληρονομιάς σε μια τοποθεσία και στην προμήθεια των στοιχείων αυτών σε μια άλλη. Ασφαλώς το σχήμα αυτό είναι υπεραπλουστευτικό, καθώς δεν είναι μία μόνο η αγορά για την πολιτιστική κληρονομιά, αλλά πολλές και με διαφορετικούς προμηθευτές και πελάτες, καθώς και διαφορετικές μορφές των προϊόντων που διακινούνται. Εξάλλου τα αντικείμενα της αρχαιότητας που αποτελούν τα διακινούμενα πολιτιστικά στοιχεία είναι ποικίλα και προέρχονται από σωρεία πηγών, όπως τα διάφορα ταφικά, οικιστικά και μνημειακά κατάλοιπα, τα ιερά, τα πεδία μαχών, τα ναυάγια κ.ά. Ελάχιστα όμως ενδιαφέρει τους εμπόρους και τους πελάτες τους αυτό που απασχολεί πρωτίστως τους αρχαιολόγους: *το πλαίσιο από το οποίο προέρχεται το αρχαίο αντικείμενο*. Οι αρχαιολόγοι αντιμετωπίζουν τις αρχαιότητες ως αναπόσπαστα μέρη του αρχαίου πολιτιστικού πλαισίου ενώ οι αρχαιοκάπηλοι ως μεμονωμένα έργα τέχνης⁶.

Η αρχαιοκαπηλία δεν είναι απαραίτητως συνδεδεμένη σε κάθε περίπτωση με ευρείας κλίμακας διαδικασίες αγοραπωλησίας, δεν είναι δηλαδή οπωσδήποτε υποκινούμενη από τους διεθνείς συλλέκτες έργων τέχνης, καθώς μπορεί να λαμβάνει χώρα και σε περιορισμένης έκτασης επίπεδο, ήτοι σε ατομικό. Όλο και περισσότεροι τουρίστες κάθε χρόνο επιστρέφουν στην πατρίδα τους μεταφέροντας τεχνουργήματα που στη χώρα προέλευσής τους προστατεύονται. Η οικονομική αξία των αντικειμένων αυτών ενδεχομένως να μην είναι σημαντική, σωρευτικά όμως η παράνομη διακίνησή τους καθίσταται ιλιγγιώδης. Σε μεγάλο αριθμό κρουσμάτων μέρος της παράνομης διακίνησης μπορεί να είναι ο εντόπιος κάτοικος, όπως ένας

⁵ Passas, N., Proulx, B. B., «Overview of Crimes and Antiquities». Στο Manacorda, S., Chappell, D. (επιμ.) *Crime in the Art and Antiquities World: Illegal Trafficking in Cultural Property*. Springer, New York, Dordrecht, Heidelberg, London 2011, 64.

⁶ Forrest, C., *International Law and the Protection of Cultural Heritage*. Routledge, Oxon 2010, 136.

φτωχός αγρότης που ξαφνικά βρίσκεται μπροστά σε μια τεράστια ευκαιρία να κερδίσει χρήματα εμπορευόμενος τα αρχαία που βρέθηκαν στην ιδιοκτησία του⁷.

Τα παράνομα έσοδα από την αρχαιοκαπηλία καθώς και η βλάβη που προκαλείται, σπάνια έχουν ποσοτικοποιηθεί, διότι όλα γίνονται με μυστικότητα. Μια εκτίμηση της *Interpol* για τα οικονομικά οφέλη από το εμπόριο αρχαιοτήτων δείχνει ότι η εν λόγω παράνομη αγορά ταξινομείται ως τρίτη μετά από τα ναρκωτικά και τα όπλα. Οι λίγες αναφορές είναι ιδιαίτερα ενδεικτικές: το 1983 μια μελέτη έδειξε ότι το 58,6% των θέσεων των Maya στη Belize είχαν πληγεί από αρχαιοκάπηλους. Μεταξύ 1989 και 1991 μια επιφανειακή έρευνα στο Mali αποκάλυψε 834 αρχαιολογικές θέσεις, εκ των οποίων το 45% είχε ήδη συληθεί, με το 17% πάρα πολύ εκτεταμένα. Μια άλλη έρευνα στο βόρειο Πακιστάν έδειξε ότι περίπου τα μισά από τα βουδιστικά ιερά, τύμβους και μοναστήρια είχαν υποστεί εκτεταμένες βλάβες ή είχαν καταστραφεί από παράνομες ανασκαφές. Στην ισπανική Ανδαλουσία έχει δεχθεί σύληση το 14% των γνωστών αρχαίων θέσεων. Όσο για την Ελλάδα, μόνο για τα Πρωτοκυκλαδικά ειδώλια που κοσμούν τις συλλογές αρχαιοτήτων παγκοσμίως, έχει υπολογισθεί ότι έχουν συληθεί 11.000 τάφοι. Επίσης, αρκετές χιλιάδες τάφων πρέπει να έχουν συληθεί στη Νότιο Ιταλία ώστε να διακοσμηθούν επίσης οι διεθνείς συλλογές με 13.600 ερυθρόμορφα αγγεία από την Απουλία⁸. Τα οικονομικά στοιχεία που είναι γνωστά για την παράνομη διακίνηση των αρχαίων ελληνικών αγγείων είναι πολύ διαφωτιστικά: το 1993 υπήρξε μια ιδιαίτερα αποδοτική χρονιά, όταν μία και μόνο καιρετανή υδρία της συλλογής Hirschmann πουλήθηκε από τον Sotheby's του Λονδίνου για 2,2 εκ. λίρες. Πρόκειται για ένα ελάχιστο ίχνος της εισόδου στην αγορά των κλασικών αρχαιοτήτων της λεγόμενης «επενδυτικής συλλογής» που πρωτοεμφανίστηκε στη δεκαετία του 1970 και μάλλον ενεργοποιήθηκε από την απόκτηση ενός Κρατήρα του Ευφρονίου το 1972 από το Μητροπολιτικό Μουσείο Νέας Υόρκης, ο οποίος έμεινε γνωστός ως «το αγγείο του ενός εκατομμυρίου δολαρίων». Στη δεκαετία του 1990 αναφορές από την αγορά αρχαιοτήτων επιβεβαιώνουν την αύξηση των καταγεγραμμένων διακινηθέντων κομματιών, μαρτυρώντας ότι η «επενδυτική συλλογή» αρχαιοτήτων έγινε πιο συνηθισμένη. Τα αγγεία ελληνικής προέλευσης που έχουν εμφανισθεί στη διεθνή αγορά από το 1954

⁷ Brinkman, M., «Reflections on the Causes of Illicit Traffic in Cultural Property and Some Potential Cures». Στο Hoffman, B. (επιμ.) *Art and Cultural Heritage: Law, Police and Practice*. Cambridge University Press, Cambridge 2006, 64.

⁸ Brodie, N., «An Archaeologist's View of the Trade in Unprovenanced Antiquities». Στο Hoffman, B. (επιμ.) *Art and Cultural Heritage: Law, Police and Practice*. Cambridge University Press, Cambridge 2006, 54.

έως το 1998, σύμφωνα με σχετικό κατάλογο, αριθμούσαν τα 18.431, με μικρή αύξηση της διακίνησης στη δεκαετία του 1980. Από τα αγγεία που διακινήθηκαν από τη δεκαετία του 1950 και εξής, το 80% στερείτο κάθε πληροφορίας προέλευσης, αν και όσο προχωρούσαν οι δεκαετίες παρέχονταν περισσότερα στοιχεία για την προέλευση τους. Συγκεκριμένα, στην ύστερη δεκαετία του 1980 / πρώιμη δεκαετία 1990 τα αγγεία άγνωστης προέλευσης μειώθηκαν στο 75%, ενώ μεταξύ 1994 και 1998 στο 58%. Οι προτιμήσεις των διακινήτων, προφανώς λόγω των αλλαγών στις προτιμήσεις των πελατών τους, διαφοροποιούνται στην πάροδο του χρόνου: για παράδειγμα, έως αργά στη δεκαετία του 1960 προείχαν στη ζήτηση η Κορινθακή και η μελανόμορφη κεραμική, που μαζί καταλάμβαναν πλέον του 50% της αγοράς. Στη συνέχεια τη σκυτάλη ανέλαβαν τα ερυθρόμορφα αγγεία που νωρίς στη δεκαετία του 1990 ξεπερνούσαν το 30% της συνολικής διακίνησης. Η αλλαγή αυτή στη ζήτηση θα πρέπει μάλλον να αποδοθεί στις λαθρανασκαφές της Νότιας Ιταλίας, ειδικά της Απουλίας, θέση στην οποία έγινε ήδη αναφορά παραπάνω. Ορισμένοι ερευνητές θεωρούν ότι η αύξηση στη ζήτηση των ερυθρόμορφων αγγείων οφείλεται στη διοχέτευση στην αγορά πολλών πλαστών, ωστόσο η πτυχή αυτή παραμένει ανεπιβεβαίωτη. Να σημειωθεί ότι μόνο στους επίσημους καταλόγους με ελληνικά αγγεία προς πώληση αυτά αριθμούσαν περί τα 17.000⁹.

Η Ελλάδα στους νεότερους χρόνους έχει πληγεί από την αρχαιοκαπηλία ήδη από την εποχή των Σταυροφοριών, ωστόσο οι πρώτοι συστηματικοί αρχαιοκάπηλοι εμφανίστηκαν στη χώρα πριν από την άλωση της Κωνσταντινουπόλεως, όταν για λογαριασμό των ηγεμόνων της Δύσης συγκέντρωναν χειρόγραφα, νομίσματα, επιγραφές και σειρά άλλων πολύτιμων αντικειμένων. Το ενδιαφέρον του δυτικού κόσμου για την Ελλάδα συνδυάζεται με τη λεηλασία των ελληνικών αρχαιολογικών θησαυρών, ενώ Ευρωπαίοι διπλωματικοί υπάλληλοι, περιηγητές, έμποροι και ναυτικοί ασκούν συστηματικά την αρχαιοκαπηλία ώστε να ικανοποιήσουν τους ηγεμόνες, τους πάπες και τους ευγενείς της Δύσης¹⁰. Όταν στη διάρκεια του 18^{ου} αιώνα έγιναν προσιτά στο κοινό τα πρώτα εθνικά μουσεία, η τάση εμπλουτισμού τους με αρχαιότητες οδήγησε σε μεμονωμένα ή γενικευμένα φαινόμενα «νόμιμης» ή βεβιασμένης απόκτησης αρχαιοτήτων, όχι μόνο ελληνικής προέλευσης. Ο πρέσβης

⁹ Nørskov, V., «Greek Vases for Sale: Some Statistical Evidence». Στο Brodie, N., Walker Tube, K. (επιμ.) *Illicit Antiquities: The Theft of Culture and the Extinction of Archaeology*. Routledge, London 2002, 23-30.

¹⁰ Μουτζάλη, Α., «Η προστασία των αρχαιοτήτων και το πρόβλημα της αρχαιοκαπηλίας στην Ελλάδα». *Δημοκράτης Λαός*, 20.03.1989, 4.

της Γαλλίας στην Υψηλή Πύλη Σουαζέλ Γκουφιέ έστειλε το 1787 τον Φωβέλ στην Αθήνα ώστε να αναζητήσει αρχαία προς πώληση. Δέκα χρόνια αργότερα ο Ναπολέων απήγαγε εκατό διάσημα αγάλματα της Ρώμης ως λάφυρα πολέμου ώστε να εκτεθούν στο ενσωματωμένο στο Λούβρο «Μουσείο του Ναπολέοντα», ενώ το 1801 ο Έλγιν απέσπασε μεγάλο μέρος από τα γλυπτά του Παρθενώνα που το 1816 κατέληξαν στην κατοχή του Βρετανικού Μουσείου¹¹. Και αν ο 18^{ος} και 19^{ος} αι. κυριάρχησαν στην απόσπαση με κάθε τρόπο και τη μεταφορά των ελληνικών αρχαιοτήτων στα μουσεία και τις συλλογές του εξωτερικού, ο 20^{ος} αι. δεν πήγε πίσω, καθώς τα κρούσματα εξακολουθούν αμείωτα: ο Σύλλογος Ελλήνων Αρχαιολόγων έκανε πολύ πρόσφατα λόγο για δραματική αύξηση των λαθρανασκαφών, συμφώνησε δε με τη διαπίστωση αυτή και η αστυνομία. Το καλοκαίρι του 2011 δέκα τυμβωρυχικά ορύγματα εντοπίστηκαν στον υπό ανασκαφή οικισμό του Αρχοντικού της Πέλλας, ενώ αρκετά από τα ορύγματα αυτού του είδους αποδίδονται στη χρήση των ανιχνευτών μετάλλου, για τους οποίους θα γίνει λόγος στην τρίτη ενότητα του κεφαλαίου. Λίγα χρόνια νωρίτερα, το 2006, σε βίλα εφοπλιστικής οικογένειας των Κυκλάδων κατασχέθηκε ολόκληρος αρχαιολογικός θησαυρός, ενώ το 2010 μόλις την ύστατη στιγμή εμποδίστηκε η πώληση δύο αρχαϊκών Κούρων, προερχόμενων από παράνομη λαθρανασκαφή στην Ακροκόρινθο τον Μάιο του προαναφερθέντος έτους. Τον Οκτώβριο του 2011 θησαυρός αρχαιοτήτων από τη Μακεδονία κατασχέθηκε στα χέρια αρχαιοκαπήλων στη Θεσσαλονίκη. Τα κατασχεθέντα, αξίας 11.000.000 ευρώ προήλθαν από το νεκροταφείο του Αρχοντικού. Ένας από τους σημαντικότερους αρχαιολογικούς θησαυρούς εντοπίστηκε πολλά χρόνια νωρίτερα στη γκαλερί «Μάικλ Ουόρντ» της Νέας Υόρκης, με προέλευση το μυκηναϊκό νεκροταφείο των Αηδονιών της Αργολίδας. Και δεν μπορεί να μην αναφερθεί η πρόσφατη ένοπλη ληστεία στο Μουσείο Ιστορίας Ολυμπιακών Αγώνων της Αρχαίας Ολυμπίας, η οποία αποκάλυψε το μεγάλο κενό φύλαξης που χαρακτηρίζει αρκετά από τα ελάσσονα αλλά με σημαντικό περιεχόμενο αρχαιολογικά μουσεία της χώρας μας¹².

Και βέβαια δεν μπορούν να αποδοθούν όλα αυτά τα κρούσματα σε ολιγορία της ελληνικής αστυνομίας, αφού η δράση της έχει υπάρξει αποτελεσματική σε πλήθος περιπτώσεων. Τα κρούσματα όμως είναι αναρίθμητα. Η πηγή που αναφέρει ορισμένα

¹¹ Kreeb, M., «Οι αρχαιότητες της Αθήνας: Ξένοι ταξιδιώτες». Στο Μπούρας, Χ., Σακελλαρίου, Μ. Β., Στάκος, Κ. Σπ., Τουλούπα, Ε. (επιμ.) *Αθήναι: Από την Κλασική Εποχή έως Σήμερα (5^{ος} αι. π.Χ. – 2.000 μ.Χ.)*. Κότινος, Αθήνα 2000, 334-366.

¹² Καρατζαφέρης, Α., «Σκάβουν παράνομα σε όλη την Ελλάδα». *ART (Τύπος της Κυριακής)*, 4 Μαρτίου 2012, 8.

από τα στοιχεία της προηγούμενης παραγράφου παραθέτει μερικά πολύ ενδιαφέροντα και ενδεικτικά στατιστικά στοιχεία: από το 1991 έως το 2011 τελέστηκαν 2.637 αδικήματα αρχαιοκαπηλίας και συνελήφθησαν 3.280 αρχαιοκάπηλοι, εκ των οποίων μόνο οι 290 ήταν αλλοδαποί. Το φαινόμενο γνωρίζει έξαρση από το 2009 και εξής, ίσως λόγω της οικονομικής κρίσης που μαστίζει τη χώρα. Το μεγαλύτερο μέρος των περιστατικών του 2011 ήρθε στο φως στις Θεσσαλία, Στερεά Ελλάδα και Πελοπόννησο. Οι αλλοδαποί, ενώ είναι πολύ λιγότεροι από τους Έλληνες αρχαιοκάπηλους, διαδραματίζουν κομβικό ρόλο στις μεγάλες υποθέσεις, τις οποίες υποκινούν διάφορα κυκλώματα¹³.

Οι προσπάθειες αντιμετώπισης των φαινομένων αυτών κατοχυρώνονται πρωτίστως στην ελληνική νομοθεσία. Η επόμενη ενότητα περιγράφει με σχετική συντομία ορισμένα ηχηρά παραδείγματα αρχαιοκαπηλίας από τον ελληνικό χώρο, ενώ η μεθεπόμενη αφορά σε μια επισκόπηση του νομικού πλαισίου πάταξης της αρχαιοκαπηλίας, όπως την επιδιώκουν ορισμένοι σύγχρονοι νόμοι, που έχουν αντικαταστήσει ή ανανεώσει παλαιότερους που τέθηκαν σε ισχύ από την ίδρυση ήδη του νεοελληνικού κράτους και έκτοτε.

1. 2. ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΚΡΟΥΣΜΑΤΑ ΑΡΧΑΙΟΚΑΠΗΛΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ: ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΑΡΧΩΝ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΕΚΔΟΧΗΣ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

Αν και ήδη αναφέρθηκαν ορισμένα κρούσματα αρχαιοκαπηλίας στην προηγούμενη ενότητα, στο πλαίσιο της γενικής συζήτησης για την αρχαιοκαπηλία, η σύντομη αναφορά σε ορισμένα κρούσματα και την αντιμετώπισή τους είναι δυνατόν να δώσει μια ιδέα για την αποτελεσματικότητα των φορέων οι οποίοι είναι επιφορτισμένοι με την προστασία των αρχαιοτήτων. Δεν θα περιγραφούν αναλυτικά οι υποθέσεις, και μόνο τα σημαντικότερα συμπεράσματα από αυτές θα χρησιμοποιηθούν εδώ:

1. 2. 1. Ο «Θησαυρός των Αηδονιών»

Ενδεχομένως το πληρέστερο παράδειγμα για την περιγραφή της αποτελεσματικότητας στη συνεργασία των αρμόδιων φορέων όταν πρόκειται για

¹³ Στο ίδιο, 9.

εθνικούς θησαυρούς αποτελεί αυτό της επιστροφής του «Θησαυρού των Αηδονιών»¹⁴ στην Ελλάδα, δηλαδή του συνόλου κοσμημάτων από το ομώνυμο Μυκηναϊκό νεκροταφείο της Κορινθίας, μέσα της δεκαετίας του 1990. Οι συντονισμένες προσπάθειες απαιτούσαν πολύπλευρη συνεργασία συνιστάμενη από τα εξής:

A) Διαρκή παρακολούθηση των διεθνών δημοπρασιών για την πιθανότητα εμφάνισης ελληνικών αρχαιοτήτων όπως η συλλογή κοσμημάτων από τα Αηδόνια που εκτέθηκε το 1993 στην αίθουσα τέχνης *Michael Ward* στο Λονδίνο.

B) Γνώση των διεθνών δικαιωμάτων της χώρας μας σε νομικό επίπεδο, καθώς και των απαιτούμενων διαδικασιών, όπως η προσφυγή στο Ομοσπονδιακό Δικαστήριο της Νέας Υόρκης, με την οποία ζητήθηκε ταχύτατα η ματαίωση της δημοπρασίας και η επιστροφή του θησαυρού, δεδομένου του επιχειρήματος ότι πρόκειται για υλικό από το συλημένο νεκροταφείο στα τέλη της δεκαετίας του 1970.

Γ) Δυνατότητα σύνδεσης του συνόλου με συγκριμένο μνημείο προέλευσης, σύμφωνα με την εικονογραφία, την τεχνοτροπία, την τεχνική και το υλικό κατασκευής των κοσμημάτων. Αυτό είναι ένα σημαντικότατο επιχείρημα για την απόδοση των θησαυρών μιας χώρας βάσει συγκεκριμένης υπόθεσης αρχαιοκαπηλίας στο παρελθόν και όχι γενικώς και αορίστως.

Δ) Ευρύτητα πνεύματος στην αντιμετώπιση του προβλήματος, το οποίο προσεγγίσθηκε σφαιρικά, με στόχο τη διεθνή προβολή του σοβαρότατου προβλήματος της αρχαιοκαπηλίας για τη χώρα μας, που όχι μόνο προκαλεί την παράνομη εξαγωγή των αρχαίων αλλά καταστρέφει και τα δεδομένα της επιστημονικής έρευνας.

Θεωρήθηκε τότε ότι επρόκειτο για μια μεγάλη νίκη της Ελλάδας, ένα σοβαρότατο προηγούμενο για παρόμοιες υποθέσεις, ειδικά για την ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης απέναντι σε ζητήματα πολιτιστικής κληρονομιάς αλλά και για να καταστούν προσεκτικότεροι οι έμποροι ως προς την αγορά έργων τέχνης άγνωστης προέλευσης. Θα φανεί και από την ενότητα 4. 1. 3. αυτής της εργασίας πόσο μεγάλη σημασία είχε η δήλωση του Μουσείου *Getty* ότι σταματά να αγοράζει αρχαία με άγνωστη προέλευση.

¹⁴ Οι πληροφορίες που χρησιμοποιούνται εδώ προέρχονται από τα εξής: Δημακοπούλου, Κ., *Ο Θησαυρός των Αηδονιών: Σφραγίδες και Κοσμήματα της Ύστερης Εποχής του Χαλκού στο Αιγαίο*, Υπουργείο Πολιτισμού, Αθήνα 1996, 17-20. Δημακοπούλου, Κ., Δινάρη-Βαλάκου, Ν., *Ο Θησαυρός των Αηδονιών*, Υπουργείο Πολιτισμού / Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, Αθήνα 1997, 10-16.

1. 2. 2. Η υπόθεση της Σχοινούσας

Το παράδειγμα αυτό δείχνει πόσο αποτελεσματική μπορεί να υπάρξει η συνεργασία των αρχών σε διεθνές επίπεδο, καθώς οι ελληνικές και οι ιταλικές αρχές διαλεύκαναν πριν από μερικά χρόνια το πιο πολύκροτο ίσως σκάνδαλο αρχαιοκαπηλίας στη σύγχρονη ιστορία της εγκληματικής αυτής δραστηριότητας. Στην περίφημη παρέα της Σχοινούσας συγκαταλέγονταν πρόσωπα τα οποία ανήκαν σε κύκλους συλλεκτών και αρχαιοπωλών, ωστόσο το κύκλωμα χαρακτηρίστηκε ως ιδιαίτερα διευρυμένο, δεδομένης της εμπλοκής και αρχαιολόγων, διευθυντών ιδιωτικών μουσείων, εφοπλιστών και επιχειρηματιών. Ανάμεσα σε πάρτι και γαμήλιες τελετές στην Πάρο κλείνονταν δουλειές «γκρίζας» αγοράς αρχαιοτήτων δεκάδων εκατομμυρίων δολαρίων. Με τη διαμεσολάβηση ιδιωτικών κατοικιών, γκαλερί, διεθνών οίκων δημοπρασιών και κρυφών αποθηκών στο Λονδίνο, οι αρχαιότητες κατέληγαν στην Αμερική όπου όδευαν για το γνωστό για τέτοιες υποθέσεις μουσείο στο Μαλιμπού. 17 άλμπουμς με 2217 φωτογραφίες αρχαιοτήτων φυλάσσονταν στη βίλα της Σχοινούσας (τα 2/3 ανήκαν σε ελληνορωμαϊκές αρχαιότητες) έχοντας προμηθεύσει με το υλικό που απεικόνιζαν και τα μουσεία Μητροπολιτικό Νέας Υόρκης και Μίχο Ιαπωνίας, καθώς και μεγάλες ιδιωτικές συλλογές. Πολλά από τα αντικείμενα αυτά εμφανίζονταν και στους καταλόγους του *Getty*. Σύνδεσμος ήταν ο Ιταλός αρχαιοπώλης Τζιανφράνκο Μπεκίνα, ο πωλητής του πιθανολογούμενου ως πλαστού κούρου το 1983 στο *Getty*. Τη δράση στο εξωτερικό εναντίον του ανέλαβαν οι Ιταλοί καραμπινιέροι σε συνεργασία με Ελβετούς αστυνομικούς και την *Interpol*. Τη παρακολούθηση της δραστηριότητας στη βίλα είχαν αναλάβει οι ελληνικές αρχές. Σήμερα, έχει ανασχεθεί ένα πομπώδες σκάνδαλο αρχαιοκαπηλίας και η Ελλάδα διεκδικεί σημαντικές αρχαιότητες από το επίμαχο Μουσείο που ίσως κάποτε επιστρέψουν στην Ελλάδα¹⁵.

1. 2. 3. Οι μαύρες τρύπες της παράνομης διακίνησης αρχαιοτήτων

Μια δυο παράγραφοι εδώ αρκούν ώστε να θέσουν έναν σημαντικό κατά την άποψη της γράφουσας προβληματισμό: Γιατί η επιτυχία των ανωτέρω παραδειγμάτων και αρκετών άλλων ακόμα δεν αποτελεί παρά μόνο την εκτροπή μερικών μόνο χειμάρρων που οδεύουν να ενωθούν με μεγαλύτερα ποτάμια και να χυθούν στην αχανή θάλασσα της αρχαιοκαπηλίας; Αφού δηλώνεται από επίσημα αστυνομικά

¹⁵ Έψιλον, «Σκάνδαλο Γκετί Νο3»: Ο θησαυρός του Σάιμς», *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 21 Μαΐου 2006, 24-60.

όργανα ότι το έγκλημα της Αρχαιοκαπηλίας ισοδυναμεί, κατ' ευφημισμό, στο ελληνικό ποινικό δίκαιο με το αδίκημα της Εσχάτης Προδοσίας¹⁶, γιατί τα κρούσματα εξακολουθούν να είναι τόσα πολλά και οι ελληνικές αρχαιότητες να γεμίζουν τα ξένα μουσεία και ιδιωτικές συλλογές σε τόσο μεγάλες ποσότητες;

Η ελληνική Αστυνομία και το κράτος εν γένει λαμβάνουν αυστηρά μέτρα για τη φύλαξη των διαδρομών εμπορίας, ελέγχουν τους χώρους των αγοραπωλησιών, εποπτεύουν τις ενδιαφέρουσες θαλάσσιες περιοχές και τα άτομα με τις αποσκευές τους κατά την αναχώρηση για το εξωτερικό, διατηρούν αποδοτικό δίκτυο πληροφοριών, ελέγχουν νομοθετικά την κίνηση των αρχαιοτήτων, ενημερώνουν και συνεγείρουν την κοινή γνώμη, παρέχουν αμοιβή στους πολίτες που συμβάλλουν στην πάταξη της αρχαιοκαπηλίας, συνεργάζονται με διεθνείς αρμόδιους οργανισμούς όπως η Interpol κ.ά. Ωστόσο, καθημερινά νέοι τρόποι μεταφοράς εμφανίζονται, με εκμετάλλευση κυρίως της θάλασσας που παραμένει ο κυριότερος δρόμος και μάλλον ο πιο ακίνδυνος για τη διακίνηση, ενώ στα μέσα διαφυγής έχουν προστεθεί τα μεγάλα φορτηγά αυτοκίνητα μεταφορών, γνωστά ως Transport International Routiers. Η Αστυνομία τονίζει ότι μόνο αν ξεκινήσει μια πανεθνική εκστρατεία για τη διαφύλαξη των ελληνικών αρχαιοτήτων και κειμηλίων μπορεί να αντιμετωπισθεί το φαινόμενο, μόνο αν πεισθούν αυτοί που ξεπουλούν τις εθνικές κληρονομίες ότι οι πράξεις τους ζημιώνουν και τους ίδιους και τις επόμενες γενιές θα είναι δυνατή η ανάσχεση του φαινομένου¹⁷.

Ενδεχομένως. Αν και η γράφουσα φρονεί ότι η επιχειρηματολογία με ηθικό περιεχόμενο πιάνει τόπο μόνο σε αυτούς που φέρουν το ηθικό υπόβαθρο ώστε να αντισταθούν αποτελεσματικά στις υλικές σειρήνες το κρώξιμο των οποίων έχουν διογκώσει οι συνθήκες των ημερών.

1. 3. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΟΚΑΠΗΛΙΑ

Ο πιο πρόσφατος αρχαιολογικός νόμος στον οποίο μπορούν να αναζητηθούν διατάξεις που σχετίζονται με την αρχαιοκαπηλία και την αντιμετώπισή της είναι ο

¹⁶ Τζάλλας, Γ. «Ο ρόλος της ελληνικής αστυνομίας στη δίωξη της αρχαιοκαπηλίας». Στο Κωνσταντή, Κ., Τσεκούρα, Κ., Φακάρου, Γ. (επιμ.) *Συζήτηση Στρογγυλής Τραπέζης. Πολιτιστική Κληρονομιά: Επιστροφή και Παράνομη Διακίνηση*. Διεύθυνση Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, Τμήμα Ξένων Σχολών, Αθήνα 2000, 47.

¹⁷ Στο ίδιο, 48.

3028/2002. Ορισμένες από τις γενικές διατάξεις που περιέχονται στο πρώτο κεφάλαιο, το οποίο είναι γενικό, καθώς και στα δεύτερο και τρίτο, που αναφέρονται σε ακίνητα και κινητά αρχαία, σχετίζονται με την πάταξη της αρχαιοκαπηλίας, η επικέντρωση του ενδιαφέροντος στην οποία γίνεται από το άρθρο 53 και εξής. Οι διατάξεις που μας ενδιαφέρουν είναι κυρίως οι **ΓΕΝΙΚΕΣ** και **ΠΟΙΝΙΚΕΣ**, καθώς και αυτές της **ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΚΑΙ ΝΟΜΙΜΗΣ ΑΓΟΡΑΠΩΛΗΣΙΑΣ** (δεν αναφέρονται διατάξεις όταν επανεμφανίζονται στο κείμενο του νόμου αλλά μόνο την πρώτη φορά που απαντούν, ώστε να αποφευχθούν οι επαναλήψεις). Λίγα χρόνια μετά την έκδοση του ανωτέρου νόμου εκδόθηκε ο Ν. **3658/2008**, που αναφέρεται στα *Μέτρα για την Προστασία των Πολιτιστικών Αγαθών*. Μπορεί να χαρακτηριστεί ως ιδρυτικός νόμος, αφού το άρθρο 1 αυτού προβλέπει ότι εντός του Υπουργείου Πολιτισμού συνίσταται μονάδα σε επίπεδο διεύθυνσης με τίτλο «*Διεύθυνση Τεκμηρίωσης και Προστασίας Πολιτιστικών Αγαθών*». Οι διατάξεις που περιέχει, έχουν συμπληρωματικό μεν χαρακτήρα ως προς τις δράσεις έναντι της αρχαιοκαπηλίας, αφορούν σε δράσεις ωστόσο που δεν προσθέτουν νέα στοιχεία σε όσα αναφέρει ο ισχύων αρχαιολογικός νόμος, επομένως όσες διατάξεις του εμπίπτουν στο θέμα αυτής της εργασίας παρατίθενται μετά από την αναφορά στον Ν. 3028/2002.

Ν. 3028/2002 (ΦΕΚ 153/Α/28.06.2002)

1. 3. 1. ΓΕΝΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

Το είδος της προστασίας: αναφέρεται στο άρθρο 3/παρ.γ ότι στο περιεχόμενο της προστασίας των μνημείων περιλαμβάνεται η «*αποτροπή της παράνομης ανασκαφής, της κλοπής και της παράνομης εξαγωγής*» τους.

Χρονικότητα προστασίας: η προστασία των αρχαιοτήτων που έχουν απομακρυνθεί από την Ελλάδα είναι διαρκής, καθώς στο άρθρο 1/παρ.3 του **3028** ορίζεται ότι «*Στο πλαίσιο των κανόνων του διεθνούς δικαίου, το Ελληνικό Κράτος μεριμνά και για την προστασία των πολιτιστικών αγαθών που προέρχονται από την ελληνική επικράτεια οποτεδήποτε και αν απομακρύνθηκαν από αυτήν*».

Ιστορικό και αρχαιολογικό πλαίσιο: έμμεση αναφορά στη βλάβη που μπορεί να προκληθεί από την απόσπαση ενός αντικειμένου από το αρχικό του περιβάλλον, αποτέλεσμα και της αρχαιοκαπηλικής δράσης όπως αναφέρθηκε παραπάνω, πραγματοποιεί το άρθρο 2/παρ.γγ. Αναφέρεται στο σημείο αυτό ότι ως ακίνητα μνημεία θεωρούνται εκείνα που βρίσκονται στο έδαφος, ή στον πυθμένα της θάλασσας, των λιμνών και των ποταμών και «*δεν είναι δυνατόν να μετακινηθούν*

χωρίς βλάβη της αξίας τους ως μαρτυριών». Προστατεύεται με τη διατύπωση αυτή η ιστορική πληροφορία που παρέχουν τα μνημεία και ξεπερνά σε σημασία την οικονομική τους αξία.

Ανεύρεση και αμοιβή: παρέχονται με το άρθρο 8 του **3028/2002** τα κίνητρα για τη δήλωση των ακίνητων ανευρεθεισών αρχαιοτήτων στο ελληνικό κράτος, μάλιστα κατόπιν αμοιβής, ένα μέτρο που μπορεί να αποτελέσει αντιστάθμισμα στην παράνομη δράση χάρη στο δέλεαρ της οικονομικής απολαβής. Για τις διαδικασίες της δήλωσης του ανευρεθέντος αρχαίου από τον ιδιώτη και την καταγραφή του αρχαίου από την Αρχαιολογική Υπηρεσία δεν δικαιολογείται καθυστέρηση, εκτός εάν δεν είναι *υπαίτια*, ήτοι προερχόμενη από παράγοντα ανεξάρτητο από τη θέληση του δηλούντος ή του παραλήπτη. Για την παραχώρηση αμοιβής αρκεί και η κατάδειξη τόπου με άγνωστες αρχαιότητες, ενώ προβλέπονται επιμερισμοί της σύμφωνα με τον αριθμό των δηλούντων τις «νέες» αρχαιότητες ή το καθεστώς ιδιοκτησίας του τόπου εύρεσης. Προβλέπεται, δηλαδή με αυτή την τελευταία διάταξη αμοιβή και για τον κάτοχο του ακινήτου εντός του οποίου βρέθηκε το αρχαίο. Αναφέρονται και οι περιπτώσεις κατά τις οποίες η δήλωση εξαιρεί την αμοιβή. Σημαντικό για το θέμα μας είναι ότι δεν προβλέπεται αμοιβή για όσους ασκούν παράνομη δραστηριότητα ώστε να βρουν και να δηλώσουν αρχαιότητες, όπως η απόκρυψη ή η πρόκληση βλάβης. Διατάξεις για την παροχή αμοιβής με το ίδιο με το ανωτέρω περιεχόμενο περιλαμβάνονται και στο άρθρο 24, όπου εξειδικεύονται για τα κινητά μνημεία.

Πρέπει να σημειωθεί στο σημείο αυτό ότι προβλέπονται και αμοιβές για τη συμβολή προσώπων στην ανάκτηση μνημείων που κατέχονται παρανόμως, αλλά μόνο όταν η πληροφορία προς αξιοποίηση δεν έχει αμειφθεί προηγουμένως. Η διάταξη αυτή, που προβλέπει και την εύφημο μνεία για τη συμβολή στην ανάκτηση αρχαίων, δεν περιλαμβάνεται στον ν. **3028/2002**, αλλά στον **3658/2008** (άρθρο 9).

1. 3. 2. ΚΑΤΟΧΗ ΚΑΙ ΝΟΜΙΜΗ ΑΓΟΡΑΠΩΛΗΣΙΑ

Κατοχή από ιδιώτες: Αρχαιότητες, σύμφωνα με το άρθρο 23 του **3028/2002**, μπορούν να κατέχουν ιδιώτες χωρίς να θεωρούνται ύποπτοι παράνομης δραστηριότητας, όταν φέρουν σχετική άδεια από το δημόσιο, κατόπιν δήλωσής τους. Η κατοχή επιτρέπεται υπό προϋποθέσεις που αφορούν τόσο στη σπουδαιότητα του αντικειμένου, όσο και στη νομιμότητα και φυλακτική ικανότητα του ιδιώτη. Το αρχαίο μπορεί να κατέχει και ο κληρονόμος του ιδιώτη, αρκεί να μην συντρέχουν απαγορευτικές συνθήκες κατά τον τρόπο που δεν συνέτρεχαν και για τον ιδιώτη.

Επειδή δεν αποκλείεται να παύσουν οι συνθήκες που επιτρέπουν την κατοχή του αρχαίου, ή έστω μία από αυτές, η άδεια μπορεί να ανακληθεί από το Υπουργείο Πολιτισμού, ενώ ανάκληση μπορεί να γίνει ακόμα και όταν πιθανώς αναπροσδιορισθεί η σημασία του αρχαίου, επιστημονική ή καλλιτεχνική, κατόπιν όμως αμοιβής. Όταν η επιστημονική ή εμπορική αξία του αρχαίου είναι πολύ μικρή, το αρχαίο απλώς καταγράφεται και καταλείπεται σε ελεύθερη χρήση του αιτούντος.

Συλλογή και πώληση αρχαιοτήτων: στο άρθρο 31 επαναλαμβάνονται οι προϋποθέσεις για τη δυνατότητα κατοχής αρχαιοτήτων, ενώ εξαιρούνται οι επαγγελματικές ιδιότητες που δεν μπορούν να θεωρηθούν ως εναρμονισμένες με την κατοχή αρχαίων. Βεβαίως το βάρος στο άρθρο αυτό πέφτει στην αγοραπωλησία των αρχαιοτήτων μέσω των αρχαιοπωλείων, η οποία δεν μπορεί να λαμβάνει χώρα εάν δεν τηρούνται με ευλάβεια ορισμένοι κανόνες καταγραφής, που ξεκινούν αμέσως με την είσοδο του αντικείμενου στον χώρο του καταστήματος. Το αρχαίο προς πώληση πρέπει να είναι φωτογραφημένο, ενώ τα στοιχεία της προέλευσής του να είναι γνωστά, όπως και όσα σχετίζονται με την ταυτότητα των μεσολαβούντων εφόσον το αντικείμενο αλλάζει περισσότερα χέρια. Τα στοιχεία αυτά οφείλει το κατάστημα να υποβάλλει στην Αρχαιολογική Υπηρεσία, όπως πάντα χωρίς υπαίτια καθυστέρηση. Η εξαγωγή των αρχαιοτήτων αποκλείεται χωρίς προηγούμενη άδεια ή χωρίς να συνάδουν οι προϋποθέσεις με τις διατάξεις της παρ. 9 του σχετικού με το θέμα άρθρου 34. Άμεση σχέση με την καταπολέμηση της αρχαιοκαπηλίας έχει η απαγόρευση εμπορίας αρχαιοτήτων για τις οποίες υφίστανται ενδείξεις παράνομης απόκτησης ή και εξαγωγής, αν δεν είναι ελληνικές αρχαιότητες. Είναι ενδεικτικό ότι η γνησιότητα του πωλούμενου αρχαίου διασφαλίζεται και με την απαγόρευση των αρμόδιων καταστηματαρχών να κατέχουν εκμαγεία ή αντίγραφα. Οι δημοπρασίες απαιτούν επίσης προηγούμενη αδειοδότηση. Η καταλληλότητα των χώρων πώλησης είναι επιβεβλημένη σύμφωνα με συγκεκριμένα κριτήρια, η διάθεσή τους για επιθεώρηση υποχρεωτική και η πιθανότητα ανάκλησης της άδειας πώλησης πάντοτε πιθανή.

1. 3. 3. ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΚΑΙ ΕΞΑΓΩΓΗ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ

Εισαγωγή: Ενδιαφέρει ιδιαίτερα η παράγραφος 3 του άρθρου 33 του 3028/2002, όπου αναφέρεται ότι ένα αρχαίο αντικείμενο συνοδεύεται από δικαίωμα κυριότητας και διατηρείται νομίμως στην Ελλάδα μόνο εφόσον δεν έχει εξαχθεί από την ελληνική επικράτεια σε διάστημα 50 χρόνων πριν από την εισαγωγή, και δεν έχει αφαιρεθεί με παράνομο τρόπο από μια σειρά μνημείων και τοποθεσιών που

σχετίζονται με τη φύλαξη και την ανάδειξη των αρχαιοτήτων. Όλα αυτά πρέπει να αποδεικνύονται σύμφωνα με συγκεκριμένα δικαιολογητικά τα οποία οφείλει να είναι σε θέση να προσκομίσει ο κάτοχος στην Αρχαιολογική Υπηρεσία.

Εξαγωγή: επιτρέπεται εφόσον δεν έχουν οι αρχαιότητες ιδιαίτερη σημασία για την πολιτιστική κληρονομιά της χώρας, ή δεν πλήττεται η ενότητα σημαντικών συλλογών. Η εξαγωγή μπορεί να είναι περιορισμένη χρονικά και να λαμβάνει χώρα κατόπιν αδείας που δίδεται σε καταστηματάρχες και αρχαιοπώλες. Άλλες διατάξεις του άρθρου 34 από όπου λαμβάνονται οι πληροφορίες που μεταφέρονται εδώ θέτουν προϋποθέσεις για την εξαγωγή εφόσον αφορά προσωρινή έκθεση ενώ αναφέρουν και μια σειρά γενικότερων προϋποθέσεων που εμποδίζουν ή διευκολύνουν την εξαγωγή, που όμως δεν έχουν ιδιαίτερη σχέση με το θέμα μας.

1. 3. 4. ΠΟΙΝΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ

Μετά τις γενικές αυτές αρχές που αναφέρθηκαν και αφορούν με έμμεσο ή άμεσο τρόπο στην Αρχαιοκαπηλία, ο Ν. 3028/2002 περιέχει ειδικό κεφάλαιο στο οποίο αναφέρονται ποινικές διατάξεις αφορούσες σε παράνομη δραστηριότητα έναντι των αρχαιοτήτων, πολλές από τις οποίες σχετίζονται με την άνομη κατοχή και εμπορία τους. Περιέχεται και διάταξη για την παράνομη χρήση ανιχνευτή μετάλλων, ωστόσο αυτή θα αναφερθεί στην τέταρτη ενότητα του τρέχοντος κεφαλαίου. Στις ποινικές διατάξεις ορίζονται με πολύ συγκεκριμένο τρόπο οι ποινές εις βάρος όσων ασκούν παράνομες δραστηριότητες που συγκροτούν τις επιμέρους πράξεις της αρχαιοκαπηλικής δραστηριότητας.

Η **κλοπή μνημείων** επισύρει έως δεκαετή κάθειρξη (άρθρο 53), αναλόγως προς την αξία και την προέλευσή τους. Αν το μνημείο ανήκει σε οργανωμένο αρχαιολογικό χώρο ή μουσείο και αποθήκη φύλαξης, τότε τα πράγματα γίνονται ιδιαίτερα σοβαρά. Η κάθειρξη είναι επιβεβλημένη εφόσον στην παράνομη πράξη εμπλέκονται σπείρες ή αν η δράση μεμονωμένου ατόμου διαπράττεται κατά συνήθεια ή επάγγελμα. Επίσης έως δεκαετή κάθειρξη επισύρει η **υπεξαίρεση μνημείων** ιδιαίτερα μεγάλης αξίας ή ο δράστης ασκεί και πάλι τη δραστηριότητά του κατά συνήθεια ή επάγγελμα.

Μετά από τις προβλεπόμενες κυρώσεις για πιθανή φθορά των μνημείων στα άρθρα 56 και 57, το άρθρο 58 αναφέρεται στην **παράβαση υποχρέωσης δήλωσης της κατοχής** τους. Μπορεί η παράλειψη να επισύρει έως και τριετή φυλάκιση, ενώ ανάλογα με τις περιστάσεις μειώνεται σε διετή το περισσότερο. Ορισμένες

παραλείψεις τιμωρούνται μόνο με χρηματικό πρόστιμο έως 50.000 ευρώ, ωστόσο η υποτροπή επισύρει διετή φυλάκιση.

Μεταβίβαση, κυριότητα και κατοχή μνημείου χωρίς άδεια, έγκριση και γνωστοποίηση τιμωρείται με φυλάκιση έως δύο χρόνων. Αν το μνημείο δεν έχει καν δηλωθεί νόμιμα προηγουμένως, η φυλάκιση είναι τουλάχιστον διετής. Αν παρόλα αυτά η πράξη εμπίπτει σε διατάξεις που επισύρουν βαρύτερες ποινές, τότε οι μικρότερες ποινές δεν επιβάλλονται επιπλέον, ισχύουν δε οι βαρύτερες (άρθρο 59). Με φυλάκιση τιμωρείται και η **άσκηση δραστηριότητας αρχαιοπώλη ή εμπόρου** χωρίς άδεια, ωστόσο δεν αναφέρεται το διάστημα αυτής (άρθρο 60).

Η **παράνομη ανασκαφή ή άλλη αρχαιολογική έρευνα** ώστε να ανευρεθούν ή να αποκαλυφθούν αρχαία επισύρει έως και δεκαετή κάθειρξη. Η κάθειρξη είναι επιβεβλημένη εφόσον η δράση λαμβάνει χώρα εντός αρχαιολογικού χώρου ή γίνεται κατά συνήθεια ή επάγγελμα. Με ποινή ενός τουλάχιστον έτους τιμωρείται η παράνομη αρχαιολογική έρευνα άλλης μορφής πέραν της ανασκαφής, που όμως μεταβάλλεται έως τη δεκαετή κάθειρξη εφόσον, όπως και σε άλλες περιπτώσεις διατυπώθηκε, συντρέχει άσκηση κατά συνήθεια ή επάγγελμα (άρθρο 61). Το άρθρο 69 αναφέρει ότι τα μέσα με τα οποία τελείται η παράνομη δραστηριότητα πρέπει να δημευτούν, αλλά αν αυτό δεν συμβεί για οποιονδήποτε λόγο, επιβάλλεται χρηματική ποινή έως το ήμισυ της αξίας τους.

Η δεκαετής κάθειρξη στον 3028/2002 είναι η ευρύτερη σε διάρκεια ποινή για την παράνομη συμπεριφορά που σχετίζεται με τις αρχαιότητες, ενώ επιβάλλεται και κατά την **παράνομη εξαγωγή** τους, στην οποία αναφέρεται το εκτεταμένο άρθρο 63. Η **παράνομη εισαγωγή** (άρθρο 64) αντιμετωπίζεται με ελαφρότερο τρόπο, αφού η φυλάκιση ορίζεται στον έναν τουλάχιστο χρόνο, με την προϋπόθεση ότι δεν συντρέχουν προϋποθέσεις βαρύτερης ποινής. Με φυλάκιση που δεν αναφέρεται συγκεκριμένα τιμωρείται και η **παράνομη μη επιστροφή πολιτιστικών αγαθών** σε ξένες χώρες προέλευσής τους (άρθρο 65).

Το άρθρο 72 του 3028/2002 αναφέρεται στην ανακριτική διαδικασία σε περίπτωση τέλεσης παράνομης πράξης σχετικά με τις αρχαιότητες, ενώ το άρθρο 73 περιγράφει τους τρόπους αξιοποίησης των χρηματικών ποινών και δημευθέντων πραγμάτων των παρανόμων ασκούντων πράξεις εις βάρος των αρχαιοτήτων.

N. 3658/2008 (ΦΕΚ 70/A/22.04.2008)

Όπως ήδη σημειώθηκε ο νόμος αυτός είναι ιδρυτικός της **Διεύθυνσης Τεκμηρίωσης και Προστασίας Πολιτιστικών Αγαθών** (άρθρο 1), σκοπός της οποίας

είναι σύμφωνα με το άρθρο 2 η προστασία των πολιτιστικών αγαθών και η **καταπολέμηση της αρχαιοκαπηλίας**, μέσω της αναζήτησης, τεκμηρίωσης προέλευσης και διακίνησης, καθώς και της διεκδίκησης κινητών μνημείων που είναι προϊόντα κλοπής, παράνομης ανασκαφής ή ανέλκυσης, ή έχουν παρανόμως διακινηθεί στο εσωτερικό και εξωτερικό. Να σημειωθεί εδώ ότι για πολλούς από τους ορισμούς που χρησιμοποιεί ο νόμος παραπέμπει στον 3028/2002. Η Υπηρεσία αναλαμβάνει σύμφωνα με το άρθρο 3, ανάμεσα σε άλλα, την τεκμηρίωση προέλευσης και διακίνησης α) ευρημάτων παράνομης ανασκαφής ή ανέλκυσης, β) κλαπέντων ή υπεξαιρεθέντων κινητών μνημείων της ελληνικής επικράτειας, γ) παρανόμως εισαγόμενων από τρίτες χώρες ή εξαγόμενων σε αυτές ή παρανόμως διακινούμενων εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης κινητών μνημείων. Επίσης την αναζήτηση κάθε στοιχείου που συμβάλλει στην τεκμηρίωση της απαίτησης του Ελληνικού Δημοσίου απέναντι σε κινητές αρχαιότητες, ώστε να διεκδικηθούν και να ανακτηθούν. Η Υπηρεσία συνδράμει και στη δικαστική διεκδίκηση στο εσωτερικό και εξωτερικό κινητών μνημείων που προέρχονται από κλοπή και υπεξαίρεση, παράνομη ανασκαφή, ανέλκυση ή διακίνηση. Στο άρθρο διακρίνονται αρχαιολογικά τμήματα σύμφωνα με τις περιόδους ενδιαφέροντός τους, συγκεκριμένα το Τμήμα Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων (έως τα τέλη του 4^{ου} αι. μ.Χ.), το Τμήμα Βυζαντινών και Μεταβυζαντινών Αρχαιοτήτων (έως το 1830), καθώς και το Τμήμα Νεότερων Μνημείων (από το 1831 και εξής). Οι διατάξεις και στις τρεις περιπτώσεις είναι πανομοιότυπες και έχουν ως αναφέρθηκαν.

Η Υπηρεσία διαθέτει **Τμήμα Παρακολούθησης και Καταγραφής**, το οποίο τηρεί ηλεκτρονικά αρχεία σχετικά με την κλοπή και υπεξαίρεση κινητών μνημείων, παράνομων ανασκαφών και ανελκύσεων, κατασχεθέντων κινητών μνημείων, προσώπων που εμπλέκονται στις παράνομες δραστηριότητες απόκτησης και διακίνησης κινητών μνημείων, καθώς και προσώπων που διαθέτουν ανιχνευτές μετάλλου και άλλα όργανα διασκόπησης (βλ. και τέταρτη ενότητα κεφαλαίου). Επιπλέον αρμοδιότητες του τμήματος είναι η τήρηση φωτογραφικού αρχείου, η παρακολούθηση της διεθνούς αγοράς κινητών μνημείων μέσω διαδικτύου ή εντύπων καταλόγων αγοραπωλησιών, δημοπρασιών και εκθέσεων, αλλά και με κάθε άλλο τρόπο, η παρακολούθηση των νέων αποκτημάτων από διάφορους φορείς και νομικά ή φυσικά πρόσωπα, η αναζήτηση στοιχείων τεκμηρίωσης των ελληνικών απαιτήσεων, καθώς και η παρακολούθηση της τρέχουσας αξίας των αρχαιοτήτων στην ελληνική και διεθνή αγορά. Στην ίδια Υπηρεσία υπάγονται **Τμήμα Νομικής Τεκμηρίωσης** και

Τμήμα Διοικητικής και Οικονομικής Υποστήριξης. Το πρώτο έχει στόχο τη νομική τεκμηρίωση των απαιτήσεων του Ελληνικού Δημοσίου για την ανάκτηση κινητών μνημείων, καθώς και την τήρηση αρχείου διεθνών πολυμερών και διμερών συμβάσεων για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, ενώ μελετά και τις αντιστοιχίες της συναφούς νομολογίας σε διεθνές επίπεδο. Το δεύτερο έχει καθαρά διεκπεραιωτικό χαρακτήρα.

Στις υποχρεώσεις της Υπηρεσίας εντάσσεται η **συνεργασία** με τις **αρμόδιες υπηρεσίες** άλλων χωρών, καθώς και με τις εισαγγελικές, τελωνειακές, δικαστικές και λοιπές **αρχές** της χώρας. Μάλιστα η συνδρομή του προσωπικού του Υπουργείου Πολιτισμού κατόπιν εντολής της υπηρεσίας στην οποία υπηρετεί είναι υποχρεωτική και ανεξάρτητη από το προκαθορισμένο ωράριο εργασίας (άρθρο 4). Σύνδεσμος μεταξύ της Υπηρεσίας και της Ελληνικής Αστυνομίας για θέματα δίωξης της Αρχαιοκαπηλίας είναι ένας αξιωματικός του Τμήματος Δίωξης Αρχαιοκαπηλίας της Διεύθυνσης Ασφαλείας Αττικής, ο οποίος διατίθεται στην Υπηρεσία έως τρία έτη (Άρθρο 5). Ορίζεται επίσης αρμόδιος Εισαγγελέας Προστασίας Πολιτιστικών Αγαθών (άρθρο 6).

Ο ν. 3028/2002 περιέχει πολλές αναφορές στην αξία των μνημείων και βέβαια τη συσχετίζει με τις επιβαλλόμενες ποινές ανά περίπτωση. Για να μπορούν ωστόσο να αποφασισθούν οι αξίες των αντικειμένων και οι ποινές θα πρέπει κάποιο αρμόδιο όργανο να είναι σε θέση να γνωματεύσει για διάφορα ζητήματα επί των αρχαιοτήτων. Ο ν. 3658/2008 προβλέπει τη **Σύσταση Επιτροπής Εμπειρογνομόνων**, που συγκροτείται από πρόσωπα τα οποία υπηρετούν σε εμπλεκόμενους φορείς (Υπουργείο Πολιτισμού, Δίωξη, Πανεπιστήμια κ.ά.) και έχει ως στόχο την παροχή συνδρομής στη Διεύθυνση ώστε να είναι δυνατά η επιστημονική τεκμηρίωση και ο καθορισμός της προέλευσης των κινητών μνημείων, καθώς και η γνωμάτευση για θέματα συναφή με το έργο της Διεύθυνσης (άρθρο 7).

Το άρθρο 9 προϋποθέτει αμοιβή για την ανάκτηση αρχαιοτήτων (βλ. στη συζήτηση για τον 3028/2002), ενώ το άρθρο 10 προβλέπει τη μονοετή τουλάχιστον φυλάκιση όποιου διακινεί ψευδές υλικό το οποίο σκοπεύει να διαθέσει ως γνήσιο, ή πιστοποιεί ψευδές υλικό ως γνήσιο (κιβδηλεία μνημείων). Το άρθρο 11 αναφέρεται στο «Οργανωμένο Έγκλημα – Μέτρα Επιείκειας», συμπληρώνοντας την παρ. 1 του άρθρου 187 του ποινικού κώδικα με διάταξη που προβλέπει την αναφορά σε κακουργήματα εις βάρος των αρχαιοτήτων. Σύμφωνα με το άρθρο 12 όταν πρόκειται να διακριβωθούν σχετικά κακουργήματα επιτρέπεται η άρση του απορρήτου. Τα

επόμενα άρθρα του υπό συζήτηση νόμου αφορούν σε διαδικαστικά ζητήματα, όπως το Εφαρμοστέο Δίκαιο, η Συγκρότηση Διυπουργικής Επιτροπής για θέματα πολιτιστικής κληρονομιάς, η έναρξη λειτουργίας της Διεύθυνσης κ.ά. Στο άρθρο 17 αναφέρεται ότι η ασκούμενη αγωγή για κλαπέντα ή παρανόμως εξαχθέντα πολιτιστικά αγαθά δυνάμει του άρθρου 5 της Σύμβασης UNIDROIT υπάγεται στην αρμοδιότητα του Μονομελούς Πρωτοδικείου (θα μας απασχολήσει αργότερα στην εργασία αυτή). Ακολουθούν ορισμένες ακόμα διαδικαστικές διατάξεις, έως και το άρθρο 20, με το οποίο ολοκληρώνεται ο νόμος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΑΡΧΑΙΟΚΑΠΗΛΙΑ ΚΑΙ ΑΝΙΧΝΕΥΤΕΣ ΜΕΤΑΛΛΩΝ

2. 1. ΑΝΙΧΝΕΥΤΕΣ ΜΕΤΑΛΛΩΝ: ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΚΑΙ ΧΡΗΣΗ

Μια ανασκόπηση της βιβλιογραφίας δείχνει ότι η λειτουργία και χρήση των ανιχνευτών μετάλλων απασχολεί αρκετούς ερευνητές και επίδοξους συλλέκτες διαφόρων πολύτιμων αντικειμένων, ακόμα και αν τα ευρήματά τους δεν προκαθορίζονται και μπορούν να περιλαμβάνουν από ένα σκωριωμένο κλειδί έως το πολυτιμότερο νόμισμα ή κόσμημα. Η αλήθεια είναι ότι τα εν λόγω μηχανήματα έχουν εξελιχθεί τεχνολογικά και παρέχουν πλέον τη δυνατότητα αναζήτησης συγκεκριμένων στόχων με την προσθήκη της κατάλληλης κεφαλής, χωρίς ωστόσο να λείπουν και σε αυτή την περίπτωση ποικίλοι περιορισμοί. Ενδεικτικά μπορεί να αναφερθεί ότι οι μεγάλες κεφαλές με διάμετρο από 0,25 έως 0,45 μ., έχουν τη δυνατότητα να «διεισδύσουν» σε μεγαλύτερο βάθος, μόνο όμως για να ανιχνεύσουν μεγάλα αντικείμενα. Τα μικρότερα αντικείμενα δεν μπορούν να γίνουν αντιληπτά από τα μεγαλύτερα πηνία διότι εκλαμβάνονται ως θόρυβος. Οι μικρότερες κεφαλές, όπως αυτές των 0,12 μ., ανιχνεύουν και μικρά αντικείμενα, όχι όμως σε πολύ μεγάλο βάθος. Μια καλή κεφαλή γενικής στόχευσης έχει διάμετρο 18 έως 23 εκατοστών, είναι ελαφριά, προσαρμόζεται στην αναζήτηση διαφορετικών στόχων και διαθέτει μεγάλο εύρος σάρωσης. Σε αρκετούς ανιχνευτές προσαρμόζονται πολλαπλασιαστές βάθους ενώ άλλοι έχουν εξελιχθεί τόσο πολύ ώστε μπορούν να προχωρήσουν σε πολύ μεγάλο βάθος. Είναι γνωστοί ως two-box systems και αποτελούνται από ξεχωριστά πηνία λήψης και διαβίβασης σήματος, προσαρμόσιμα στα άκρα ενός κονταριού, ώστε το σύνολο της κατασκευής να φτάνει από τα 0,5 έως τα 1,25 μ. σε έκταση. Αδιάβροχες επίσης κεφαλές μπορούν να αναζητήσουν μεταλλικά αντικείμενα σε αβαθή ύδατα¹⁸.

Σήμερα χρησιμοποιούνται ανιχνευτές παλαιότερης και νεότερης τεχνολογίας. Συνολικά οι τεχνολογίες είναι τρεις και έχουν ως ακολούθως:

Τα παλαιότερα μοντέλα που βρίσκονται ακόμα σε χρήση στηρίζονται στους *Ταλαντωτές Συχνότητας Διακροτήματος* (Beat Frequency Oscillators), που κυριάρχησαν στο σχετικό πεδίο για μεγάλο χρονικό διάστημα, όμως άρχισαν πλέον

¹⁸ Dupras, T. L., Schultz, J. J., Wheeler, S. M., Williams, L. J., *Forensic Recovery of Human Remains, Archaeological Approaches.*: CRS Press / Taylor & Francis, Boca Raton 2006, 62.

να παραχωρούν τη θέση τους σε συσκευές Πολύ Χαμηλής Συχνότητας (Very Low Frequency). Οι ανιχνευτές BFO προορίζονται για ευρεία χρήση υπό οποιεσδήποτε συνθήκες και συνηθίζονται πια στην ανίχνευση ορυκτών μετάλλων και όχι για την έρευνα μεταλλικών αντικειμένων. Χρησιμοποιούν δύο ανιχνευτές από τους οποίους ο ένας βρίσκεται στο κουτί ελέγχου, ρυθμισμένος σε δεδομένη συχνότητα αναφοράς που υπόκειται σε έλεγχο κρυστάλλων και δεν μπορεί να αλλάξει. Ο δεύτερος ανιχνευτής βρίσκεται στην κεφαλή και αλλάζει συχνότητες ανταποκρινόμενος σε δευτερεύοντα ηλεκτρομαγνητικά πεδία. Όταν περνά επάνω από μέταλλο, ο ανιχνευτής της κεφαλής αυξάνει τη συχνότητά του και παράγει έναν ηχητικό τόνο. Πρόκειται για φθηνά μηχανήματα που όμως περιορίζονται σε βάθος ανίχνευσης εξαιτίας της λειτουργίας τους σε υψηλές συχνότητες. Το πλεονέκτημά τους είναι ότι μπορούν να διακρίνουν ανάμεσα στα μεταλλικά αντικείμενα και τις αποθέσεις ορυκτών μετάλλων¹⁹.

Οι *Ανιχνευτές Πολύ Χαμηλής Συχνότητας* (VLF detectors) έχουν στην κεφαλή δύο ηλεκτρικά επαγωγικά πηνία που μοιάζουν με κεραίες. Το ένα αποτελεί την κεραία εκπομπής, η οποία περιβάλλεται από ταχέως εναλλασσόμενο μαγνητικό πεδίο. Εάν ανιχνευθεί μεταλλικό αντικείμενο, το εναλλασσόμενο μαγνητικό πεδίο θα επάγει ρεύμα που θα ρεύσει στο μέταλλο. Το άλλο πηνίο της κεφαλής αποτελεί την κεραία λήψης, που ανιχνεύει τις μεταβολές στο μαγνητικό πεδίο που προκαλείται από το ηλεκτρικό ρεύμα που διαχέεται στο μεταλλικό αντικείμενο. Ηλεκτρονικά κυκλώματα ενισχύουν το αδύναμο σήμα, το αναλύουν ώστε να προσδιορίζονται οι μεταβολές που συμβαίνουν κατά τη σάρωση επάνω από τον στόχο και στη συνέχεια μεταφέρουν την πληροφορία στον χρήστη με τη μορφή οπτικής απεικόνισης ή ηχητικού τόνου. Οι περισσότεροι σύγχρονοι ανιχνευτές μετάλλων εκτελούν ορισμένες από τις λειτουργίες τους σε λογισμικό που τρέχει σε εσωτερικό μικροϋπολογιστή. Τα ορυκτά του σιδήρου, τα οποία υπάρχουν στα περισσότερα εδάφη στρεβλώνουν το μαγνητικό πεδίο, αποκρύπτοντας τα αδύνατα σήματα των μικρών ή βαθιά θαμμένων μεταλλικών αντικειμένων. Αυτό μπορεί να επιτρέψει στο αντικείμενο να διαφύγει της ανίχνευσης, ή να συγχέεται όταν ανιχνεύεται. Μεγάλο μέρος της τεχνολογίας που εφαρμόζεται σήμερα στους σύγχρονους ανιχνευτές

¹⁹ Killam, E. W. *The Detection of Human Remains*. Second Edition. Charles C Thomas, Illinois 2004, 113.

αφιερώνεται ακριβώς στην εξάλειψη των ανεπιθύμητων σημάτων από ορυκτά του σιδήρου στο έδαφος, χωρίς να χάνονται τα σήματα από τα μεταλλικά αντικείμενα²⁰.

Μια λιγότερο συνηθισμένη κατηγορία αποτελούν οι *Ανιχνευτές Παλμικής Επαγωγής* (PI detectors), που σε αντίθεση με τα συστήματα VLF μπορούν να χρησιμοποιούν ένα μόνο πηνίο ως πομπό και δέκτη, ή μπορεί να έχουν δύο ή ακόμα και τρία πηνία που λειτουργούν από κοινού. Στη βάση της τεχνολογίας αυτής βρίσκεται η αποστολή μικρών δόσεων ρεύματος σε ένα συρμάτινο πηνίο. Κάθε παλμός δημιουργεί ένα σύντομο μαγνητικό πεδίο. Όταν ολοκληρώνεται ο παλμός, το μαγνητικό πεδίο αλλάζει πολικότητα και καταρρέει άμεσα, με αποτέλεσμα την παραγωγή ηλεκτρικής ακίδας με οξεία αιχμή. Αυτή η ακίδα διαρκεί μερικά εκατομμυριοστά του δευτερολέπτου και προκαλεί ένα άλλο ρεύμα που τρέχει μέσα από το πηνίο και καλείται αντανακλώμενος παλμός. Είναι εξαιρετικά σύντομος και διαρκεί περίπου 30 μικροδευτερόλεπτα. Ένας άλλος παλμός στη συνέχεια αποστέλλεται και η διαδικασία επαναλαμβάνεται. Συνήθως ένας ανιχνευτής μετάλλων αυτού του τύπου στέλνει περίπου 100 παλμούς ανά δευτερόλεπτο, αλλά ο αριθμός μπορεί να ποικίλει σε μεγάλο βαθμό με βάση τον κατασκευαστή και το μοντέλο, ώστε οι παλμοί να κυμαίνονται από μερικές δεκάδες ανά δευτερόλεπτο έως περισσότερους από χίλιους. Όταν ο ανιχνευτής βρίσκεται επάνω από μεταλλικό αντικείμενο ο παλμός δημιουργεί ένα αντίθετο μαγνητικό πεδίο στο αντικείμενο. Όταν το μαγνητικό πεδίο του παλμού καταρρέει, προκαλώντας τον αντανακλώμενο παλμό, το μαγνητικό πεδίο του αντικειμένου προκαλεί καθυστέρηση της εξαφάνισής του. Αυτή η διαδικασία λειτουργεί σχεδόν όπως η ηχώ: Αν φωνάξουμε σε ένα δωμάτιο με μερικές μόνο σκληρές επιφάνειες, θα ακουστεί πιθανώς μια πολύ σύντομη ηχώ, ή δεν θα ακουστεί το παραμικρό. Αν όμως φωνάξουμε σε ένα δωμάτιο με πολλές σκληρές επιφάνειες, η ηχώ διαρκεί περισσότερο. Σε ένα PI ανιχνευτή μετάλλων, τα μαγνητικά πεδία από τα αντικείμενα-στόχους προσθέτουν τους "echo" στον αντικατοπτρίζοντα παλμό, καθιστώντας τον να διαρκέσει ένα κλάσμα περισσότερο από ό, τι θα ήταν χωρίς αυτά. Ένα κύκλωμα δειγματοληψίας στους ανιχνευτές μετάλλων έχει οριστεί να παρακολουθεί το μήκος του αντανακλώμενου παλμού. Συγκρίνοντάς το με την αναμενόμενη διάρκεια, το κύκλωμα μπορεί να καθορίσει εάν ένα άλλο μαγνητικό πεδίο έχει προκαλέσει την καθυστέρηση του παλμού, ώστε αν η διάσπασή του διαρκεί μερικά μικροδευτερόλεπτα περισσότερο

²⁰ Johnson, D., *Gold Prospecting with a VLF Metal Detector*. First Texas Products. El Paso 2010, 18.

από το σύνθητες, υποδεικνύεται η παρουσία μεταλλικού αντικειμένου. Το κύκλωμα δειγματοληψίας στέλνει τα μικροσκοπικά, αδύνατα σήματα σε μια συσκευή που ονομάζεται ολοκληρωτής και η οποία ενισχύει τα σήματα και τα μετατρέπει σε συνεχές ρεύμα. Η τάση του συνεχούς ρεύματος μετατρέπεται σε ήχο που ειδοποιεί για την ύπαρξη του στόχου. Μειονέκτημα των PI ανιχνευτών είναι, όπως και σε άλλους τύπους, η αδυναμία διάκρισης των μετάλλων, αν και ξεπερνούν τις δυσκολίες των ανιχνευτών VLF όταν οι περιοχές έχουν πολύ αγώγιμο υλικό στο έδαφος ή στο περιβάλλον²¹.

Δεν λείπουν από τις διάφορες δημοσιεύσεις οι λεπτομερείς οδηγίες χρήσης των ανιχνευτών μετάλλων. Συστήνεται για παράδειγμα πριν από τη χρήση να προσαρμόζεται η συσκευή στις εκάστοτε ιδιότητες του χώματος, σύμφωνα με τις οδηγίες του κατασκευαστή, ενώ η χρήση των κεφαλών να αυξάνει τον ήχο που φτάνει έως τα αυτιά του χρήστη, ιδιαίτερα σε θορυβώδεις περιοχές. Η κεφαλή πρέπει να κρατείται μπροστά από τον χρήστη, παράλληλα και όσο το δυνατόν πιο κοντά στο έδαφος, ώστε να εξασφαλίζεται η ευρύτητα και το βάθος της ανίχνευσης. Η κίνηση πρέπει να είναι σαρωτική τουλάχιστον για το ήμισυ της κεφαλής ανίχνευσης, ώστε να ελαχιστοποιείται η πιθανότητα να παραμένει η στοχευμένη περιοχή ακάλυπτη²².

Το πρόβλημα με τους ανιχνευτές μετάλλων είναι ότι η χρήση τους είναι συχνά συνάδουσα με παράνομες δραστηριότητες και φυσικά με την αρχαιοκαπηλία. Ένα πολύ πρόσφατο άρθρο αναφέρει ότι στη Γαλλία τουλάχιστον μισό εκατομμύριο θαμμένων αρχαιολογικών αντικειμένων χάνεται ετησίως. Ειδικά στην περιοχή της αρχαίας Γαλατίας χιλιάδες αντικείμενα πωλούνται από μεταλλοδίφες που χρησιμοποιούν ανιχνευτές μετάλλων και μάλιστα με πολλά από τα παράνομα προς πώληση αντικείμενα να διατίθενται πλέον σε διαδικτυακούς ιστότοπους²³. Το ειδησεογραφικό Πρακτορείο BBC²⁴ αναφέρει ότι η πολιτιστική κληρονομιά της Βρετανίας βρίσκεται σε κίνδυνο εξαιτίας των χρηστών ανιχνευτών μετάλλων, που ανακαλύπτουν μεταλλικά αντικείμενα τα οποία ανεξάρτητα από την οικονομική τους αξία έχουν μεγάλη ιστορική σημασία. Μάλιστα παρέχεται και ένας ορισμός της

²¹ Tysson, J., «How Metal Detectors Work: PI Technology» (χωρίς χρονολογία δημοσίευσης). Ανάκτηση από <http://electronics.howstuffworks.com/gadgets/other-gadgets/metal-detector4.htm>. (Tysson, χ.χ.δ.)

²² Dupras και συν., *ό.π.* υποσημ. 15, 62.

²³ Desforges, J.-P., «Archaeological Treasures “Stolen” in France», 2014. Ανάκτηση από <http://www.news24.com/Green/News/Archaeological-treasures-stolen-in-France-20140123>.

²⁴ BBC, «Warning over metal detector crime», 2009. Ανάκτηση από http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/7891530.stm?lss.

παράνομης ανίχνευσης μετάλλων, που εκλαμβάνεται ως «αναζήτηση και αφαίρεση αρχαιοτήτων από το έδαφος με τη χρήση ανιχνευτών μετάλλων, χωρίς την άδεια των ιδιοκτητών γης ή σε απαγορευμένες γαίες όπου βρίσκονται διατηρητέα μνημεία». Η αρμόδια υπηρεσία της Αγγλίας αναφέρει ότι μεταξύ 1995 και 2008 καταγράφηκαν 240 θέσεις που ανιχνεύθηκαν με αυτόν τον παράνομο τρόπο, αριθμός που ίσως αντιστοιχεί σε κλάσμα του πραγματικού μεγέθους ενός εγκλήματος το οποίο δεν αναφέρεται συστηματικά. Περισσότερες από το ένα τρίτο των επιθέσεων εντοπίζονται σε ιστορικούς τόπους ή θέσεις με μνημεία. Μόνο το ένα έβδομο των ιδιοκτητών γης που στοχοποιήθηκαν από χρήστες ανιχνευτών έχει πληροφορήσει σχετικά τις αρχές.

Τα κρούσματα που προσβάλλουν σχεδόν κάθε τόπο με ιστορική και αρχαιολογική αξία έχουν οδηγήσει σε νομοθετικές ρυθμίσεις σχετικά με τις εν λόγω συσκευές και μια πολύ γρήγορη ματιά μπορεί να πληροφορήσει για την κατάσταση στη Βρετανία, τη Σουηδία και τη Δανία. Τα πορίσματα μιας σχετικής έρευνας²⁵ μπορούν να συνομισθούν ως εξής:

- Το αυστηρότερο πλαίσιο διαθέτει η Σουηδία, που απαγορεύει τη χρήση των ανιχνευτών μετάλλων χωρίς την προηγούμενη γραπτή αδειοδότηση από την Αρχαιολογική Υπηρεσία. Στη Δανία, η χρήση των ανιχνευτών μετάλλων εξαρτάται από την ιδιοκτησία και το καθεστώς της γης. Για παράδειγμα, σε δημόσια γη, αποφασίζει ο δήμος για τη χρήση των ανιχνευτών, ενώ σε ιδιωτικές γαίες απαιτείται μόνο η άδεια του ιδιοκτήτη. Το Ηνωμένο Βασίλειο έχει το πιο ευέλικτο νομικό πλαίσιο: οι ανιχνευτές είναι νόμιμοι σε Αγγλία, Ουαλία και Σκωτία, αρκεί να υπάρχει άδεια από τον κτηματία και η ανίχνευση να μην λαμβάνει χώρα σε περιοχή με μνημεία. Η χρήση ανιχνευτών σε περιοχή με διατηρητέα μνημεία απαιτεί άδεια. Στη Βόρεια Ιρλανδία οι κανόνες σχετικά με την αναζήτηση αρχαιολογικού υλικού διαφέρουν από τους αγγλικούς. Κάθε αναζήτηση και χρήση ανιχνευτή μετάλλων σε προστατευμένο χώρο απαιτεί άδεια.
- Οι κανονισμοί ανίχνευσης περιλαμβάνουν επίσης ρυθμίσεις σχετικά με την καταγραφή και την υποβολή εκθέσεων των αρχαιολογικών ευρημάτων που έχουν ανακαλυφθεί. Στη Σουηδία, τα ευρήματα θα πρέπει να αναδειχθούν σε

²⁵ Ulst, I., *The Regulation of Metal Detectors and Responsible Metal-Detecting: the Examples of the UK, Sweden and Denmark*. Seminar Paper. Tartu 2010, 11-12. Ανάκτηση από <http://www.arheo.ut.ee/Sem10IngridUlst.pdf>.

κάποιο τοπικό μουσείο με βάση τη δήλωση προθέσεων που γίνεται κατά την υποβολή αίτησης για την άδεια ανίχνευσης. Υποβολή εκθέσεων για τα ευρήματα απαιτείται και στη Δανία, εξαρτώνται όμως από τα ευρήματα. Στο Ηνωμένο Βασίλειο, η αναφορά βασίζεται στον ορισμό του «θησαυρού» σύμφωνα με σχετική Πράξη του 1996. Το εύρημα που χαρακτηρίζεται ως θησαυρός πρέπει να παραδοθεί στο κράτος. Η ίδια Πράξη εφαρμόζεται και στη Βόρεια Ιρλανδία, όπου αφήνεται ένα περιθώριο 14 ημερών για τη δήλωση των αποκαλυφθέντων αντικειμένων. Συστήνεται επίσης από την Πράξη η εθελοντική καταγραφή των αρχαιολογικών ευρημάτων που ανακαλύπτονται από το ευρύ κοινό, συνήθεια που δεν είναι υποχρεωτική αλλά ακολουθείται από πολλούς ομίλους ανίχνευσης μετάλλων. Στη Σκωτία όλα τα ευρήματα είναι δυνητικά ιδιοκτησία του κράτους και πρέπει να αναφέρονται ως θησαυροί.

- Ένα μέτρο που μπορεί να αναφερθεί ειδικά για το Ηνωμένο Βασίλειο αφορά στην προαιρετική εκπαίδευση επί της υπεύθυνης ανίχνευσης μετάλλων, με σκοπό την αυτορρύθμιση των χρηστών, την απόκτηση των απαραίτητων αδειών, καθώς και την εθελοντική καταγραφή και αναφορά των ευρημάτων.

Τα παραπάνω μαρτυρούν ότι η χρήση των ανιχνευτών μετάλλων περνά από σημαντικούς περιορισμούς σε διάφορες ευρωπαϊκές χώρες, ώστε να αποφευχθούν οι παρενέργειες από την παράνομη άσκηση της ανίχνευσης για την πολιτιστική κληρονομιά. Είναι ενδιαφέρον να δούμε, με περισσότερες ασφαλώς λεπτομέρειες, το σχετικό νομοθετικό πλαίσιο στην Ελλάδα.

2. 2. Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ΑΝΙΧΝΕΥΤΕΣ ΜΕΤΑΛΛΩΝ

Στο αρχαιολογικό νόμο **3028/2002** βρίσκουμε δύο πεδία αναφορών στη χρήση των ανιχνευτών μετάλλων, την πρώτη φορά στο άρθρο 38 με τον τίτλο «*Άλλης μορφής αρχαιολογικές έρευνες*», ενώ τη δεύτερη στο άρθρο 62 με τον τίτλο «*Παράνομη χρήση ανιχνευτή μετάλλου*».

Η πρώτη αναφορά οφείλεται στο ότι το άρθρο 38 αναφέρεται σε έρευνες που δεν περιλαμβάνουν τις συστηματικές ή σωστικές ανασκαφές αλλά τις επιφανειακές και άλλες έρευνες με μη καταστροφικό χαρακτήρα. Στην παράγραφο 2 του εν λόγω άρθρου αναφέρεται ότι τόσο οι ανιχνευτές μετάλλων όσο και τα άλλα όργανα διασκόπησης προς διερεύνηση του υπεδάφους, του βυθού ή του πυθμένα δεν

επιτρέπεται να χρησιμοποιηθούν αν δεν προηγηθεί άδεια της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας. Οι αποφάσεις του Υπουργείου Πολιτισμού έχουν ως στόχο τους τη ρύθμιση των θεμάτων κατοχής, χρήσης των οργάνων αυτών, καθώς και της διαδικασίας χορήγησης των σχετικών αδειών.

Η δεύτερη αναφορά, στο άρθρο 62 του **3028/2002**, εντάσσεται στο κεφάλαιο των ποινικών διατάξεων. Το άρθρο διακρίνεται σε δύο παραγράφους από τις οποίες η πρώτη προβλέπει τρίμηνη τουλάχιστον φυλάκιση για τους χρήστες ανιχνευτών και άλλων οργάνων διασκόπησης. Ωστόσο η ελάχιστη φυλάκιση ορίζεται στα 3 έτη εάν η δραστηριότητα λαμβάνει χώρα εντός αρχαιολογικού χώρου, ή αν ο υπαίτιος της πράξης επιχειρεί την πράξη κατ' επάγγελμά ή συνήθεια.

Αναφορά στους ανιχνευτές μετάλλων γίνεται και στον Ν. **3658/2008**, συγκεκριμένα στην 4^η παράγραφο του άρθρου 3, όπου αναφέρεται ότι στο Τμήμα Παρακολούθησης και Καταγραφής της Διεύθυνσης Τεκμηρίωσης και Προστασίας Πολιτιστικών Αγαθών εντάσσεται ως αρμοδιότητα η τήρηση ηλεκτρονικών αρχείων για πρόσωπα που κατέχουν ανιχνευτές μετάλλου ή άλλα όργανα διασκόπησης για τη διερεύνηση του υπεδάφους, του βυθού ή του πυθμένα, ωστόσο με την υποχρέωση της προστασίας των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα.

Ορισμένα ακόμα στοιχεία για τη νομοθεσία που αφορά στην κατοχή και χρήση των ανιχνευτών μετάλλων συγκεντρώνει η Υπουργική Απόφαση **ΥΠΠΟ/ΔΟΕΠΥ/ΤΟΠΥΝΣ/33/42426/30-07-2003** «Κατοχή και χρήση ανιχνευτών μετάλλου και λοιπών οργάνων διασκόπησης του υπεδάφους, του βυθού ή του πυθμένα» (ΦΕΚ **1124/Β/2003**) όπως αυτή συμπληρώθηκε με την υπ' αριθμ. **ΥΠΠΟ/ΓΔΑΠΚ/ΔΤΠΠΑ/Φ148/41733/704/02-05-2012 Υ. Α. (ΦΕΚ 1440/Β/2012)**. Πέραν των όσων ήδη αναφέρθηκαν μπορούν συμπληρωματικά και με βάση τις αποφάσεις αυτές να προστεθούν τα εξής:

Το μητρώο κατοχής ανιχνευτή τηρείται μέσω πρωτότυπου δελτίου που αποστέλλεται από τον πωλητή στην Γενική Διεύθυνση Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς. Το μητρώο είναι ψηφιακό και προσιτό στις αρμόδιες υπηρεσίες του ΥΠ.ΠΟ.Α ή άλλων Υπουργείων. Υποχρέωση συμπλήρωσης και αποστολής του εντύπου δελτίου έχουν και οι εισαγωγείς ανιχνευτών και οργάνων που απέκτησαν στην αλλοδαπή. Για τη χρήση, που γίνεται μόνο κατόπιν άδειας, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, προβλέπει και η Αγορανομική Διάταξη αριθ. **17/21.12.1998 (ΦΕΚ 1330Β/31.12.199)**, όπου αναφέρεται ότι επιβάλλεται να αναγράφεται σε

εμφανές μέρος της συσκευασίας ή των οδηγιών και με σαφήνεια ότι η χρήση των οργάνων αυτών επιτρέπεται μόνο σε συγκεκριμένη περιοχή κατόπιν αδειοδότησης.

Η μεταβίβαση των κατεχομένων ανιχνευτών ή οργάνων δηλώνεται επίσης, χωρίς υπαίτια καθυστέρηση, όπως και τα στοιχεία του νέου κατόχου, που με τη σειρά του συμπληρώνει το σχετικό έγγραφο που αναφέρθηκε παραπάνω.

Η χρήση ανιχνευτών και οργάνων και η διαδικασία χορηγήσεως αδειών χρήσεως προαπαιτούν την υποβολή στην αρμόδια Περιφερειακή ή Ειδική Περιφερειακή Υπηρεσία της Γενικής Διεύθυνσης Αρχαιοτήτων και Πολιτιστικής Κληρονομιάς του ΥΠ.ΠΟ.Α. σχετική αίτηση, επισυνάπτοντας φωτοαντίγραφο χάρτου ή τοπογραφικού διαγράμματος καταλλήλου κλίμακος, στον οποίο καθορίζεται η περιοχή όπου θα χρησιμοποιηθούν. Στην αίτηση αναγράφεται οπωσδήποτε ο σκοπός της χρήσεως τους στην καθοριζόμενη ως άνω περιοχή, ο χρόνος της χρήσεως, καθώς και τα πρόσωπα που θα συμμετάσχουν.

Εξαιρέση στη χρήση ανιχνευτών εντός αρχαιολογικών χώρων είναι δυνατή μετά από γνώμη του αρμοδίου Τοπικού Συμβουλίου Μνημείων. Την άδεια λαμβάνουν μόνο α) εκτελούντες αρχαιολογικές έρευνες πεδίου (άρθρα 35-38 του Ν. **3028/2002**), β) εκτελούντες εργασίες προστασίας μνημείων (άρθρα 40-43 του Ν. **3028/2002**), γ) τελούντες εκπαιδευτικούς ή ερευνητικούς στόχους (και εν γένει δράσεις για τις ανάγκες της Υπηρεσίας) και δ) όταν παρίσταται ανάγκη επισκευής υφισταμένων στους χώρους αυτούς κοινωφελών δικτύων.

Δεν επιτρέπεται η χορήγηση αδειάς χρήσης ανιχνευτών ή και οργάνων σε πρόσωπα που δεν παρέχουν τα εχέγγυα ... καθώς και σε όσους έχουν καταδικαστεί αμετάκλητα για παράβαση του Ν. **6133/1934** (Περί της οφειλόμενης αμοιβής εις τους καταδείκτας κεκρυμμένων χρημάτων κλπ., **ΦΕΚ 172/29.5.1934**: ο παλαιός αυτός νόμος δεν δέχεται την κατάδειξη αρχαιοτήτων κατόπιν εξεζητημένης έρευνας για την ανεύρεσή τους, ή την προσωρινή απόκρυψη των ευρεθεισών αρχαιοτήτων). Η αρμόδια Περιφερειακή ή Ειδική Περιφερειακή Υπηρεσία του ΥΠ.ΠΟ., αφού ελέγξει την νομιμότητα της κατοχής του ανιχνευτή ή και οργάνου και των αιτουμένων ερευνών, μπορεί να χορηγεί την άδεια χρήσης για τον συγκεκριμένο τόπο και χρόνο.

Οι αιτούμενοι διενέργεια αρχαιολογικής έρευνας πεδίου, σύμφωνα με τα άρθρα 35 έως 38 του Ν. **3028/2002**, οφείλουν να αναφέρουν εάν στον εξοπλισμό τους περιλαμβάνονται ανιχνευτές ή και όργανα και εάν θα κάνουν χρήση αυτών. Η χρήση χωρίς την άδεια της Υπηρεσίας που προβλέπεται από την παρ. 8 του άρθρου 9 του Ν. **2557/1997**, από την παρ. 2 του άρθρου 38 του Ν. **3028/2002** και από την παρούσα

απόφαση είναι παράνομη, τιμωρείται δε σύμφωνα με το άρθρο 62 του Ν. 3028/2002 και συνεπάγεται τις προβλεπόμενες από τον ίδιο νόμο συνέπειες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΑΡΧΑΙΟΚΑΠΗΛΙΑ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΟ: ΦΥΣΙΚΗ ΑΓΟΡΑ ΚΑΙ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

3. 1. Η ΦΥΣΙΚΗ ΑΓΟΡΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ

Σύμφωνα με τη *J. Miller* υπάρχουν πολλές πηγές αγοραπωλησίας αρχαιοτήτων, από τους οίκους δημοπρασιών έως τους εξειδικευμένους εμπόρους του διαδικτύου. Για ορισμένες πτυχές της διαδικτυακής αγοράς η γράφουσα πραγματοποίησε έρευνα και διέκρινε δύο ομάδες, τις ιστοσελίδες τύπου *Silk Road* και εκείνες της κατηγορίας *eBay*, που σε γενικές γραμμές αντιστοιχούν στην παράνομη και φαινομενικά μόνιμη όψη του νομίσματος. Τα αποτελέσματα της εν λόγω έρευνας συνοψίζονται στην ενότητα 3. 2. Οι φυσικές πηγές, οι οποίες δραστηριοποιούνται ωστόσο συχνά και στο διαδίκτυο, συζητούνται στην τρέχουσα ενότητα, με βάση τον κατάλογο της *Miller*²⁶:

Μικτές αγορές (παζάρια): Διευθύνεται από ομάδες όπως οι πρόσκοποι ή οι οδηγοί, η εκκλησία και οι φιλανθρωπικές οργανώσεις και πραγματοποιούνται κυρίως σε αίθουσες εκκλησιών. Πρόκειται για ευκαιρίες αγοράς ευτελέστερων αντικειμένων, σε χαμηλές τιμές και το πολύ να βρεθούν ανάμεσα στα πωλητέα πίνακες ζωγραφικής ή έργα χαρακτηριστικής. **Πωλήσεις εκ του αυτοκινήτου (car boot sales):** Οι περισσότεροι πωλητές είναι ερασιτέχνες και ασχολούνται το Σαββατοκύριακο. Θα βρει εκεί ο ενδιαφερόμενος κάθε είδους αντικείμενα και συλλεκτικό αντικείμενο, ακόμα και «σκουπίδια». **Παλαιοπωλεία και φιλανθρωπικά καταστήματα:** Και εδώ τα αντικείμενα δεν είναι σπουδαία και προέρχονται συνήθως από εκκαθαρίσεις κατοικιών. Τα αντικείμενα που δωρίζονται συνήθως ελέγχονται από πεπειραμένους αντικέρ με αποτέλεσμα τα καλύτερα κομμάτια να αποκρύπτονται. Δεν αποκλείεται ωστόσο να υπάρξουν καλές ευκαιρίες. **Καταστήματα γενικού εμπορίου:** Παρά την έλευση των πωλήσεων στο διαδίκτυο, ακόμα λειτουργούν καταστήματα με αντίκες, τουλάχιστον στη Βρετανία. Συνήθως οι έμποροι που επίσης συγκεντρώνουν

²⁶ Miller, J., «Top 10 places to buy antiques». The Telegraph, 14 May 2010. Ανάκτηση από την ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.telegraph.co.uk/property/interiorsandshopping/7710371/Top-10-places-to-buy-antiques.html>.

αντικείμενα από εκκαθαρίσεις κατοικιών, δεν γνωρίζουν την πραγματική αξία των αντικειμένων. **Καταστήματα εξειδικευμένων εμπόρων:** Υπάρχουν έμποροι που γνωρίζουν καλά τι πουλάνε και συχνά ερευνούν ή ταξιδεύουν ώστε να βρουν ένα ιδιαίτερο αντικείμενο προς πώληση, που μπορεί να φαίνεται ακριβό αλλά στο μέλλον να αποδειχθεί εξαιρετική επένδυση. **Θμιλοι συστεγασμένων εμπόρων:** Πρόκειται για ένα είδος εμπορικών κέντρων όπου ο ενδιαφερόμενος μπορεί να βρει πολλά μαζεμένα αντικείμενα τέχνης. Το θετικό στοιχείο σε αυτές τις πωλήσεις είναι ότι οι έμποροι είναι σε θέση να πιστοποιήσουν τη γνησιότητα των αντικειμένων που εμπορεύονται. **Εκθέσεις:** σε μεγάλες ετήσιες εκθέσεις μπορεί να βρει ο ενδιαφερόμενος από ποικιλία επίπλων έως κεραμικά της *Art Deco*, Σκανδιναβικά γυαλιά και εκλεκτής ποιότητας υφάσματα. Οι εκθέσεις αυτές στη Βρετανία πραγματοποιούνται ακόμα και έξι φορές τον χρόνο. **Οίκοι Γενικών Δημοπρασιών:** πηγή τους αποτελούν συνήθως οι εκκαθαρίσεις κατοικιών και πωλητέα τους από αντικείμενα μαζικής παραγωγής έως μεμονωμένα κομμάτια με πραγματική αξία. Οι ευκαιρίες που παρουσιάζονται εκεί είναι μερικές φορές σπουδαίες, καθώς μπορεί κάποιος να εξασφαλίσει ένα μη αναγνωρισμένο, επομένως όχι σωστά εκτιμημένο αντικείμενο. **Οίκοι Εξειδικευμένων Δημοπρασιών:** Αποτελούν τον ευκολότερο και ασφαλέστερο τρόπο για την αγορά αντικειμένων, τα οποία είναι αναγνωρισμένα και χρονολογημένα, ενώ η αρχική τιμή τους έχει ήδη γνωστοποιηθεί. Οι σημαντικότερες και αυθεντικότερες ευκαιρίες είναι άμεσα συνδεδεμένες με αυτές τις συνθήκες αγοραπωλησίας.

Πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι οι διάφοροι οίκοι δημοπρασιών και τα μεγάλα εγκεκριμένα καταστήματα αγοραπωλησίας αρχαιοτήτων έχουν συνήθως ηλεκτρονική παρουσία στο διαδίκτυο, όπως χιλιάδες άλλα καταστήματα που εκτελούν εμπορικές συναλλαγές. Στην ενότητα που ακολουθεί δεν εξετάζεται αυτή η παράμετρος αλλά μόνο οι ύποπτες μορφές ηλεκτρονικής εμπορίας, τις οποίες διακρίνει η γράφουσα σε κατηγορία *Silk Road* και κατηγορία *eBay*, για λόγους που θα γίνουν προφανείς στη συνέχεια.

3. 2. ΑΠΟ ΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΣΤΟ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΟ ΕΓΚΛΗΜΑ: Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΩΝ ΔΙΑΚΙΝΗΣΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ

Περί το 2000 οι αρχαιολόγοι, σύμφωνα με τον *C. Stanish*, βρέθηκαν μπροστά σε έναν εφιάλτη που προερχόταν από τον κόσμο των ηλεκτρονικών υπολογιστών. Ο ιστοχώρος *eBay*, η ιστοσελίδα δημοπρασιών στο Διαδίκτυο, παρείχε τη δυνατότητα

μαζικής αγοραπωλησίας παράνομα διακινούμενων αρχαίων αντικειμένων. Και ενώ έως τότε θεωρείτο ότι η μαύρη αγορά αρχαιοτήτων, με ιστορία αιώνων πίσω της και καταστροφικές συνέπειες για την παγκόσμια πολιτιστική κληρονομιά περιοριζόταν τουλάχιστον στα όρια ενός κυκλώματος μεγαλεμπόρων και αγοραστών υψηλής οικονομικής δυνατότητας, με κάθε περιορισμό στη διακίνηση, όπως η δυσκολία να μεταφερθούν και να πωληθούν πάρα πολλά αρχαία αντικείμενα, πλέον το τοπίο άλλαζε άρδην. Η άνοδος των ιστοσελίδων δημοπρασιών διαφοροποίησε τους όρους της αγοράς. Παλαιότερα οι ίδιοι οι λαθρανασκαφείς και άλλοι πρωταρχικοί διακινητές αρχαίων πληρώνονταν με μικρά ποσά, ενώ το κόστος των αντικειμένων αυξανόταν λόγω των μεσαζόντων. Οι δαπάνες μεταφοράς ήταν μεγάλες, η πιθανότητα για σύλληψη επιβάρυνε τις τιμές, ενώ ακόμα μεγαλύτερο ύψος στο κόστος προκαλούσαν η αναζήτηση ταυτότητας για τις αρχαιότητες, η καλή διατήρηση και η αποκατάστασή τους. Το διαδίκτυο προκάλεσε έναν νεόκοπο φόβο: θα μπορούσε να δημοκρατικοποιήσει την εμπορία αρχαιοτήτων και να οδηγήσει σε εκτεταμένες συλήσεις μνημείων; Επρόκειτο δυνητικά για το λογικό αποτέλεσμα ενός συστήματος σύμφωνα με το οποίο ο καθένας μπορούσε να ανεβάσει μια ιστοσελίδα και να πουλά αντικείμενα που απέκτησαν από παράνομες εκσκαφές οι εντόπιοι οποιασδήποτε χώρας με αρχαιότητες. Ο φόβος αυτός δεν φάνηκε να επαληθεύεται διότι σύντομα αποδείχθηκε ότι το ηλεκτρονικό εμπόριο αρχαιοτήτων επρόκειτο να βλάψει το φυσικό εμπόριο, διότι προώθησε μια τάση για την κατασκευή κίβδηλων αντικειμένων, τα οποία μπορούσαν να αποκτηθούν με ευκολότερο τρόπο²⁷.

Ιδιαίτερα ενθαρρυντική άποψη αυτή του Stanish, από το άρθρο του οποίου προέρχονται ορισμένες χρησιμότητες πληροφορίες για το εμπόριο κίβδηλων αντικειμένων τέχνης (βλ. 4^ο κεφάλαιο), ωστόσο η γράφουσα δεν θα τη συμμαριστεί. Θα κρατήσει το μέρος που αναφέρεται στους κινδύνους από την ηλεκτρονική διοχέτευση των αρχαιοτήτων, διότι φρονεί ότι η μετάβαση από το φυσικό στο ηλεκτρονικό εμπόριο δεν λειτούργησε δια της μεθόδου της αντικατάστασης αλλά προσθετικά. Ίσως και παραπλανητικά. Έστω και ένα αντικείμενο από αυτά που κινούνται στο διαδίκτυο να είναι πραγματικό, ως αυθεντικό προϊόν αρχαιοκαπηλίας, τότε προσθέτει στους φυσικούς τρόπους διακίνησης των αρχαιοτήτων ορισμένες ψηφιακές διευκολύνσεις. Και ίσως αποπροσανατολίζει το ενδιαφέρον από το φυσικό

²⁷ Stanish, C., «Forging Ahead Or, how I learned to stop worrying and love eBay». *Archaeology* 62 (3), May/June 2009, ανάκτηση από την ηλεκτρονική διεύθυνση <http://archive.archaeology.org/0905/etc/insider.html>.

εμπόριο, που δεν παύει να δηλώνει την παρουσία του στις αποκαλυπτικές σελίδες των τυπωμένων ειδήσεων ως τρέχουσα διαδικασία, μέσω ηχηρών μάλιστα κρουσμάτων, όπως θα έγινε κατανοητό στο πρώτο κεφάλαιο του ανά χείρας κειμένου.

Η αναζήτηση και επισκόπηση «*αρμοδίων*» ιστοσελίδων στο διαδίκτυο υπήρξε αρκετά διαφωτιστική για τον τρόπο λειτουργίας τους, το περιεχόμενο και τα μέσα που χρησιμοποιούν ώστε να προσελκύσουν νέους πελάτες. Η γράφουσα κατέληξε στην ακόλουθη εικόνα και τα σχετικά με αυτή συμπεράσματα:

3. 1. 1. Silk Road

Ο ιστότοπος *Silk Road* λειτούργησε για πρώτη φορά τον Φεβρουάριο του 2011 και οφείλει το όνομά του στον ιστορικό «*Δρόμο του Μεταξιού*», ο οποίος αποτέλεσε σπουδαίο εμπορικό δίκτυο επί Δυναστείας *Han* (206 π.Χ. – 220 μ.Χ.) μεταξύ της Ευρώπης, της Ινδίας, της Κίνας και ορισμένων άλλων περιοχών της Αφρικής και Ευρασίας. Υπήρξε κατεξοχήν παράνομος, ενώ η εμπορία τέχνης ήταν από την αρχή της σύστασής του ένα μόνο κομμάτι της δραστηριότητάς του, η οποία κινείτο κυρίως στα παράνομα μονοπάτια της διακίνησης ναρκωτικών ουσιών. Γραφόταν τον Ιούνιο του 2011 ότι μια σχεδόν σουρεαλιστική κατάσταση είχε διαμορφωθεί στο διαδίκτυο, καθώς αρκούσε να κάνει κάποιος είσοδο (login) και να παραγγείλει από μαριχουάνα έως LSD, που θα έφταναν έως την πόρτα του μέσω της αμερικανικής ταχυδρομικής υπηρεσίας, χωρίς η τελευταία να έχει την παραμικρή ιδέα, αρκεί προηγουμένως ο ενδιαφερόμενος να έχει πληρώσει μέσω bitcoin. Δεν υπήρχε στην ουσία εντελώς ελεύθερη είσοδος στη διαδικτυακή αυτή διαδρομή, καθώς έπρεπε να προηγηθεί εγγραφή στο δίκτυο Tor πράγμα νόμιμο μεν αλλά υπαγόμενο στο Deep Web, δηλαδή όχι στο λεγόμενο επιφανειακό δίκτυο που είναι προσιτό στον καθένα μέσω των κοινών περιηγητών διαδικτύου. Το δίκτυο Tor αποτελεί ένα από τα αποτελεσματικότερα δίκτυα προστασίας της ανωνυμίας και παράκαμψης της λογοκρισίας. Όσο για τους λογαριασμούς bitcoin, παρακάμπτουν τις διάφορες ελεγκτικές οικονομικές υπηρεσίες και συνιστούν εξαιρετική λύση για ανώνυμους λογαριασμούς, αν και μετά από κάποιο χρονικό διάστημα υπάρχει τρόπος μέσω διαδικτυακών ιχνών να φτάσουν οι αρχές στον κάτοχο του λογαριασμού²⁸.

²⁸ Gayathri, A. «From marijuana to LSD, now illegal drugs delivered on your doorstep». International Business Times, 11 June 2011. Στην ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.ibtimes.com/marijuana-lsd-now-illegal-drugs-delivered-your-doorstep-290021>.

Αν και ο ιστότοπος έχει χαρακτηριστεί ως η «*Amazon.com*» ή το «*eBay των ναρκωτικών*», άλλες κατηγορίες προϊόντων πωλούνταν από τη διαδικτυακή του σελίδα, που εκτός από την τέχνη περιλάμβαναν συλλεκτικά αντικείμενα, εξοπλισμό πληροφορικής, ψηφιακά αγαθά, βιβλία, βιολογικά υλικά, και πολλά άλλα. Η δραστηριότητα αυτή έλαβε τέλος τον Οκτώβριο του 2013 όταν παρενέβη δραστικά το FBI και συνέλαβε τον *Ross William Ulbricht*, ο οποίος κατηγορήθηκε ως ο ιδρυτής του ιστότοπου με το όνομα *Dread Pirate Roberts*. Όταν συνελήφθη δήλωσε ότι το όλο εγχείρημα δεν ήταν απλώς για μια επιχείρηση διακίνησης ναρκωτικών αλλά ένα βήμα προς την ελευθερία: «στόχος ήταν να αναπτυχθεί σε μια υπολογίσιμη δύναμη που θα αμφισβητούσε τις υφιστάμενες δυνάμεις και θα έδινε επιτέλους στους ανθρώπους τη δυνατότητα να διαλέξουν ανάμεσα στην ελευθερία και την τυραννία»²⁹. Παρά τη σύλληψη ο ιστότοπος λειτούργησε εκ νέου τον Νοέμβριο 2013 με το όνομα *Silk Road 2.0*, την πρωτοβουλία είχαν αναλάβει ορισμένοι από τους παλαιούς διαχειριστές του και ένας άλλος τώρα αρχιδιαχειριστής έφερε το όνομα *Dread Pirate Roberts*. Τη φορά αυτή απαιτούνταν ορισμένα αυξημένα μέτρα ασφαλείας για τους χρήστες, συγκεκριμένα ένα κλειδί αποκρυπτογράφησης³⁰. Η διαδικασία εγγραφής και εισόδου στο νέο *Silk Road* είναι μάλλον πολύπλοκη, ωστόσο για κάθε ενδιαφερόμενο υπάρχουν αναλυτικές οδηγίες. Το βέβαιο είναι ότι δεν μπορεί να προσεγγισθεί μέσω κοινού περιηγητή, όπως ήδη αναφέρθηκε, διότι δεν είναι έτσι δυνατή η κρυπτογράφηση της διεύθυνσης του χρήστη. Η οποία, σύμφωνα με το ίδιο το *Silk Road*, είναι απολύτως απαραίτητη, λόγω της κακόβουλης δραστηριότητας που ασκείται στο διαδίκτυο³¹.

Από την περιορισμένη δυνατότητα ελέγχου της ιστοσελίδας μέσω δευτερευουσών πηγών μπορεί να ειπωθεί ότι εφόσον εισχωρήσει ο ενδιαφερόμενος στην ιστοσελίδα, η διαχείρισή της φαίνεται απλή. Αριστερά υπάρχει μια στήλη με τα διαθέσιμα προϊόντα, όπου γίνεται φανερό ότι τα ναρκωτικά υπερτερούν παρασάγγας.

²⁹ Anderson, N., Farivar, C. «How the feds took down the Dread Pirate Roberts». *Law & Disorder / Civilization & Discontents*, Oct 3 2013. Ανάκτηση από την ηλεκτρονική διεύθυνση <http://arstechnica.com/tech-policy/2013/10/how-the-feds-took-down-the-dread-pirate-roberts/>.

³⁰ Greenberg, A. «Silk Road 2.0 Launches, Promising A Resurrected Black Market for the Dark Web». *Forbes*, 11/06/2013. Ανάκτηση από την ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.forbes.com/sites/andgreenberg/2013/11/06/silk-road-2-0-launches-promising-a-resurrected-black-market-for-the-dark-web/>.

³¹ Βλ. σχετικά τις οδηγίες που παρέχει ο ιστότοπος: *Silk Road Drugs*, «Silk Road 2.0 URL», March 27, 2014. Ανάκτηση από την ηλεκτρονική διεύθυνση <http://silkroaddrugs.org/category/silk-road-2-0-url/>. Επίσης *Silk Road Drugs*, «Silk Road – An Overview of the Online Marketplace», April 18, 2014. Ανάκτηση από την ηλεκτρονική διεύθυνση <http://silkroaddrugs.org/silkroad-drugs-complete-step-by-step-guide/>.

Μια εικόνα, για παράδειγμα, που τα φέρει πρώτα και εκτός αλφαβητικού καταλόγου, δίνει λεπτομερώς τις κατηγορίες τους και τα αριθμεί ως 6.625 διαθέσιμα προϊόντα εννέα διαφορετικών κατηγοριών. Ακολουθεί αλφαβητικός κατάλογος προϊόντων, στη δεύτερη θέση του οποίου καταχωρείται η Τέχνη (Art). Προσφέρονται εκεί 114 αντικείμενα. Από μια άλλη εικόνα η οποία ενδεχομένως αφορά σε πρωιμότερο στάδιο καταχωρήσεων πωλητέων, καθώς τα ναρκωτικά αριθμούνται μόνο ως 494, μπορεί να παρατηρηθεί ότι εκτός από την Τέχνη, που δεν έχει ωστόσο περιεχόμενο τη συγκεκριμένη στιγμή, η ιστοσελίδα διοχετεύει και κίβδηλα, τα οποία αναφέρει ως *Forgeries* και αριθμεί ως 18. Η προαναφερθείσα εικόνα φαίνεται πληρέστερη από πλευράς καταχωρημένων κατηγοριών πωλητέων στον κατάλογο. Και οι δύο εικόνες δείχνουν ότι πλάι σε κάθε κατηγορία παρέχονται, στο μεγαλύτερο τμήμα του διαθέσιμου χώρου της ιστοσελίδας, φωτογραφίες των διαθέσιμων προϊόντων, με μια άλλη εικόνα να δείχνει τι ακριβώς συμβαίνει όταν ο ενδιαφερόμενος επιλέξει μια συγκεκριμένη κατηγορία. Σχολιάζονται και βαθμολογούνται διάφορες πηγές προμήθειας ναρκωτικών, ενώ δίνονται και τιμές των προϊόντων.

Ο ιστότοπος που περιγράφηκε ανήκει σε μια κατηγορία παράνομης διακίνησης προϊόντων, με κύριο ενδιαφέρον τα ναρκωτικά. Δεν είναι κατεξοχήν ιστοσελίδα εμπορίας αρχαιοτήτων, ωστόσο τις περιλαμβάνει στα πωλητέα του, αν κριθεί από τις κατηγορίες *Art* και *Forgeries*. Αυτός ο τύπος εμπορικής δραστηριότητας ασκείται ταυτοχρόνως από πολλά άλλα *sites*, αν και όπως φαίνεται δεν ξεπερνούν σε επιτυχία το *Silk Road*. Είναι χαρακτηριστικό ότι ένας τρόπος διάκρισης των ιστοσελίδων αυτών είναι αν εμπορεύονται όπλα ή όχι. Το *Silk Road* δεν το κάνει, οι μισές ωστόσο από τις υπόλοιπες *on line* αγορές επιδίδονται και σε αυτή τη δραστηριότητα. Πραγματοποιήθηκε σύντομη έρευνα από τη γράφουσα ώστε να φανεί η πιθανή σχέση ορισμένων από τις ιστοσελίδες αυτές με αρχαιότητες και παρήχθησαν τα παρακάτω αποτελέσματα (δεν βρέθηκαν αποτελέσματα για όλες στον κατάλογο της εικ. 4, ενώ βρέθηκαν για άλλες εκτός καταλόγου).

3. 1. 2. Οι ανταγωνιστές του Silk Road

Οι δυσκολίες προσέγγισης του *Silk Road* από έναν κοινό περιηγητή ιστοσελίδων αφορούν και στους ανταγωνιστές του, ιστοσελίδες πώλησης ναρκωτικών κυρίως, σε αρκετές δε περιπτώσεις και όπλων. Η προσέγγισή τους ήταν δυνατή μέσω δευτερευουσών πηγών, όπως και για το *Silk Road*. Από τους παλαιότερους ιστότοπους η *Agora* θυμίζει το *Silk Road*, καθώς αναφέρει πρώτα τις ναρκωτικές

ουσίες και στη συνέχεια τα άλλα είδη. Δεν είδαμε κατηγορία τέχνης, ωστόσο υπήρχε η κατηγορία Forgeries. Τα προϊόντα περιγράφονται για το περιεχόμενο ή την περιεκτικότητά τους, δίνεται η τιμή τους, αναφέρονται οι προμηθευτές και η χώρα προέλευσης. Η *Pandora Openmarket* φαίνεται ότι κρατά μεγαλύτερη μυστικότητα από την *Agora*, αφού δεν βρέθηκε εικόνα της σε όποια ιστοσελίδα περιεχόταν αναφορά της. Από την περιήγηση δεν στάθηκε δυνατόν να διακριθεί εάν εμπορεύεται αρχαιότητες, διότι οι αναφορές σχετίζονταν και εδώ με τα ναρκωτικά. Το ίδιο ακριβώς συνέβη και με την *Bluesky Marketplace*. Για την *Evolution Marketplace* μια φωτογραφία δεν μπορεί να θεωρηθεί κατατοπιστική, διότι ξεδιπλώνεται σε αυτή μόνο η κατηγορία των ναρκωτικών.

Από τους νεότερους ιστότοπους η *Utopia* δεν φαίνεται να ενδιαφέρεται για πολλές διαφορετικές κατηγορίες, καθώς προωθεί ναρκωτικά, χημικά, όπλα και υπηρεσίες διαδικτυακού τζόγου και ψηφιακής πειρατείας (hacking). Ίσως όμως η εντύπωση αυτή οφείλεται στους περιορισμούς της εικόνας, καθώς μια άλλη περιέχει και την κατηγορία *Counterfeits* (πλαστά), που για άγνωστο στη γράφουσα λόγο δεν αποκαλεί *Forgeries*. Εκεί συγκαταλέγονται ακόμα και χρήματα. Επίσης από τις πληροφορίες σε μια ιστοσελίδα όπου αναφέρεται ότι μετά την πτώση του *Silkroad* η *Utopia* αποτελούσε (για το μικρό έστω διάστημα που ο κύριος ανταγωνιστής της βρισκόταν εκτός λειτουργίας) «ένα φωτεινό άστρο στις σκιές του σκοτεινού διαδικτύου» μαθαίνουμε ότι εκτός από τις κατηγορίες που αναφέρθηκαν, μία ακόμα περιλαμβάνει ψηφιακές εκδόσεις βιβλίων (eBooks)³². Η *Darkbay* έχει κλείσει και πρόκειται να συγχωνευθεί με κάποια *Andromeda*. Δεν βρέθηκαν φωτογραφίες της. Για την *Pirate Market* δεν ήταν δυνατόν να βρεθεί κάτι, ενώ σε ιστοσελίδα με συνέντευξη ενός εκ των διαχειριστών της φέρεται ως ιστοσελίδα εμπορίας ναρκωτικών. Είναι ενδιαφέρον ότι η νέα αυτή αγορά, με έναρξη την 30^η Νοεμβρίου 2013, διαθέτει 21.000 εγγεγραμμένους χρήστες, 400+ παραγγελίες και δέχεται 20 νέες εγγραφές ανά ώρα. Προσπάθειες πειρατείας στη σελίδα σημειώνονται καθημερινά, ωστόσο αναφέρεται ότι τα μέτρα ασφαλείας της αποδίδουν θαυμάσια. Σε ερώτημα αν μετά τη σύλληψη του ιδιοκτήτη του *Silk Road* υπάρχει κάποιος φόβος δεδομένης της δραστηριότητας της ιστοσελίδας ως ιστότοπου διακίνησης ναρκωτικών αναφέρεται ότι «ο καθένας φοβάται λίγο, όμως είναι τόσες πολλές οι *On line* αγορές που η πιθανότητα να συλληφθείς είναι πολύ μικρή. Επίσης η σχέση των

³² Tag Archives, «In Search of Utopia in the Deep Web», October 9, 2013. Ανάκτηση από την ηλεκτρονική διεύθυνση <https://picturesdotnews.wordpress.com/tag/whiterabbit-marketplace/>.

διαχειριστών με την ιστοσελίδα είναι αδύνατον να διαπιστωθεί καθώς λαμβάνουν καθημερινά ποικίλα ηλεκτρονικά μέτρα ώστε να αποκρύπτεται η ταυτότητά τους»³³. Πληροφορίες από συνέντευξη βρέθηκαν και για την αγορά **Outlaw Market**, η διεπαφή (interface) της οποίας διαφέρει από των άλλων ιστότοπων. Φαίνεται ότι η όψη της ιστοσελίδας παρέχει ακόμα μεγαλύτερες δυνατότητες κρυπτογράφησης και απαιτεί εξειδικευμένο κοινό στους υπολογιστές ώστε να είναι προσιτή. Η συνέντευξη αναφέρεται σε ορισμένα διαδικαστικά ζητήματα και δεν περιέχει πληροφορίες για το τι πουλάει η ιστοσελίδα, ενώ το κύριο ενδιαφέρον της φαίνεται να είναι το πώς τα χρήματα των πελατών θα καταλήγουν άμεσα στις τσέπες των διαχειριστών χωρίς να ανιχνεύονται οι δοσοληψίες, ή να προδίδουν την ταυτότητα των εμπλεκομένων³⁴. Πάντως αν κάποιος καταφέρει να εγγραφεί στο site και να προσεγγίσει ορισμένες αρχικές δυσκολίες, θα είναι σε θέση να κάνει δοσοληψίες χρησιμοποιώντας ένα interface που κάπως θυμίζει τα πιο οικεία που χρησιμοποιούνται στο διαδίκτυο. Για την Αγορά **Tor Bazaar Alpha** δεν βρέθηκαν πληροφορίες που να αφορούν στο θέμα μας αλλά μόνο ορισμένες σχετικά με τις πληρωμές που δέχεται η ιστοσελίδα. Η **White Rabbit Anonymous MarketPalace** είναι αγορά προσανατολισμένη στα ναρκωτικά και τα όπλα, αλλά δεν βρέθηκαν πληροφορίες ώστε να παραχθεί ένα συμπέρασμα σχετικό με τέχνη, κίβδηλα αντικείμενα και αρχαιότητες.

Μπορούμε να συμπεράνουμε ότι οι ιστοσελίδες τύπου *Silkroad* είναι κυρίως προσανατολισμένες στα ναρκωτικά και πολύ λιγότερο σε άλλες κατηγορίες αντικειμένων. Για να τις προσεγγίσει κάποιος πρέπει να περάσει από πολύπλοκες διαδικασίες κρυπτογράφησης και εν τέλει να εγγραφεί σε ιστοσελίδες παράνομου χαρακτήρα. Ίσως δεν θα ήταν η καλύτερη λύση για όσους επιθυμούν να εμπορευτούν έργα αρχαίας τέχνης, πρωτίστως λόγω του κυριάρχου προσανατολισμού των ιστοσελίδων αυτών, χωρίς από τη θέση μας να μπορούμε να αποκλείσουμε «κάποιες καλές ευκαιρίες». Μένει πλέον να στραφούμε στις ιστοσελίδες τύπου **eBay**.

3. 1. 3. eBay

Με την ιστοσελίδα **eBay** τα πράγματα είναι διαφορετικά, διότι δεν απαιτούνται διαδικασίες κρυπτογράφησης ώστε να περιηγηθεί ο ενδιαφερόμενος στο

³³ DeeDotWeb, «The Pirate Market: The Interview that Added A Multi-Sig Market!», May 9, 2014. Ανάκτηση από την ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.deepdotweb.com/2014/05/09/interview-pirate-market-admin/>.

³⁴ DeeDotWeb, «Interview with Outlaw Market Admin», January 23, 2014. Ανάκτηση από την ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.deepdotweb.com/2014/01/23/interview-with-outlaw-market-admin/>.

περιεχόμενό της, ενώ – φαινομενικά τουλάχιστον – δεν αναφέρονται κατηγορίες παράνομων αντικειμένων όπως τα όπλα, τα ναρκωτικά και τα κίβδηλα έργα τέχνης. Η κιβδηλεία δεν είναι ωστόσο κάτι που αποφεύγεται και τα κρούσματά της είναι μάλλον πολυάριθμα, ωστόσο – κατ’ ισχυρισμόν του *eBay* – δεν είναι για τους διαχειριστές της ιστοσελίδας θεμιτή ή επιθυμητή και παρέχονται συμβουλές αποφυγής της και βέβαια προστασίας των καταναλωτών από την εξαπάτηση (βλ. 4^ο κεφάλαιο). Από τις κατηγορίες αντικειμένων που συγκεντρώνονται σε κυλιόμενη λίστα στο άνω δεξί τμήμα της ιστοσελίδας οι προφανέστερες για την πιθανότητα να περιλαμβάνουν αρχαιότητες ήταν οι *Antiques*, *Art*, *Coins & Paper Money*, *Pottery & Glass* και *Everything Else*. Να σημειωθεί ότι η αναζήτησή μας αφορούσε στις ελληνικές αρχαιότητες και όχι σε υλικό άλλης προέλευσης, για το οποίο η γνώση μας θα ήταν περιορισμένη ή μηδαμινή. Αποδείχτηκε ότι καλύτερα αποτελέσματα έδινε η αναζήτηση όταν επιλέχθηκε με την πάροδο της έρευνας η εντολή *Shop by Category*, στο αριστερό μέρος της ιστοσελίδας.

Στην κατηγορία *Antiques* υφίσταται η υποκατηγορία *Antiquities*, όπου ανάμεσα σε άλλα υπάρχει η επιλογή *Greek*. Εκεί τα αντικείμενα ανήκουν σε διαφορετικές εποχές και είναι κατασκευασμένα από διαφορετικά μέσα και υλικά, καθώς μπορεί κάποιος να παραγγείλει ένα πήλινο αρχαϊκό ειδώλιο, ερυθρόμορφα αγγεία, μετάλλια, χάλκινα ειδώλια, κράνη κ.ά. Τα αντικείμενα είναι πολλά και η αναζήτηση μπορεί να περιορισθεί σύμφωνα με τα επιθυμητά κριτήρια σε μια φόρμα στο αριστερό μέρος της ιστοσελίδας. Πρόσθετο υλικό ελληνικής προέλευσης είναι πιθανόν να περιέχουν οι κατηγορίες και *Neolithic & Paleolithic* και *Byzantine*, αν και οι χώρες προέλευσης δεν περιέχουν την Ελλάδα. Ένα φωτογραφημένο ώστε να μην διακρίνονται πολλές λεπρομέρειες πορτραίτο της Αθηνάς πωλείται για λιγότερα από 600 ευρώ, όντας ένα από τα ακριβότερα αντικείμενα στην κατηγορία, αν και λίγα άλλα γλυπτά το ξεπερνούσαν αρκετά σε τιμή, όπως ένα πήλινο ειδώλιο του Απόλλωνος, χρονολογημένο στον 4^ο αι. π.Χ., αξίας 3.016 \$, με προέλευση την Αθήνα το 1957. Πολλά μικροαντικείμενα, όπως νομίσματα, είναι δυνατόν να αποκτηθούν με λιγότερα από δέκα ευρώ, ίσως ακόμα και με ένα.

Για μια πιο εξειδικευμένη αναζήτηση στον τομέα των νομισμάτων ο ενδιαφερόμενος μπορεί να περιηγηθεί στη σχετική κατηγορία (*Coins*), όπου περιέχονται αντικείμενα χρονολογημένα από το 450 π.Χ. έως το 100 μ.Χ.. Φαίνεται ότι τα Μακεδονικά νομίσματα και δη του Αλεξάνδρου είναι τα πιο περιζήτητα, καθώς

μπορούν να ξεπερνούν σε αξία τα 1.000 ευρώ, όταν άλλα νομίσματα στον κατάλογο δεν κοστολογούνται ούτε πέντε.

Η προέλευση όλων αυτών των αντικειμένων είναι συνήθως από την Ευρώπη, όπου κάποια στιγμή στην πολύπαθη ιστορία τους θα βρέθηκαν στα χέρια συλλεκτών, έχουν δε διαφορετική αξία, κατάσταση διατήρησης και δημοτικότητα. Δεν βρέθηκαν ελληνικές αρχαιότητες σε άλλες κατηγορίες πλην των *Antiques/Antiquities* και *Coins*, όπως και κανένα άλλο αντικείμενο κοστολογημένο πολύ ψηλότερα από τις τιμές που ήδη αναφέρθηκαν.

3. 1. 4. Οι ανταγωνιστές του eBay

Στην κατηγορία του *eBay* συγκαταλέγονται ένδεκα τουλάχιστον παρόμοιες ιστοσελίδες, συγκεκριμένα οι εξής: *eBid*, *Overstock*, *CQuot*, *Bidz*, *BitMate*, *Amazon*, *iOffer*, *Webstore*, *Online Auction*, *uBid* και *Etsy*. Δεν φαίνεται ωστόσο ότι μπορούν να συναγωνιστούν το *eBay* επάξια. Το *eBid*, (επίσημη διεύθυνση: <http://eu.ebid.net>) αν και διαθέτει την κατηγορία Art δεν έχει αρχαία ελληνικά έργα τέχνης, παρά το ότι περιέχονται στα πωλητέα του ελάχιστα ρωμαϊκά. Στο *Overstock* (επίσημη διεύθυνση: <http://www.overstock.com>) δεν περιέχονται παρά σύγχρονα αντικείμενα Σύμφωνα με διάφορες ιστοσελίδες το *Bidz* πουλούσε σύγχρονα κοσμήματα, αλλά έχει διακόψει τη λειτουργία του. Το *BitMate*, στην αυστραλιανή του τουλάχιστον εκδοχή (επίσημη διεύθυνση: <http://www.bidmate.com.au>), περιέχει την κατηγορία *Antiquities* και φαίνεται ότι έχει τη φιλοδοξία να αποτελέσει έναν από τους κύριους ανταγωνιστές του *eBay*. Ωστόσο η ανωτέρω κατηγορία δεν έχει περιεχόμενο, ενώ ακόμα και να είχε, τα κριτήρια αναζήτησης δεν περιέχουν τις λέξεις Greek/Greece. Το *Amazon* είναι μάλλον γνωστό σε όλους και δεν έχει τη φήμη ιστοσελίδας με προορισμό την εμπορία αρχαιοτήτων, αλλά μόνο σύγχρονων ηλεκτρονικών συσκευών, βιβλίων κ.ά. Στο *iOffer* (επίσημη διεύθυνση: www.ioffer.com) μπορεί κάποιος να βρει ενδύματα και υποδήματα, ενώ στο *Webstore* εμπορεύματα από τον ψηφιακό κόσμο. Η ονομασία του μάλιστα αποτελεί μέρος πολλών ιστοσελίδων με διάφορα συνθετικά να συμπληρώνουν την ηλεκτρονική διεύθυνση και να παραπέμπουν σε ηλεκτρονικά καταστήματα ανά τον κόσμο. Το *Online Auction* (επίσημη διεύθυνση: <http://www.onlineauction.com>) προσπαθεί να «αντιγράψει» ή να «χρησιμοποιήσει» τα *menu* περιήγησης του *eBay*, ωστόσο δεν περιείχε ελληνικές αρχαιότητες. Σε διάφορες πιθανές κατηγορίες όπως τα Νομίσματα (*Coins*) το ενδιαφέρον δεν ήταν ελληνικό και όχι παλαιότερο του πρώιμου 20^{ου} αιώνα. Το *Ubid* (επίσημη διεύθυνση:

<http://www.ubid.com>) παρουσιάζεται μάλλον αδιάφορο απέναντι στην τέχνη και βέβαια στις αρχαιότητες, όπως φαίνεται ότι είναι και το *Etsy* (επίσημη διεύθυνση: <https://www.etsy.com>), το οποίο ωστόσο εμπορεύεται ορισμένα αντίγραφα μινωικών ρυτών και κυκλαδικών ειδωλίων, για επιτραπέζια προφανώς χρήση. Η γράφουσα άφησε τελευταίο το *CQuot* (επίσημη διεύθυνση: <http://www.cqout.com>), που μάλλον μπορεί να ανταγωνιστεί κάπως το *eBay* στο θέμα των αρχαιοτήτων, καθώς στην κατηγορία *Arts & Antiques* απαριθμεί **330.691** αντικείμενα. Ωστόσο οι ελληνικές αρχαιότητες δεν φαίνεται να περιέχονται σε καμία από τις υποκατηγορίες αυτού του συνόλου.

Ο λόγος για τον οποίο ο C. Stanish είχε γράψει ότι οι αρχαιολόγοι αισθάνθηκαν διάχυτο φόβο όταν εμφανίσθηκε το *eBay* στον ηλεκτρονικό κόσμο είναι προφανής: κανένας άλλος ιστότοπος της κατηγορίας του δεν μπορεί να το ανταγωνιστεί στην αγοραπωλησία ελληνικών αρχαιοτήτων. Ίσως το γεγονός ότι τα ελεύθερης πρόσβασης sites χαρακτηρίζονται από πολύ μεγαλύτερη νομιμότητα, σε σύγκριση τουλάχιστον με τις ιστοσελίδες τύπου **Silkroad**, αποτελεί ενδεχομένως την εξήγηση για αυτή την κατάσταση. Η πρωτοκαθεδρία του **eBay** επιβάλλει την εκτενέστερη αναφορά στο περιεχόμενό του στο 4^ο κεφάλαιο αυτής της εργασίας, όπου η συζήτηση για την κιβδηλεία των μνημείων.

3. 3. ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ

Αν και η αντιμετώπιση της φυσικής εκδοχής της αρχαιοκαπηλίας ή και της κιβδηλίας μνημείων, που συζητείται στο επόμενο κεφάλαιο, είναι συχνά εφικτή, κατόπιν συντονισμένης συνεργασίας των διεθνών φορέων και αρχών, τα πράγματα στο διαδίκτυο φαίνεται να είναι μάλλον πιο δύσκολα.

Ίσως τα πράγματα ξεκινούν από μια σαφώς παρεξηγημένη ερμηνεία της ελευθερίας εκφράσεως και ελευθερίας της πληροφορίας μέσω του διαδικτύου, ειδικά όταν η υποχρέωση να ασκούνται αυτές οι ελευθερίες σύμφωνα με τους νόμους του Κράτους θεωρείται απλώς ενδεικτική. Καθώς και της προβληματικής θέσης ότι η διακίνηση αρχαιοτήτων μέσω του διαδικτύου αποτελεί ενδεχομένως δικαίωμα το οποίο αν εμποδιζόταν θα αποτελούσε ίσως τάση του Κράτους για μονομερή προβολή ιδεών. Ταυτοχρόνως θεωρείται παρεμπόδιση της ελευθερίας της διάδοσης της γνώμης του χρήστη η απαγόρευση της πρόσβασης στο διαδίκτυο, ενώ το δικαίωμα αποσιώπησης της γνώμης επιτρέπει στους χρήστες τη μη συμπλήρωση

ερωτηματολογίων που υποβάλλονται μέσω αυτού από τις κρατικές αρχές. Όλες αυτές οι θέσεις περί της ελευθερίας της γνώμης και της πρόσβασης στο διαδίκτυο μπορούν να αντιμετωπισθούν αποτελεσματικά και να ρεύσουν σε θεμιτές οδούς μόνο με την παραδοχή ότι υφίσταται συνταγματικά θεμιτός περιορισμός της ελευθερίας εφόσον προσβάλλονται η ηθική διάσταση αλλά και η προσωπικότητα, όχι βεβαίως μεμονωμένων πολιτών, αλλά του κράτους γενικότερα, το οποίος βλέπει να πλήττεται ανεπανόρθωτα η πολιτιστική του κληρονομιά. Εξάλλου έχουν κατά τον 20^ο αιώνα κατοχυρωθεί οι περιστάσεις οι οποίες επιτρέπουν την κρατική παρέμβαση στο διαδίκτυο και δεν είναι άλλες από την εθνική ασφάλεια και τα δημόσια πρότυπα ευπρέπειας³⁵.

Εφόσον η παράνομη διακίνηση αρχαιοτήτων α) θεωρείται αθέμιτη είτε πρόκειται για φυσική είτε για ηλεκτρονική και β) μπορεί να θεωρηθεί ότι αντίκειται σε ορισμένες από τις ουσιώδεις προϋποθέσεις της ελευθερίας πρόσβασης στο διαδίκτυο, πρωτίστως σε αυτές που αφορούν στην προσβολή της εθνικής ταυτότητας, τότε δεν μπορεί να υπάρξει ο ισχυρισμός ότι έχει ανοίξει ο δρόμος για την πάταξη του ηλεκτρονικού εγκλήματος παράνομης εμπορίας αρχαιοτήτων.

Εξάλλου, υφίσταται σήμερα στο πλαίσιο της Εγκληματολογίας ο κλάδος της Δικαστικής των Ηλεκτρονικών Υπολογιστών, γνωστός διεθνώς με τον όρο «Computer Forensics». Η νέα πειθαρχία των δικαστικών θεμάτων στους Ηλεκτρονικούς Υπολογιστές, ακολουθώντας τις επιταγές της διαμόρφωσης διαφόρων τάσεων στη διάρκεια της ιστορίας των υπολογιστών, καταπιάνεται με την αναγνώριση και τον εντοπισμό, τη συλλογή, τη διαφύλαξη, την ανάλυση και την παρουσίαση των ψηφιακών αποδεικτικών στοιχείων με νομικά αποδεκτό τρόπο και αποβαίνει σημαντικότερος παράγοντας στην εξιχνίαση του ηλεκτρονικού εγκλήματος. Είναι δε χαρακτηριστικό ότι η εγκληματολογία αυτού του είδους ακολουθεί ορισμένες αρχές οι οποίες εφαρμόζονται και στη φυσική εξιχνίαση εγκλημάτων, όπως η υποχρέωση της διατήρησης των αποδεικτικών στοιχείων μακριά από μολύνσεις. Ωστόσο ουσιώδεις δυσκολίες προκύπτουν όταν η λειτουργία των υπολογιστών αποκτά αυτό που θα χαρακτηρίζαμε «εταιρικό χαρακτήρα», δηλαδή σε περιπτώσεις ευρείας δικτύωσης³⁶.

Οι σύγχρονες ωστόσο μέθοδοι διαχείρισης των υπολογιστών προβάλλουν ισχυρές αντιστάσεις σε τεχνικές ανίχνευσης ύποπτων δεδομένων, όπως η τεχνική του

³⁵ Μανιάτης, Α. Π., *Δίκαιο ΜΜΕ*. Οκτώβριος 2012, 120-123 (εκδοχή του κειμένου σε μορφή Word).

³⁶ Μανιάτης, Α. Π., «Δικαστική των Ηλεκτρονικών Υπολογιστών», *Forum* 4, Έτος 8^ο, 485-486.

«μυρίσματος», αν και οι υπηρεσίες δίωξης ηλεκτρονικού εγκλήματος των διαφόρων χωρών δεν αποτελούνται πλέον από ανειδίκευτο προσωπικό, αλλά από εξειδικευμένους τεχνικούς υπολογιστών που ασκούν διεπιστημονική συνεργασία γύρω από τον κόσμο της Πληροφορίας και της Τηλεπικοινωνίας. Στην Ελλάδα μια τέτοια υπηρεσία λειτουργεί επισήμως από το 2004, αν και με κύριο προσανατολισμό τον εντοπισμό παιδοφίλων και παιδεραστών³⁷.

Η ελληνική Υπηρεσία Δίωξης Αρχαιοκαπηλίας, η οποία ασφαλώς χρησιμοποιεί διαδικτυακούς πόρους ώστε να ανταπεξέλθει στα καθήκοντά της, δεν μπορεί ωστόσο και αυτή να λειτουργήσει – όπως φαίνεται – χωρίς μαύρες τρύπες. Σε πρόσφατη υπόθεση αρχαιοκαπηλία με αντικείμενο το άγαλμα ενός σατύρου, η αξία του οποίου φαίνεται να αγγίζει το 1.000.000 ευρώ, ενεπλάκη Αρχιφύλακας του Τμήματος Αρχαιοκαπηλίας της Διεύθυνσης Ασφαλείας Αττικής, όπως περιγράφουν αρκετές ιστοσελίδες στα τέλη Ιουλίου του τρέχοντος έτους. Μια υπόθεση που δεν πρόκειται ασφαλώς να σπλώσει το γενικό έργο της αρμόδιας υπηρεσίας, αρκεί ωστόσο ώστε να δείξει ότι ο «δούρειος ίππος» είναι ένα τέχνασμα που λειτουργεί πάντοτε από μέσα.

Αντιθέτως θα θεωρηθεί ιδιαίτερα ελπιδοφόρο το γεγονός ότι εδώ και μερικά χρόνια στο πλαίσιο της αντιμετώπισης παράνομης εξαγωγής αρχαιοτήτων αποφασίστηκε ότι *«η προστασία των πολιτιστικών αγαθών και η επιστροφή παρανόμως ανασκαφέντων, εξαχθέντων ή άλλως αποκτηθέντων αρχαιοτήτων θα επιχειρείται πλέον και μέσω της απόσπασης στη Διεύθυνση Τεκμηρίωσης και Προστασίας Πολιτιστικών Αγαθών αξιωματικού της ΕΛ.ΑΣ. με βαθμό αστυνόμου Β' ή αστυνόμου Α', ο οποίος θα λειτουργεί ως σύνδεσμος εξασφάλισης της συνεργασίας μεταξύ της Διεύθυνσης και των αρμοδίων υπηρεσιών της Ελληνικής Αστυνομίας. Στην αρμοδιότητα του Τμήματος Παρακολούθησης και Καταγραφής υπάγονται θέματα που αφορούν την τήρηση και ηλεκτρονικών αρχείων (κλαπέντων ή υπεξαιρεθέντων κινητών μνημείων, παράνομων ανασκαφών ή ανελκύσεων, κατασχεθέντων κινητών μνημείων, προσώπων που εμπλέκονται στην παράνομη απόκτηση και διακίνηση, προσώπων που κατέχουν ανιχνευτές μετάλλου ή άλλα όργανα διασκόπησης για τη διερεύνηση του υπεδάφους, του βυθού ή του πυθμένα). Παράλληλα θα παρακολουθεί τη διεθνή αγορά κινητών μνημείων είτε μέσω Διαδικτύου, έντυπων καταλόγων αγοραπωλησιών, δημοπρασιών, εκθέσεων είτε με κάθε άλλο πρόσφορο μέσο. Επίσης*

³⁷ Στο ίδιο, 487-489.

θα ελέγξει τα νέα αποκτήματα από μουσεία και άλλα νομικά ή φυσικά πρόσωπα του εξωτερικού και θα συντάσσει καταλόγους με ευρήματα ελληνικού ενδιαφέροντος σε αυτά. Τέλος θα παρακολουθεί και θα ενημερώνει τις κεντρικές, περιφερειακές και ειδικές περιφερειακές υπηρεσίες του υπουργείου σχετικά με τις τρέχουσες τιμές των κινητών μνημείων στη διεθνή και στην ελληνική αγορά»³⁸.

Οι ελληνικές αρχές είναι σαφώς εκσυγχρονισμένες αλλά το παρακάτω σχηματικό παράδειγμα μπορεί να δείξει ότι το διαδίκτυο έχει προσθέσει πολλαπλά προβλήματα στο θέμα της πάταξης της αρχαιοκαπηλίας, πολύ περισσότερα από όσα προέρχονται από τη φυσική εκδοχή της. Ας φανταστούμε ότι κάποιος υπεύθυνος για την ανίχνευση ιχνών παράνομα πωλητέων αρχαιοτήτων εισχωρεί σε ένα δίκτυο τύπου Silk Road και βρίσκει ότι εμπορεύσιμο είδος αποτελεί εκεί ένα νόμισμα, ή κάποιο ειδώλιο με ελληνική πιθανότητα προέλευση. Τι θα κάνει; Και πώς θα ελέγξει τα χιλιάδες αρχαία αντικείμενα που διακινούνται στο eBay; Ενδεχομένως η ηλεκτρονική παρακολούθηση να μην είναι σε θέση να αντιμετωπίσει την πληθώρα περιπτώσεων του διαδικτύου και να προσανατολίζεται υποχρεωτικά στην ανίχνευση συγκεκριμένων ιχνών τα οποία μπορούν να οδηγήσουν στη σύλληψη αρχαιοκαπήλων παλαιάς κοπής που χρησιμοποιούν το διαδίκτυο για τα mails και την «ενημέρωσή» τους. Αλλά η νέα μορφή αρχαιοκαπηλίας χωρίς πρόσωπο πολύ δύσκολα θα μπορούσε, κατά τη γνώμη μας να περιοριστεί, αποτελώντας μία από τις μάστιγες της τεχνολογίας, η οποία καλείται για μια ακόμα φορά να προβεί σε αντιστάθμιση των ωφελειών και των βλαβών που προκαλεί με τα πλεονεκτήματα και τις παροχές της.

Θα ενισχύσει ενδεχομένως την απαισιόδοξη αυτή άποψη το μέρος του επόμενου κεφαλαίου που συσχετίζει την κιβδηλεία των μνημείων με την παγκόσμια κοινότητα του διαδικτύου.

³⁸ Το Βήμα, «Δύσκολοι καιροί για αρχαιοκαπήλους», 10/07/2007. Ανάκτηση από την ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.tovima.gr/culture/article/?aid=206705>.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΚΙΒΔΗΛΕΙΑ ΜΝΗΜΕΙΩΝ: ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ, ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ, ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ, ΜΕΤΡΑ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ

4. 1. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΝΕΠΕΙΕΣ ΚΙΒΔΗΛΕΙΑΣ

Στο πλαίσιο της παράνομης διακίνησης αρχαιοτήτων με σκοπό το κέρδος μπορεί να ενταχθεί η *κιβδηλεία μνημείων*, μία εκτός νόμου δραστηριότητα που έχει ασφαλώς βαρύτερες οικονομικές συνέπειες δύο τύπων: α) αφενός ξοδεύονται πολύ μεγάλα ποσά για την παράνομη απόκτηση αντικειμένων τέχνης τα οποία υποτίθεται ότι φέρουν σημαντική αξία ως εξέχοντα δείγματα του πολιτισμού από τον οποίο προέρχονται, β) αφετέρου μπορούν να ζημιώσουν χαρακτηριστικά την οικονομία των κρατών που στοχεύουν στον επαναπατρισμό αντιπροσωπευτικών αντικειμένων της πολιτιστικής τους κληρονομιάς. Ωστόσο, πέραν των συνεπειών αυτών, οι οποίες είναι παρόμοιες με ορισμένες από όσες προκαλεί και η αρχαιοκαπηλία γνησίων έργων τέχνης, η γράφουσα θεωρεί ότι οι κίβδηλες αρχαιότητες προκαλούν και άλλες επιπλοκές, ενδεχομένως πολύ σοβαρότερες, όπως ο «εμπλουτισμός» της τυπολογίας των αρχαίων αντικειμένων με τεχνοτροπικά χαρακτηριστικά τα οποία δεν θα άρμοζαν στις περιόδους χρονολόγησής τους, αποτελώντας έτσι την αιτία για σημαντικές ιστορικές και εργαστηριακές ανακρίβειες. Το ζήτημα της κιβδηλείας είναι δε ακόμα πιο πολύπλοκο όταν φέρονται ως κίβδηλες αρχαιότητες που είναι αυθεντικές. Ορισμένα παραδείγματα αντίστοιχα προς τις ανωτέρω απόψεις ακολουθούν στη συνέχεια, όπως και συζήτηση για τη σημασία της κάθε περίπτωσης.

4. 1. 1. Η «Θεά της Βοστώνης»

Στα τέλη του 1914 ο Επιμελητής Κλασικών Αρχαιοτήτων του Μουσείου Καλών Τεχνών της Βοστώνης L. D. Caskey έγραφε ότι *«γεγονός του έτους υπήρξε το δώρο της κ. W. Scott Fitz, ένα χρυσελεφάντινο ειδώλιο της Μινωικής Θεάς των Όφρων»*. Ήταν ένα αντικείμενο το οποίο προσέδιδε χρονολογικό βάθος στη συλλογή του Μουσείου, διότι τίποτα αρχαιότερο από αγγεία και γλυπτά της Κλασικής Αρχαιότητας δεν περιεχόταν στα εκθέματά του. Το εύρημα είχε τεράστια σημασία για πολλούς λόγους: χρυσελεφάντινα έργα ήταν γνωστά από τους μεταγενέστερους, κλασικούς χρόνους ενώ ίχνη τους ήρθαν στο φως συνήθως μετά τη «Θεά της Βοστώνης». Επίσης η ανακάλυψη του Μινωικού Πολιτισμού βρισκόταν τότε στα σπάργανα και τόσο σημαντικά ευρήματα που μπορούσαν να του αποδοθούν δεν

κυκλοφορούσαν εκτός Κρήτης σε καμιά γνωστή συλλογή. Για το ειδώλιο ειπώθηκαν πάρα πολλά, όμως το σημαντικότερο ήταν ότι το σπουδαιότερο αντικείμενο τέχνης του Μουσείου της Βοστώνης δεν είχε γνωστή προέλευση, ήταν άγνωστο με ποιό τρόπο έφτασε ως τη Βοστώνη και βέβαια τα τεχνοτροπικά του χαρακτηριστικά ήταν τέτοια ώστε δεν άργησε να αμφισβητηθεί η γνησιότητά του. Συγκεκριμένα η απόδοση του προσώπου και των χεριών, που κρίθηκε ως εξαιρετική, θεωρήθηκε διαφορετική από κάθε τι άλλο το οποίο ήταν έως τότε γνωστό μεταξύ των αναπαραστάσεων της ανθρώπινης μορφής από την Κρήτη. Ειδικά το κεφάλι δεν θύμιζε τίποτα από όσα ήταν γνωστά εν γένει στην αιγαιακή ή την κλασική ελληνική τέχνη. Ο Καθηγητής Ernest A. Gardner δήλωσε ότι του θύμιζε τα γλυπτά των καθεδρικών ναών του 13^{ου} αι., αν και έμοιαζε νεότερο. Μάλιστα ο A. Evans βρήκε ότι η φυσιογνωμία του ειδωλίου ήταν «περίεργα μοντέρνα». Ειδικά οι οφθαλμοί, που είχαν αποδοθεί στο φυσικό τους βάθος κάτω από τα οφρυακά τόξα, μαρτυρούσαν την εφαρμογή μιας μεθόδου πρακτικά άγνωστης πριν από τον 4^ο αι. π.Χ. Ειπώθηκαν και άλλα, περί Αγγλοσαξονικής, Βικτωριανής, Εδουαρδιανής και Ευρωπαϊζουσας φυσιογνωμίας. Ο Caskey ωστόσο αρκέστηκε να αναφερθεί σε αξιόπιστη προέλευση του αντικειμένου, υποδεικνύοντας ότι το ειδώλιο είχε έρθει από την Κρήτη³⁹.

Ο Lapatin, συγγραφέας του βιβλίου σχετικά με το φερόμενο ως «κίβδηλο ειδώλιο» έδωσε το 2003 μια συνέντευξη⁴⁰ σε μια προσπάθεια εμπορικής προώθησης του πονημάτος του. Το περιεχόμενό της είναι ιδιαίτερα χρήσιμο ώστε να γίνουν αντιληπτές ορισμένες βαρύνουσες συνέπειες της κιβδηλείας των μνημείων, ανεξάρτητα από το αν οι θέσεις του συγγραφέα για το εν λόγω αντικείμενο είναι ορθές:

A) Αμφισβητείται όχι μόνο η γνησιότητα της «θεάς της Βοστώνης» αλλά και μιας σειράς άλλων ανάλογων παραγώγων του Μινωικού πολιτισμού που φιλοξενούνται στα μουσεία της Ευρώπης και της Αμερικής. Αντικειμένων που έχουν κατακλύσει τη βιβλιογραφία κάθε είδους, από την επιστημονικότερη και πιο εξειδικευμένη έως την πιο εκλαϊκευμένη, και έχουν χαρακτηριστεί ως αυθεντικά κατάλοιπα ενός αρχαίου πολιτισμού. Ο Lapatin που προχώρησε στην εξέταση ειδωλίων από τα Μουσεία της Βαλτιμόρης, του Τορόντο, της Οξφόρδης, του Σιάτλ

³⁹ Lapatin, K., *Mysteries of the Snake Goddess: Art, Desire and the Forging of History*. Da Capo Press, 2003, 4-29.

⁴⁰ Mifflin, H., *Press Release for Mysteries of the Snake Goddess*, 2003, 3-6. Ανάκτηση από την ηλ. διεύθ. http://www.houghtonmifflinbooks.com/booksellers/press_release/lapatin/lapatin_mysteries.pdf.

κ.ά., βρήκε στενές ομοιότητες με τη «θεά της Βοστώνης» και χαρακτήρισε και εκείνα ως κίβδηλα (forgeries).

B) Εγείρονται αρκετά ακόμη ερωτήματα που αφορούν στη διαδικασία της κιβδηλείας των μνημείων, με κύριους άξονες το «ποιος» και το «γιατί». Πέραν της απόφασης για το αν πρόκειται για αυθεντικό ή κίβδηλο αντικείμενο, απαντήσεις απαιτούνται για το ποιος κατασκευάζει αυτά τα αντικείμενα και για ποιον λόγο, ποια είναι η αγορά που τα δέχεται, ποια είναι τα κίνητρα πίσω από την κατασκευή, ποια αποτελέσματα προκαλούνται.

Γ) Δεν εξαιρείται από τις συνέπειες η οικονομική ζημία των μουσείων, δεδομένου ότι με τα ίδια χρήματα που δίδονται για τα κίβδηλα αντικείμενα της αρχαιότητας θα μπορούσαν να αγοραστούν πολλά περισσότερα έργα τέχνης αυθεντικής προέλευσης, όπως οι πίνακες ζωγραφικής.

Δ) Ακόμα μεγαλύτερες συνέπειες για την ανθρωπότητα επιφέρει το γεγονός ότι όταν τα κίβδηλα αντικείμενα της αρχαιότητας διαδόθηκαν στις αρχές του 20^{ου} αι. διακυβευόταν η ιστορία του δυτικού πολιτισμού. Διότι ο μινωικός πολιτισμός που ξεκίνησε να ανακαλύπτεται την εποχή εκείνη ήρθε στον αντίποδα των πολιτισμών της Μεσοποταμίας και της Αιγύπτου να αποτελέσει ένα πρώιμο ευρωπαϊκό εναλλακτικό πολιτισμικό σύνολο. Τα αντικείμενα αποτελούν τις φυσικές αποδείξεις πίσω από τους μύθους τις οποίες είχαν ανάγκη οι επιμελητές μουσείων και οι συλλέκτες. Οι παραχαράκτες της ιστορίας ήρθαν να ικανοποιήσουν αυτή τη ζήτηση και να εκπληρώσουν αυτές τις επιθυμίες παρέχοντας τεχνητές αποδείξεις.

E) Στρεβλώσεις στην έκθεση του παρελθόντος από τους υπευθύνους των Μουσείων δεν μπορούν επίσης να παραγνωρισθούν ως σημαντικότερη συνέπεια. Παρά την αρχική τους αντίδραση και αντίσταση στο γεγονός ότι τα αρχαιότερα αντικείμενα στις συλλογές τους είχαν πιθανώς κίβδηλη προέλευση, αντιμετώπισαν το πρόβλημα με έναν αταίριαστο προς την αντιμετώπιση των αρχαιοτήτων τρόπο και άρχισαν να βλέπουν ορισμένες αμφισβητούμενες αρχαιότητες όχι ως μαρτυρίες του παρελθόντος αλλά ως νεότερες προσλήψεις και αναπαραστάσεις του. Όσο για τις αντιδράσεις των μουσείων, άλλα απέσυραν τα ειδώλια από τις προθήκες τους, άλλα όμως τα άφησαν εκεί, ενδεχομένως με κάποιες προσθήκες στις ενημερωτικές πινακίδες που τα συνοδεύουν. Στις περιπτώσεις αυτές, σύμφωνα με τον Lapatin, η συμβολή τους είναι να φανεί ότι η γραφή της ιστορίας στους νεότερους χρόνους δεν είναι ουδέτερη, αντιθέτως αποτελεί μια ιδιαίτερα επισφαλή διαδικασία. Αποκαλύπτουν πώς το παρελθόν εξακολουθεί να διαμορφώνεται σύμφωνα με τις

επιθυμίες και τις αντιλήψεις του παρόντος. Είναι μια άποψη που δεν μας βρίσκει σε συμφωνία, αν και δεν μπορούμε να αρνηθούμε ότι περιγραφικά θα μπορούσε να είναι ορθή.

ΣΤ) Η αναζήτηση των ενόχων κιβδηλείας δεν αποκλείεται να οδηγεί σε ενυπόστατες ή ανυπόστατες κατηγορίες προς τους ανθρώπους που σχετίστηκαν με ανάλογες αρχαιότητες σε αυθεντικό επίπεδο. Ο Lapatin υποστηρίζει ότι τα αντικείμενα αυτά παρήχθησαν από τους ίδιους ανθρώπους που νόμιμα εργάστηκαν στη συντήρηση των ανεσκαμμένων αντικειμένων. Όπως παρατηρεί, τα ευρήματα του Evans στην Κνωσό δέχθηκαν σε μεγάλο βαθμό ανακατασκευή και οι εργάτες του είχαν πρόσβαση σε αυθεντικές αρχαιότητες, ενώ ήταν εξοικειωμένοι με τις ιδέες του Evans και άλλων αρχαιολόγων, κατά τρόπο ώστε να είναι σε θέση να παράξουν πειστικές απομιμήσεις, ή και να καταστήσουν τα κίβδηλα αντικείμενα σύμφωνα με τις σύγχρονες απόψεις για τον μινωικό πολιτισμό. Αυτό που έκαναν ήταν να κατασκευάσουν αποδείξεις για ανεπιβεβαίωτες ιδέες για την προϊστορική τέχνη, τη θρησκεία και τον πολιτισμό. Όλοι έμειναν ευχαριστημένοι: οι πλαστογράφοι πληρώθηκαν καλά, οι συλλέκτες απέκτησαν θαυμάσια έργα τέχνης, και οι μελετητές είχαν στη διάθεσή τους περισσότερο υλικό το οποίο εξηγούσε τη φύση ενός αινιγματικού αρχαίου πολιτισμού.

Οι απόψεις του Lapatin δεν αναφέρθηκαν ώστε να κριθούν για την ορθότητα ή την ισορροπία τους ανάμεσα στη βάσιμη υποψία και την υπερβολή. Μεταφέρθηκαν εδώ ως ιδιαιτέρως ενδεικτικές για τις ποικίλες στρεβλώσεις τις οποίες μπορεί να προκαλέσει η κιβδηλεία των μνημείων, μιας παράλληλης δραστηριότητας με την αμιγή αρχαιοκαπηλία και λειτουργούσας επάνω στο ίδιο υπόβαθρο με εκείνη: τις άγνωστες συνθήκες ανεύρεσης και προέλευσης των αρχαίων ευρημάτων, που καταλήγουν στα χέρια μουσείων και συλλεκτών του εξωτερικού ως αντικείμενα αντιπροσωπευτικά για τους πολιτισμούς στους οποίους κατατάσσονται. Αν ερωτηθούμε για την οικονομική ζημία των μουσείων θα απαντήσουμε ότι οφείλεται στην αδιαφορία τους για την εξακρίβωση των συνθηκών προέλευσης των αντικειμένων και θα συμπληρώσουμε ότι πολλές άλλες συνέπειες της ύποπτης απόκτησης αρχαίων αντικειμένων ξεπερνούν τα στενά όρια των συλλογών στις οποίες φιλοξενούνται οι αρχαιότητες.

4. 1. 2. Η «προσωπίδα του Αγαμέμνονος»

Ισχυρισμοί περί κιβδηλείας έχουν συνοδεύσει και ένα άλλο εξέχον και ιδιαίτερα γνωστό στο ευρύ κοινό αντικείμενο της αρχαιότητας, τη χρυσή προσωπίδα

από τον Τάφο V του Ταφικού Κύκλου A των Μυκηνών, την οποία ο H. Schliemann απέδωσε λανθασμένα ως προσωπίδα του Αγαμέμνονα. Τα λάθος του ανασκαφέα δεν αφορούσε αποκλειστικά στον Μυκηναίο βασιλιά του γένους των Ατρείδων αλλά στο σύνολο των νεκρών του Κύκλου A, για τους οποίους πίστευε ότι χρονολογούνται πολύ αργότερα από την ΥΕΙ (16^{ος} αι. π.Χ.) περίοδο στην οποία ανήκει στην πραγματικότητα η προσωπίδα.

Η ίδια η προσωπίδα απομακρύνεται δραματικά με τα τεχνοτροπικά της χαρακτηριστικά από τις τέσσερις άλλες που βρέθηκαν στον Κύκλο A, δύο στον Λακκοειδή Τάφο IV και δύο στον Λακκοειδή Τάφο V. Εκείνες αποδίδουν σε πολύ γενικές γραμμές τη φυσιολογία του νεκρού, έχουν τυποποιημένα χαρακτηριστικά και σχεδόν δεν διαφέρουν μεταξύ τους. Η «προσωπίδα του Αγαμέμνονος» είναι ένα διαφορετικό αντικείμενο, ένα «πρώιμο πορτραίτο» θα μπορούσε να πει κάποιος, που δίνει την εντύπωση ότι απεικονίζει τα πραγματικά χαρακτηριστικά του νεκρού. Ο ικανότατος Μυκηναίος τεχνίτης απέδωσε αριστοτεχνικά τη μορφή του αυταρχικού κι υπερήφανου βασιλιά, ο οποίος ήταν – σε αντίθεση με τους άλλους νεκρούς οι οποίοι έφεραν προσωπίδες – γενειοφόρος. Το μοναδικό αυτό χαρακτηριστικό δεν είναι ωστόσο άγνωστο στην τέχνη της περιόδου, καθώς το συναντούμε και σε έναν σφραγιδολίθο από αμέθυστο στον Τάφο Γ του Ταφικού Κύκλου B. Εξάλλου η επεξεργασία της γενειάδας είναι παρόμοια με εκείνη στη χαίτη του χρυσού λεοντοκέφαλου ρυτού από τον Τάφο IV και μάλιστα έχουν αποδοθεί στον ίδιο τεχνίτη⁴¹.

Τη γνησιότητα της προσωπίδας αμφισβήτησε σθεναρά ο Αμερικανός D. Traill, που στην εισαγωγή της δημοσίευσης του ημερολογίου του Schliemann από τις Μυκήνες ανέφερε ότι *«υπάρχουν σοβαρές επιφυλάξεις για την αποδοχή της αυθεντικότητας του προσώπιου. Η γενική εντύπωση το προσώπου ανταποκρίνεται στη σύγχρονη έννοια της αισθητικής και συμφωνεί με την αντίληψη του 19^{ου} αιώνα για μια αυταρχική μορφή»*. Ο Traill θέλησε να εξετασθεί η αυθεντικότητα του προσώπιου, ενώ δεν προσέβαλε τη γνησιότητα κανενός άλλου από τα τέσσερα χρυσά προσώπια των τάφων. Οι υποστηρικτές του Schliemann παρατηρούν ότι ο τελευταίος δεν αφιέρωσε στη δημοσίευσή του τόσο χώρο στην προσωπίδα ώστε με την εξέχουσα θέση της να του εξασφαλίσει την ανάλογη προβολή, ωστόσο δεν μπορεί να

⁴¹ Δημακοπούλου, Κ., «1. Προσωπίδα». Στο Δημακοπούλου, Κ. (επιμ.) *Τροία, Μυκήνες, Τίρυνς, Ορχομενός, Εκατό Χρόνια από το Θάνατο του Ερρίκου Σλήμαν*. Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο 15 Ιουνίου-2 Σεπτεμβρίου 1990, Βερολίνο, Altes Museum 4 Οκτωβρίου 1990-15 Ιανουαρίου 1991. Υπουργείο Πολιτισμού, Ελληνικό Τμήμα ICOM, Αθήνα 1990, 139.

παραγνωρισθεί ότι είδε στο εύρημα σαφή ελληνικά χαρακτηριστικά, όπως η μακριά λεπτή μύτη που ξεκινά σε ευθεία γραμμή από το μικρό μέτωπο. Μια σειρά παρατηρήσεων του Schliemann οδήγησε τον R. Witte να αναρωτηθεί εάν ο ανασκαφέας θα περιέγραφε με τέτοιον τρόπο ένα αντικείμενο που δεν το βρήκε στο σημείο όπου το αναφέρει, ή εάν το αντικείμενο δεν ήταν πραγματικό⁴².

Ενδεχομένως οι απόψεις του Traill για την κιβδηλεία της προσωπίδας του Αγαμέμνονα να οφείλονται στα όχι λίγα που έχουν ακουστεί για τη δραστηριότητα του Schliemann λίγο νωρίτερα στον λόφο του Hissarlik, όταν χωρίς να περιμένει την άδεια των τουρκικών αρχών (που είχε ωστόσο ζητήσει) ξεκίνησε το 1870 ανασκαφές με την ελπίδα ότι θα αποκαλύψει την ομηρική Τροία. Το 1873 ανακάλυψε ένα μοναδικό σύνολο ευρημάτων, συγκεκριμένα 8.830 αντικείμενα από χρυσό, ήλεκτρο, άργυρο και χαλκό, το οποίο αποκάλεσε «Θησαυρό του Πριάμου». Ο Traill στηριγμένος σε κάποιες ανακρίβειες του ημερολογίου του Schliemann και στην αντιφατικότητα ορισμένων λεπτομερειών στη δημοσίευση του Schliemann το 1874, αναφέρθηκε και αυτή τη φορά σε προβληματικό εύρημα, το οποίο αποτελείτο από ετερογενή αντικείμενα που ο ανασκαφέας συγκέντρωσε από διάφορα σημεία του οικισμού ή και αγόρασε. Ο «θησαυρός του Πριάμου», που όμως χρονολογείται στην Πρώιμη Χαλκοκρατία, μεταφέρθηκε κρυφά από τον Schliemann σε μια αθηναϊκή τράπεζα, με αποτέλεσμα να ακολουθήσει αγωγή εκ μέρους των Τούρκων και να εκδικασθεί πρόστιμο 10.000 φράγκων. Ο ίδιος όμως κατέβαλε 50.000 και ο θησαυρός παρέμεινε στην κατοχή του⁴³.

Ο D. Traill στο βιβλίο του για τον Θησαυρό της Τροίας θέτει σοβαρά το ζήτημα της γενικής δυσπιστίας που θα πρέπει να περιβάλλει τις αρχαιολογικές αναφορές του Schliemann εν γένει, ειδικά μετά και από τη δημοσίευση εκ μέρους του 12 επιγραφών τις οποίες ισχυρίστηκε ότι βρήκε στην οδό Μουσών, κοντά στην πλατεία Συντάγματος, στον κήπο της κατοικίας του. Ο Καθηγητής Γ. Σ. Κορρές απέδειξε ότι η δήλωση αυτή, σε άρθρο του 1888, παραποιούσε την πραγματικότητα. Τέσσερις από τις επιγραφές ανήκαν ήδη σε ιδιωτικές συλλογές της Αθήνας και μάλιστα είχαν δημοσιευτεί από το 1842 έως το 1871. Προφανώς περιήλθαν στα χέρια

⁴² Witte, R., «Η σημασία του Schliemann για τη σύγχρονη αρχαιολογία». Στο Δημακοπούλου, Κ. (επιμ.) *Τροία, Μυκήνες, Τίρυνς, Ορχομενός, Εκατό Χρόνια από το Θάνατο του Ερρίκου Σλήμαν*. Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο 15 Ιουνίου-2 Σεπτεμβρίου 1990, Βερολίνο, Altes Museum 4 Οκτωβρίου 1990-15 Ιανουαρίου 1991. Υπουργείο Πολιτισμού, Ελληνικό Τμήμα ICOM, Αθήνα 1990, 45-46.

⁴³ Treister, M. (επιμ.) *Ο Θησαυρός της Τροίας: Οι Ανασκαφές του Heinrich Schliemann*. Μόσχα, Μουσείο Puškin 16 Απριλίου 1996 – 15 Απριλίου 1997. Εκδόσεις Αδάμ, Αθήνα 1996, 11-12.

του Schliemann από τους ιδιοκτήτες τους το 1888 ή νωρίτερα⁴⁴. Όσο για τον Θησαυρό του Πριάμου, ο Traill θεωρεί ότι ενδεχομένως το εύρημα ήταν αρχικά ταπεινότερο και αποτελούμενο από χάλκινα και αργυρά αντικείμενα, στα οποία αργότερα προστέθηκαν τα χρυσά, που στις πρώτες περιγραφές της ανακάλυψης δεν μνημονεύονται. Ακόμα και τα ευρήματα του ταφικού συνόλου από τις Μυκήνες θα μπορούσαν, σύμφωνα με τον Traill, να έχουν συγκεντρωθεί από τον Schliemann που θα τα βρήκες σε διάφορους άλλους τάφους πριν φτάσει στους Λακκοειδείς. Έτσι εξηγείται η παρατήρηση, κατά τη γνώμη του, ότι παρουσιάζουν εκπληκτικές διαφορές στην ποιότητα και τη διάταξη του σχεδίου. Ίσως βρέθηκαν σε λαθροσκαφές τις οποίες είχε ωθήσει ο Schliemann, όπως έκανε το 1882 στην Τροία, όταν πλήρωσε τους εντόπιους χωρικούς ώστε να σκάψουν για λογαριασμό του⁴⁵.

Απέναντι στις παρατηρήσεις του Traill μπορούν να σταθούν σημαντικές αντιρρήσεις, οι οποίες έχουν να κάνουν με σαφή αρχαιολογικά δεδομένα, αν δεν θέλει κάποιος να προχωρήσει σε υπαινιγμούς για εμπάθεια και συστηματική προσπάθεια σπίλωσης του Schliemann, για τον οποίο ωστόσο η γράφουσα δεν έχει στόχο να ασκήσει οποιαδήποτε υπεράσπιση. Πρέπει ωστόσο να τονισθεί ότι η Αρχαιολογία του 19^{ου} αιώνα είναι αναχρονιστικό να εξετάζεται στα τέλη του 20^{ου} αιώνα και στις αρχές του 21^{ου} με πρωθύστερο βλέμμα, ενώ και για τις τεχνοτροπικές διαφορές των αντικειμένων των τάφων υπάρχουν εξαιρετικές εκδόσεις τις οποίες ο Traill θα μπορούσε να έχει συμβουλευτεί κάπως καλύτερα. Ας αναφερθεί εδώ η μονογραφία του O. Dickinson για την προέλευση του Μυκηναϊκού Πολιτισμού, όπου γίνεται κατανοητό ότι τα αντικείμενα των Ταφικών Κύκλων των Μυκηνών έχουν διαφορετικές προελεύσεις, επομένως και σημαντικές διαφορές⁴⁶.

Ωστόσο πρέπει να παραμείνουμε για λίγο στο ζήτημα της προσωπίδας, διότι η πιθανότητα να είναι πράγματι πλαστή εγείρει ερωτήματα παρόμοια με εκείνα που αναφέρθηκαν στην προηγούμενη ενότητα για τη «Θεά ης Βοστώνης» ως προς την ταυτότητα και τα κίνητρα των πλαστογράφων αρχαίων μνημείων, ή μάλλον των δημιουργών κιβδήλων. Επίσης εγείρει ζητήματα για τον τρόπο που φέρονται τα μεγάλα Μουσεία στις περιπτώσεις αυτές, ή για τον τρόπο που κατηγορούνται ότι φέρονται:

⁴⁴ Traill, D., *Ο Σλίμαν της Τροίας: Θησαυρός και Απάτη*. Μτφρ. Κ. Κουνινιώτη. Εκδόσεις Νέα Σύνορα – Α. Α. Λιβάνη, Αθήνα 1996, 27 και 37.

⁴⁵ Στο ίδιο, 455-457.

⁴⁶ Dickinson, O.T.P.K., *The Origins of Mycenaean Civilization*. Studies in Mediterranean Archaeology Vol. LXIX. Paul Åströms Förlag, Goteborg 1977.

A) Αυτός που περισσότερο από όλους έχει αμφισβητήσει την αυθεντικότητα της προσωπίδας είναι ο W. M. Calder, III. Τι θα κέρδιζε, κατά τη γνώμη του Calder, ο Schliemann εάν είχε δράσει ως πλαστογράφος; Απαντά ως εξής: Υπάρχουν προφανή κίνητρα για τον Schliemann ώστε να θάψει και να ανασκάψει μια σύγχρονη του πλαστογραφία. Ήθελε να ολοκληρώσει τις ανασκαφές με πάταγο. Επίσης, χρειαζόταν απεγνωσμένα το πορτραίτο ενός ηγέτη (Herrscherbild). Οι άλλες τέσσερις προσωπίδες δεν είχαν τα κατάλληλα χαρακτηριστικά, ενώ η γνησιότητά τους έχει επαληθευτεί από μεταγενέστερα παρόμοια ευρήματα. Πρέπει να θυμηθούμε πώς οι σύγχρονοι του Schliemann Γερμανοί καλλιτέχνες είχαν φανταστεί τον Αγαμέμνονα. ... Με μαύρη γενειάδα και μουστάκι ... Το πλησιέστερο εικονογραφικό παράλληλο αποτελούσαν οι προσωπογραφίες του των Bismarck, Wilhelm I και Wilhelm II. Πρώτοι άνδρες της εξουσίας, στην εποχή του Schliemann και αργότερα, όλα με γενειάδες και μουστάκια. Είναι σαφές ότι ο Αγαμέμνων απαιτούσε μία. Ο Schliemann ζήτησε ένα Herrscherbild που συνδύαζε την ελληνική μύτη τύπου Winckelmann με την τριχοφυΐα του προσώπου τύπου Hohenzollern⁴⁷.

B) Ανεξάρτητα από τα κίνητρα του Schliemann το 1876, το σπουδαίο εύρημα βρίσκεται σήμερα στην κατοχή του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου, το οποίο ο Calder δεν διστάζει να κατηγορήσει για απροθυμία να εξακριβώσει την αλήθεια. Αναφέρει ότι ο D. Traill έχει επανειλημμένα ζητήσει τη μεταλλουργική εξέταση του αντικειμένου αλλά το Μουσείο αρνείται επίμονα να δεχτεί το αίτημά του. Πράγμα παράδοξο αφού ένας ειδικός στα μέταλλα θα έπαυε κάθε αμφιβολία από οποιαδήποτε κατεύθυνση. Αρκεί, όπως λέει ο Calder, να μην ανήκει στο προσωπικό του Εθνικού Μουσείου⁴⁸. Ενδεχομένως το Εθνικό Μουσείο να θεωρεί ότι όλες αυτές οι κατηγορίες είναι ανυπόστατες ή ότι αντιθέτως η επαλήθευσή τους θα αποκαθίλωνε σειρές μελετών που αφορούν στο εύρημα και σε ορισμένα χαρακτηριστικά των Λακκοειδών Τάφων.

Γ) Ο Lapatin έρχεται να υποστηρίξει τον Schliemann ως προς το γεγονός της εύρεσης της προσωπίδας σε αυθεντικό ανασκαφικό περιβάλλον, ωστόσο όχι και ως προς την «οριστική» της όψη. Θέτει με τον τρόπο αυτό μια άλλη πτυχή της κιβδηλείας των μνημείων, αυτή της μερικής παραχάραξή τους, ώστε να μοιάζουν περισσότερο με κάτι που θα μπορούσε να θεωρηθεί εξιδανικευμένο. Αναγνωρίζει

⁴⁷ Calder, W. M., III, «Behind the mask of Agamemnon: Is the mask a hoax?». *Archaeology* 52 (4), July/August 1999, ανάκτηση από την ηλεκτρονική διεύθυνση <http://archive.archaeology.org/0907/etc/calder.html>.

⁴⁸ Στο ίδιο.

δηλαδή ο Lapatin τεχνοτροπικές ομοιότητες στην προσωπίδα με ορισμένες σε άλλες των Λακκοειδών Τάφων, ωστόσο θεωρεί ότι η προσωπίδα δέχτηκε ένα «τελικό άγγιγμα» ή μια «υπερ-αποκατάσταση» όπως γράφει χαρακτηριστικά, πιθανότητες τις οποίες θα μπορούσε να επιβεβαιώσει ή να απορρίψει μόνο μια προσεκτική εξέταση του αντικειμένου για ίχνη εργαλείων διαφορετικών από τα Μυκηναϊκά ή ακόμα και για εκκαθαρισμένο χρυσό⁴⁹.

Δ) Ο συσχετισμός με εσφαλμένο αρχαιολογικό περιβάλλον, ήτοι με αρχαιολογικά συμφραζόμενα ξένα προς τα σχετιζόμενα με ένα αντικείμενο, είναι και αυτός μια δυσμενής συνέπεια της κιβδηλείας των μνημείων ή της «κίβδηλης παρατοποθέτησής» τους – αν μας επιτρέπεται αυτός ο όρος – για λόγους που δεν διαφέρουν ιδιαίτερα από εκείνους της δράσης των αρχαιοκαπήλων. Ο Traill ανάμεσα σε διάφορες υποθέσεις του και επηρεασμένος από τις υποθέσεις για τον «Θησαυρό του Πριάμου» θεωρεί ότι η προσωπίδα θα μπορούσε να έχει προέλθει από έναν μεταγενέστερο τάφο, όχι άμεσα εξαρτημένο από το περιβάλλον των Λακκοειδών Τάφων, δεδομένου ότι ο Schliemann βρήκε και άλλους εκτός από εκείνους του Κύκλου Α. Ίσως μετέφερε και παρατοποθέτησε την προσωπίδα από κάπου αλλού, ώστε να ενισχύσει την παρουσία των προσωπίδων του Τάφου V με ένα ακόμα αντικείμενο που θα ξεπερνούσε κάθε αντίστοιχό του σε τεχνική τελειότητα και βέβαια σε συμβολισμό⁵⁰. Αναρωτιέται η γράφουσα για ποιον λόγο ο Schliemann θα ενδιαφερόταν να ενισχύσει αριθμητικά τις δύο προσωπίδες με μια τρίτη, που όντως θα είχε βρει σε κάποιον παρακείμενο ή πιο απομακρυσμένο τάφο. Ίσως για να συνταιριάζει την τρίτη προσωπίδα με ένα πλούσιο σύνολο κτερισμάτων. Αλλά και ο τάφος που θα την περιείχε δεν θα ήταν και αυτός πλούσιος; Η απάντηση δεν μπορεί να δοθεί εδώ. Θα κρατηθεί όμως ως μια συνέπεια της πιθανής αυτής διαχείρισης του αντικειμένου η αποκοπή του από το αυθεντικό ανασκαφικό του περιβάλλον και η συσχέτισή του με ένα άλλο, ανεξαρτήτως από το πόσο παρόμοιο θα μπορούσε να είναι.

4. 1. 3. Κιβδηλεία κλασικών αρχαιοτήτων

Ορισμένα ακόμα παραδείγματα από την προϊστορική αρχαιολογία θα μπορούσαν να αναφερθούν εδώ, όπως τα κίβδηλα κυκλαδικά ειδώλια της

⁴⁹ Lapatin, K. D. S., «Behind the Mask of Agamemnon. Not A Forgery. How about a Pastiche?» *Archaeology* 52 (4), July/August 1999, ανάκτηση από την ηλεκτρονική διεύθυνση <http://archive.archaeology.org/9907/etc/lapatin.html>.

⁵⁰ Traill, D. A., «Behind the mask of Agamemnon. Insistent questions». *Archaeology* 52 (4), July/August 1999, ανάκτηση από την ηλεκτρονική διεύθυνση <http://archive.archaeology.org/9907/etc/traill.html>.

Πρωτοκυκλαδικής εποχής που διαδόθηκαν μεταπολεμικά σε ολόκληρο τον κόσμο, όμως ο χώρος δεν επιτρέπει μία ακόμα εκτενή αναφορά στους προκλασικούς χρόνους. Είναι εξάλλου αναγκαίο να συζητηθεί η προμήθεια ορισμένων μεγάλων Μουσείων του εξωτερικού σε κλασικές αρχαιότητες οι οποίες ενδεχομένως δεν είναι γνήσιες, ώστε να ανιχνευθεί η σύγχρονη λογική πίσω από το εμπόριο κίβδηλων μνημείων.

Το αλογάκι του Μητροπολιτικού Μουσείου Νέας Υόρκης: Το 1923 ένας Γάλλος έμπορος προμήθευσε το Μητροπολιτικό Μουσείο Νέας Υόρκης με ένα *ορειχάλκινο αγαλματίδιο αλόγου*, το οποίο χρονολογήθηκε στους πρώιμους Κλασικούς Χρόνους (περίοδος Αυστηρού Ρυθμού), μεταξύ 480 και 470 π.Χ. Το 1961 μια λεπτομέρεια οδήγησε τον J. V. Noble στην παρατήρηση ότι το αγαλματίδιο δεν μπορεί να είχε κατασκευαστεί με τη λεγόμενη «τεχνική του χαμένου κεριού» αλλά με τεχνική χύτευσης σε καλούπι από άμμο, που δεν ήταν γνωστή πριν από τον 4^ο αι. π.Χ. Ορισμένες άλλες τεχνικές λεπτομέρειες οδήγησαν σε αναθεώρηση της θέσης για την αυθεντικότητα του αντικειμένου, που θεωρήθηκε πλαστό. Από το 1961 έως το 1967 εξετάστηκε με τρόπους που έδειξαν ότι στο εσωτερικό του περιεχόταν ένα σιδερένιο σύρμα, συνάδον με την τεχνική κατασκευής, και η δημιουργία του τοποθετήθηκε μεταξύ 1918 και 1923, περίοδο κατά την οποία στη Γαλλία θα ήταν δυνατή η νεοκλασική σχηματοποίηση της υστεροαρχαϊκής – πρώιμης κλασικής τέχνης. Ο συγγραφέας αναφέρει ότι άλλα πλαστά του Μουσείου δεν θα έβγαιναν στην αγορά αλλά θα παρέμεναν εκεί ώστε να εκτεθούν και να είναι προσιτά σε κάθε ενδιαφερόμενο⁵¹. Αργότερα υπήρξε σαφής τάση να αντικρουσθούν όλα τα τεχνικά επιχειρήματα του Noble ώστε και με νέες εξετάσεις αλλά και τεχνοτροπικά παράλληλα το αγαλματίδιο να θεωρηθεί αυθεντικό, ωστόσο όχι απαραίτητως πρώιμο κλασικό. Η τεχνολογία είχε προχωρήσει, η θερμοφωταύγεια ανακαλυφθεί και η νέα χρονολόγηση που δόθηκε ήταν μεταξύ 500 και 50 π.Χ.⁵² Η ιστοσελίδα του Μουσείου παρουσιάζει την οριστική της εκδοχή για το χάλκινο άλογο: Αναφέρει ότι η συνήθεια της κλασικής περιόδου για ανάθεση χάλκινων αλόγων, συχνά με αναβάτη, τα οποία μετά από νίκες στους μεγάλους πανελλήνιους αγώνες αποτελούσαν αναθήματα στα ιερά της Ολυμπίας, των Δελφών, των Ισθμίων και της Νεμέας, συνεχίστηκε στους

⁵¹ Noble, J. V., «The Forgery of our Greek Bronze Horse». *The Metropolitan Museum of Art Bulletin* 26 (6), February 1968, 253-255.

⁵² Lefferts, K. C., Majewski, L. J., Sayre, E. V., Meyers, P., «Technical Examination of the Classical Bronze Horse from the Metropolitan Museum of Art». *Journal of the American Institute for Conservation* 21 (1), Autumn 1981, 1-42.

Ελληνιστικούς χρόνους, όταν και άλλες χρήσεις ήταν δυνατές για ένα τέτοιο έργο πλαστικής (π.χ. να διακοσμήσει μια ιδιωτική κατοικία). Θα μπορούσε, επίσης, να έχει κατασκευαστεί για τη ρωμαϊκή αγορά τέχνης, για την οποία πολλοί Έλληνες καλλιτέχνες παρήγαν στον 1^ο αι. π.Χ. έργα σε κλασικό ύφος. Το Μουσείο δίνει χρονολόγηση από τα τέλη του 2^{ου} έως τον 1^ο αι. π.Χ. και αναγνωρίζει στην κατασκευή την «τεχνική του χαμένου κεριού»⁵³. Την αυθεντικότητα του αλόγου είχαν υποστηρίξει και άλλοι επιστήμονες από το 1974 ήδη, οι οποίοι στήριξαν τη μελέτη τους στη χρήση ιδιαίτερα ραδιενεργών κόκκων ζirkονίου, που διαχωρίζονται από τον υλικό πυρήνα του αλόγου. Βεβαίως αυτή η μέθοδος δίνει ευρύτατο χρονολογικό περιθώριο για την κατασκευή, στα 2.000 με 4.000 χρόνια πριν, που όμως συνάδει με την αρχαιότητα του αντικειμένου⁵⁴. Η ουσία είναι ότι το Μουσείο υποχρεώθηκε να διαφοροποιήσει την αρχική του στάση σχετικά με τη χρονολόγηση του αντικειμένου, το οποίο, όπως σημειώνει η C. C. Mattusch, έχει χρονολογηθεί έως και στον 1^ο αι. μ.Χ.⁵⁵

Ίσως το χάλκινο άλογο του Μητροπολιτικού Μουσείου Νέας Υόρκης είναι αυθεντικό, αν και δεν εξηγήθηκε ποτέ πειστικά πού οφειλόταν μία γραμμή την οποία ο Noble είχε παρατηρήσει στο ρύγχος του αλόγου και αποδώσει στην τεχνική με την οποία θεώρησε ότι το αγαλματίδιο κατασκευάστηκε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα. Ακόμα και αν είναι γνήσιο, ωστόσο, μαρτυρά αφενός για τα σημαντικά προβλήματα που μπορούν να προκύψουν από την ανεξακρίβωτης προέλευσης απόκτηση αρχαίων αντικειμένων, ενδεχομένως ενός προϊόντος αρχαιοκαπηλίας στην περίπτωση αυτή, αφετέρου για την απροθυμία των Μουσείων να «αποκηρύξουν» ένα αντικείμενο, ειδικά όταν η μετατόπιση της χρονολόγησής του παρέχει μία σχετικά ασφαλή λύση. Να σημειωθεί ότι η γράφουσα δεν θέλει να πείσει ότι το άλογο του Μητροπολιτικού Μουσείου είναι πλαστό, αλλά να συσχετίσει ορισμένες όψεις της κιβδηλείας και της αρχαιοκαπηλίας ως επιτυγχάνουσες τα ίδια αποτελέσματα.

Ο Κούρος του Μουσείου Getty: Τα προβλήματα που ανακύπτουν από την προμήθεια αρχαιοτήτων χωρίς γνωστή προέλευση εκφράζει με τον διεξοδικότερο τρόπο η περίπτωση του *Κούρου του Μουσείου Getty*, ενός αρχαϊκού αγάλματος το

⁵³ The Metropolitan Museum of Art, «Bronze statuette of a horse». Ανάκτηση από την ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.metmuseum.org/collection/the-collection-online/search/251268>.

⁵⁴ Zimmerman, D. W., Yuhas, M. P., Meyers, P., «Thermoluminescence authenticity measurements on core material from the Bronze Horse of the New York Metropolitan Museum of Art». *Archaeometry* 16 (1), February 1974, 19-30.

⁵⁵ Mattusch, C. C., *Greek Bronze Statuary, From the Beginnings through the Fifth Century B.C.* Cornell University Press, USA 1988, 29.

οποίο έχει θεωρηθεί έως και/ή κυρίως πλαστό. Το άγαλμα έχει ύψος 2 περ. μ. και αν δεν είναι σύγχρονη πλαστή δημιουργία μπορεί να χρονολογηθεί στον 6^ο αι. π.Χ. Προτάθηκε για απόκτηση στον επιμελητή Jiri Frel τον Σεπτέμβριο του 1983 από τον Gianfranco Becchina, ο οποίος δεν παρείχε πληροφορία για την προέλευσή του, αν και κατ' ισχυρισμόν ανήκε στον Ελβετό κάτοικο Jean Lauffenberger από το 1930. Προσεκτική εξέταση περισσότερων των τριάντα ειδικών, αρκετή συζήτηση για τις αναλογίες του κούρου, παρατηρήσεις για τους αναχρονισμούς στην τεχνοτροπία του και τα συναφή, η οριστική απόφαση του Getty ήταν ότι επρόκειτο για γνήσιο αρχαίο γλυπτό. Υπέρ της αυθεντικότητας συνηγόρησε ιδιαίτερα η μειωμένη περιεκτικότητα μαγνησίου στην επιφάνεια του μαρμάρου, που μετρήθηκε σε ποσότητα η οποία θα μπορούσε να έχει απομακρυνθεί μόνο κατόπιν φυσικής διαδικασίας πολλών αιώνων. Το 1985 η αγορά εγκρίθηκε και άγαλμα αξίας 9,5 εκ. δολ. εκτέθηκε επί θητείας της επιμελήτριας Marion True το 1987. Αμέσως μετά την απόκτησή του ωστόσο καταγγέλλθηκε ως πλαστό. Μαζί με έναν άλλο κορμό ο οποίος παρουσίαζε ομοιότητες με τον κούρο του Getty θεωρήθηκε πλαστός και προτάθηκε ως χρονολογία κατασκευής των δύο γλυπτών η πρόμη δεκαετία του 1980. Υποθετικά κατασκευάστηκαν στη Ρώμη και μάλιστα από τον ίδιο όγκο μαρμάρου. Φάνηκε τότε ότι η απομάκρυνση του μαγνησίου ήταν δυνατή και με τεχνητή και σύντομη διαδικασία. Το 1992 ο κούρος μεταφέρθηκε προσωρινά στην Ελλάδα όπου αποτέλεσε το σημείο αναφοράς ενός συνεδρίου ώστε να αποφασιστεί για μία ακόμα φορά η αυθεντικότητά του. Δεκαεννέα παριστάμενοι ερευνητές δεν κατέληξαν σε συμφωνία και το 2012 ο κούρος περιγράφηκε στην ιστοσελίδα του Getty ως «ελληνικός, του 530, ή σύγχρονο πλαστογράφημα». Δεν είναι γνωστό εάν ο Becchina γνώριζε ότι αγόρασε ένα πλαστό έργο για 100.000 δολ., το οποίο είχε προμηθευθεί από έναν μεσάζοντα στην Καλαβρία, ο οποίος προηγουμένως το είχε παραλάβει από τον φερόμενο ως πλαστογράφο Fernando Onore. Έκτοτε, πάντως, το Μουσείο Getty διέκοψε τις εμπορικές σχέσεις με τον Becchina⁵⁶.

Ένα άρθρο των New York Times αναφέρει ότι ο κορμός του κούρου με τον οποίο συγκρίθηκε το απόκτημα του Getty το 1990 είναι αναμφισβήτητα πλαστός, με αποτέλεσμα το Μουσείο να προβληματισθεί ιδιαίτερα και να αποσύρει το 1991 το γλυπτό από την έκθεσή του ώστε να το περάσει από εξέταση. Είναι πολύ σημαντικό

⁵⁶ Brodie, N., «Getty Kouros». 20 Aug 2012. Ανάκτηση από την ηλεκτρονική διεύθυνση με τίτλο Trafficking Culture, Researching the global traffic in looted cultural objects. Στο <http://traffickingculture.org/encyclopedia/case-studies/getty-kouros/>.

να αναφερθεί ότι σε περίπτωση που εν τέλει κριθεί ως αυθεντικό δημιούργημα, θα είναι ένα από τα σημαντικότερα έργα αρχαίας τέχνης που θα έχουν εισαχθεί στις Ηνωμένες Πολιτείες μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο. Ωστόσο η απουσία τεκμηρίωσης της προέλευσής του και οι τεχνοτροπικοί του δεσμοί με διαφορετικούς ελληνικούς κούρους, παρά το θασιακό μάρμαρο, προκάλεσαν πολλές αμφιβολίες και υποχρέωσαν το Μουσείο να προχωρήσει πολύ μακριά και να ξοδέψει πάρα πολλά χρήματα ώστε να επιλυθεί το ζήτημα της αυθεντικότητας του αγάλματος. Η Marion True, ή οποία πίστευε στη γνησιότητα του κούρου, αλλά υποχρεωτικά υπαναχώρησε, δεν δίστασε να δηλώσει ότι *«στην αγορά των αρχαιοτήτων, όπου αρχαιότητες που έχουν διακινηθεί λαθραία από χώρες όπως η Τουρκία και η Ελλάδα έχουν πουληθεί συνοδευόμενες από φανταστικές ιστορίες και ψεύτικα έγγραφα, οι πληροφορίες εμπιστοσύνης μπορούν να είναι τόσο σπάνιες όσο ένα άγαλμα του Φειδία»*⁵⁷.

Τα παραδείγματα μπορούν να σταματήσουν εδώ, διότι πολλές ακόμα σελίδες θα ήταν δυνατόν να καλύψουν, καταλήγοντας στα ίδια συμπεράσματα. Η αρχαιοκαπηλία κατέχει μεγάλο μερίδιο της διακίνησης αρχαιοτήτων οι οποίες εξάγονται με παράνομο τρόπο από τις χώρες προέλευσής τους, ωστόσο η ζήτηση για ξεχωριστά έργα αρχαίας τέχνης είναι δυνατόν να καλυφθεί σε βαθμό που ξεπερνά κάθε προσδοκία μόνο με την κατασκευή απομιμήσεων, η διακίνηση των οποίων είναι δυνατή εφόσον το τοπίο σχετικά με την προέλευσή τους είναι θολό. Ωστόσο φαίνεται ότι το πνεύμα της αρχαίας τέχνης δεν είναι δυνατόν να αντιγραφεί με όση επιτυχία αντιγράφεται το γράμμα της και η διαίσθηση ή πολύ συγκεκριμένες τεχνοτροπικές λεπτομέρειες θέτουν τις αμφιλεγόμενες αρχαιότητες σε γενική αμφισβήτηση, με άμεσες οικονομικές και ηθικές συνέπειες για τους κατόχους τους.

4. 2. ΤΑ ΚΙΝΗΤΡΑ ΤΗΣ ΚΙΒΔΗΛΕΙΑΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ – ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ

Υπόθεση της γράφουσας στο σημείο αυτό και κατόπιν όσων αναφέρθηκαν στην ενότητα 4.1. για την κιβδηλεία μνημείων είναι ότι η παράνομη αυτή συνήθεια συσχετίζεται με την αρχαιοκαπηλία όχι μόνο ως προς τις ασαφείς συνθήκες προέλευσης των αρχαιοτήτων αλλά και εγγενώς, ως παράγωγο της ανεπάρκειάς της να ικανοποιήσει κάθε «φαντασίωση» των συλλεκτών, κατ' επέκταση και του κοινού

⁵⁷ Kimmelman, M. «Art? Absolutely Real? Absolutely Fake?». The New York Times. August 4, 1991. Ανάκτηση από την ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.nytimes.com/1991/08/04/arts/art-absolutely-real-absolutely-fake.html>.

των Μουσείων: πραγματικά μεγάλα έργα τέχνης, τα οποία ανταποκρίνονται σε πολύ ειδικές απαιτήσεις, δεν είναι ευκολότερο να αποκτηθούν και να εκτεθούν άμεσα εφόσον «χτυπηθεί» ένα μουσείο ή συληθεί ένα μνημείο, αλλά μόνο εάν παραγγελθούν σε κάποιον τεχνίτη με δεξιότητες οι οποίες ταιριάζουν με εκείνες των αρχαίων γλυπτών. Αν κάτι δεν λείπει από πουθενά, μπορεί να βρίσκεται στην κατοχή οποιουδήποτε μεγάλου οργανισμού, αν μάλιστα είναι μεγαλειώδες, η απόσβεση από του κόστους αγοράς του θα είναι ταχεία. Δεν είναι ασφαλώς μόνο αυτά τα κίνητρα που ωθούν στην πλαστογράφηση των αρχαιοτήτων, αλλά σήμερα, που δεν χρειάζεται πλέον να πιστοποιηθεί η ύπαρξη του Μυκηναϊκού, του Μινωικού ή του Κυκλαδικού πολιτισμού, ή να ανιχνευθεί η εξέλιξη της αρχαϊκής προς την ώριμη κλασική τέχνη, τα οικονομικά κίνητρα και η αίγλη των μεγάλων μουσείων φαίνεται να αποτελούν το υπόβαθρο της κιβδηλείας. Η υπόθεση αυτή μένει ωστόσο να επαληθευτεί.

Μια δεύτερη υπόθεση είναι ότι πολύ μικρή ποσότητα πλαστών έργων τέχνης γίνεται σήμερα αντιληπτή από τη δικαιοσύνη, όπως τουλάχιστον διαπιστώνουν οι Chappell και Polk το 2009. Είναι ενδιαφέρον εδώ να συζητηθούν οι παράμετροι υπό τις οποίες εργάζονται οι διωκτικές αρχές οι οποίες είναι επιφορτισμένες με τις σχετικές υποχρεώσεις.

4. 2. 1. Ανεπάρκειες της Αρχαιοκαπηλίας;

Ο C. Stanish παρατηρεί ότι πολλοί από τους διακινητές αντικειμένων έχουν στραφεί από τη σύληση θέσεων στην κατασκευή των αρχαιοτήτων. Η δραστηριότητα αυτή συστηματοποιήθηκε περί το 2000 και πέντε χρόνια αργότερα είχε ιδρυθεί το **eBay** (βλ. και ενότητα 4.3.). Πλαστές «αρχαιότητες» κυκλοφορούσαν για αιώνες. Το 1886 ο αρχαιολόγος του Smithsonian W. H. Holmes περιέγραψε αμέτρητες πλαστές «αρχαιότητες» από το Μεξικό. Μερικές δεκαετίες αργότερα, ο αιγυπτιολόγος T. G. Wakeling σημείωσε ότι πολλά αιγυπτιακά αντικείμενα ήταν, στην πραγματικότητα, απομιμήσεις. Και τον 19^ο αιώνα Αμερικανικά και Ευρωπαϊκά Μουσεία αγόρασαν μεγάλο αριθμό «Ετρουσκικών» αγγείων και σαρκοφάγων που προήλθαν από τους κλιβάνους Ιταλών γεωργών. Όλα αυτά όμως αποτελούσαν συνήθως πολύ καλές απομιμήσεις, που απαιτούσαν πολύ κόπο και ικανότητα, ενώ σήμερα επικρατεί η τάση να παραχθούν μαζικά τα «αρχαία αντικείμενα» και να πουληθούν σε υπερβολικά μεγάλες ποσότητες⁵⁸.

⁵⁸ Stanish, 2009.

Βεβαίως ένα μεγάλο Μουσείο ή ένας πλούσιος συλλέκτης δεν ενδιαφέρεται για τις ποσότητες, ωστόσο χωρίς να αποποιείται των οικονομικών κινήτρων. Η αλήθεια είναι ότι ένα Μουσείο ασκώντας αλόγιστη συλλογή αντικειμένων, ή μάλλον συσσώρευση ανεξακρίβωτης προέλευσης αντικειμένων, κινδυνεύει να υποστεί μια οικονομική καταστροφή. Ένας από τους τέως διευθυντές του Μητροπολιτικού Μουσείου Τέχνης της Νέας Υόρκης, ο T. P. Hoving έφτασε να διαπιστώσει ότι στα 15 χρόνια της θητείας του από τα 50.000 αντικείμενα του Μουσείου που εξετάστηκαν για την αυθεντικότητά τους, το 40% ήταν κίβηλα⁵⁹. Παρόλα αυτά η προσθήκη στη συλλογή του ιδιαίτερων αντικειμένων μπορεί να αποσβέσει μεγάλο μέρος από τη ζημία που έχει υποστεί αγοράζοντας κίβδηλα, εφόσον γνωστοποιηθούν ως τέτοια.

Δεν θα ισχυριστεί η γράφουσα ότι ένα μεγάλο Μουσείο σκοπίμως καταφεύγει σε αγορά πλαστών αρχαιοτήτων ώστε να ανυψώσει το κύρος των συλλογών του. Ωστόσο δεν μπορεί να μην υποτεθεί ότι η συνήθεια να αγοράζονται ή να αποκτώνται αντικείμενα αμφίβολης προέλευσης, ειδικά όταν αποτελούν εξέχοντα παραδείγματα του είδους τους, μπορεί να οδηγήσει σε υποβάθμιση των κριτηρίων αξιοπιστίας και γνησιότητας των αντικειμένων, που κάθε Μουσείο θα είχε τον διακαή πόθο να περιλαμβάνει στις συλλογές του. Δεν είναι τυχαίο ότι στον κώδικα δεοντολογίας της απόκτησης αρχαιοτήτων από τα Μουσεία συγκαταλέγεται η προτροπή προς τους ιθύνοντες να μην αποκτούν από την αγορά ή ως δώρο, κληροδότημα και αποτέλεσμα ανταλλαγής οποιοδήποτε αντικείμενο δεν προσφέρει την ικανοποίηση της απόκτησης και του νόμιμου τίτλου του ο οποίος προέρχεται ή εξάγεται από τη χώρα προέλευσης αλλά και κάθε μεσολαβήτρια χώρα στην οποία έχει περιέλθει με νόμιμο τρόπο⁶⁰.

Θεωρούμε ότι η ανεπάρκεια της αρχαιοκαπηλίας να προμηθεύσει την αγορά με εξέχουσες αρχαιότητες που μπορούν να εκτεθούν άμεσα ενδεχομένως ενισχύει την τάση παραγωγής κίβδηλων και απόκτησής τους από τα Μουσεία υπό ασαφείς συνθήκες. Και αν δεν προκαλεί την εκούσια πρακτική εκ μέρους των Μουσείων να αποκτούν κίβδηλα, ασφαλώς τα υποχρεώνει, όταν συνειδητοποιήσουν το μέγεθος του προβλήματος, να υπερασπισθούν τα αποκτήματά τους ακόμα και με πολύ μεγάλο κόστος.

⁵⁹ Bazley, T. D., *Crimes of the Art World*. Greenwood 2010, 63-64.

⁶⁰ Brodie, N., Doole, J., Watson, P., *Stealing History: Illicit Trade in Cultural Material*. The McDonald Institute for Archaeological Research, Cambridge 2000, 43.

4. 2. 2. Ανεπάρκειες της Δικαιοσύνης;

Οι Chappell και Polk⁶¹ αναφέρουν ότι οι διαδικασίες καθορισμού ενός πλαστού έργου είναι οι εξής: 1. Εξέταση της προέλευσης του αντικειμένου, δηλαδή το ιστορικό της κατοχής και ιδιοκτησίας του. 2. Επιστημονική ανάλυση του ίδιου του έργου, π.χ. ανάλυση των χρωστικών ουσιών που χρησιμοποιήθηκαν εφόσον πρόκειται για πίνακα ζωγραφικής. 3. Τεχνοτροπική ανάλυση του έργου ώστε να καθοριστεί εάν τα στοιχεία που φέρει συνάδουν με τη γνωστή τεχνοτροπία του καλλιτέχνη (ή της περιόδου, θα προστεθεί από εμάς, εάν πρόκειται για δημιούργημα χωρίς ονοματισμένο δημιουργό). Για να αποτελέσει νομικό ζήτημα που θα δημοσιοποιηθεί εμπλέκονται ασφαλώς και άλλες παράμετροι, όπως η οικονομική ζημία του αγοραστή, η δυνατότητά του να αποδείξει ότι εξαπατήθηκε (πράγμα που ίσως δεν είναι σε θέση να διαπιστώσει για μήνες ή χρόνια μετά την αγορά), καθώς και η απόδειξη ότι όταν το αντικείμενο αγοραζόταν υπήρξε προσπάθεια να γίνει δεκτό ως κάτι που στην πραγματικότητα δεν ήταν. Συχνά ένα πλαστό έργο μπορεί να πουληθεί αρκετές φορές χωρίς, υποθετικά, ο πωλητής να γνωρίζει σε κάθε περίπτωση ότι πρόκειται για απομίμηση, και μόνο σε πολύ συγκεκριμένες περιστάσεις το αντικείμενο θα εμπλακεί σε κάποια προσαγωγή για απάτη. Όταν το έργο περάσει από επιστημονικές και τεχνοτροπικές εξετάσεις, οι πιθανότητες για την απόφαση γύρω από τη γνησιότητά του είναι οι εξής: 1. Να θεωρηθεί ομόφωνα αυθεντικό. 2. Να θεωρεί κατά γενική ομολογία αυθεντικό, παρά τις όποιες αντιρρήσεις. 3. Να θεωρηθεί αντίγραφο ενός άλλου έργου συγκεκριμένου καλλιτέχνη, εφόσον πρόκειται για πίνακα ζωγραφικής, καθώς δεν είναι λίγοι οι μεγάλοι ζωγράφοι που παρήγαγαν πάνω από μία εκδοχή του ίδιου έργου. 4. Να μην είναι δυνατή η εξαγωγή απόφασης για τη γνησιότητα. 5. Να μην είναι αυθεντικό. Επιπλέον, φαίνεται ότι μπορούν να ισχύουν για τα αρχαία γλυπτά ορισμένες ακόμα πιθανότητες οι οποίες δεν είναι μακριά από εκείνες γύρω από την αντιγραφή ή τη μεταποίηση / ολοκλήρωση ζωγραφικών πινάκων: α) το έργο να είναι αντίγραφο πρωτοτύπου, στην αρχαιότητα, β) να είναι αντίγραφο πρωτοτύπου που όμως έχει δεχθεί περαιτέρω επεξεργασία ώστε να εναρμονισθεί με το πνεύμα μεταγενέστερων εποχών, γ) να έχει αφεθεί ημιτελής από τον πρωτότυπο δημιουργό του και να έχει ολοκληρωθεί από έναν άλλο, δ) να συνδυάζει τεχνοτροπικά χαρακτηριστικά διαφορετικών εργαστηρίων.

⁶¹ Chappell, D., Polk, K. «Fakers and Forgers, Deception and Dishonesty: An Exploration of the Murky World of Art Fraud». *Current Issues in Criminal Justice* 20 (3), 2009, 393-412.

Όλες οι παραπάνω συνθήκες καθιστούν ιδιαίτερα δυσχερή την αποκάλυψη των πλαστών έργων, ενώ άλλες πιθανότητες για το γεγονός ότι ελάχιστες υποθέσεις φτάνουν έως τα δικαστήρια είναι οι εξής: **1.** Εκτός από το ότι ενδεχομένως υφίσταται πολύ μεγάλη ποσότητα λανθάνουσας πλαστής τέχνης, **2.** δεν αποκλείεται οι περιπτώσεις απάτης να εντάσσονται στις γενικές κατηγορίες αδικημάτων και όχι στις «απάτες τέχνης». Δεν καταγράφονται δηλαδή σε χωριστή κατηγορία και έτσι δεν γνωστοποιούνται. Βεβαίως, κατά τη γνώμη της γράφουσας, αυτή είναι μια διαδικαστική μειονεξία του δικαστικού συστήματος και όχι η αιτία για τη μερίδα του λέοντος των ανεξιχνίαστων υποθέσεων. **3.** Επίσης, οι εξαπατημένοι ιδιοκτήτες έχουν συχνά σημαντικά κίνητρα ώστε να αποκρύπτουν την απάτη από τις αρχές. Η αναγνώριση της εργασίας ως δόλιας μπορεί να οδηγήσει στην απώλεια μιας τεράστιας οικονομικής επένδυσης. Αν το έργο ξεπεράσει το πρόβλημα να χαρακτηριστεί ως πλαστό, η μεταπώλησή του είναι πιθανή, άρα και η ζημία ελάχιστη ή μηδαμινή. **4.** Οι έμποροι τέχνης συχνά κρατούν την ανωνυμία των προμηθευτών τους και το αποτέλεσμα είναι να μικραίνει η μνήμη για τα προβληματικά έργα. **5.** Η πλαστογράφηση της τέχνης δεν μπορεί να εμπλέκει πολλά πρόσωπα και αυτός είναι ένας ακόμα λόγος για τον οποίο παραμένει στην αγορά. Δεν μπορεί ο οποιοσδήποτε να παράξει ικανοποιητικά πλαστά έργα και μάλιστα σε συστηματική κλίμακα, ούτε οι δοσοληψίες εκτελούνται ανάμεσα σε πρόσωπα μεταξύ των οποίων δεν υπάρχει εμπιστοσύνη. Επομένως οι προφυλάξεις είναι αυξημένες αφού το παραμικρό ίχνος μπορεί να οδηγήσει στην εξάρθρωση των ολιγάριθμων αυτών κυκλωμάτων.

Οι Chappell και Polk έχουν αναφερθεί μαζί με τη C. Alder και σε ένα μεταγενέστερο άρθρο⁶² τους στην αδυναμία της δικαιοσύνης να αντιμετωπίσει περισσότερες περιπτώσεις πλαστής τέχνης, εξαιτίας των ιδιαίτερων ικανοτήτων των πλαστογράφων που καθιστά αδύνατη την εξακρίβωση των πλαστών έργων, τουλάχιστον από τα θύματα της εξαπάτησης. Και αν στο προηγούμενο άρθρο τους σημείο αναφοράς ήταν οι πίνακες ζωγραφικής, σε αυτό πρόκειται για την τέχνη των Αβορίγινων της Αυστραλίας. Προσθέτουν ορισμένους πολύ ενδιαφέροντες λόγους για τους οποίους οι απάτες έργων τέχνης διαφεύγουν τον έλεγχο της δικαιοσύνης: **1.** Τα ποσά που εμπλέκονται φαίνονται στις περισσότερες περιπτώσεις μικρά απέναντι σε άλλα τα οποία αφορούν σε πολύ μεγαλύτερες απάτες. **2.** Τα θύματα απατών τέχνης ίσως δεν αντιμετωπίζονται από την αστυνομία ως αξία προσοχής όσο εκείνα που

⁶² Alder, C., Chappell, D., Polk, K. «Frauds and Fakes in the Australian aboriginal art market». *Crime Law Soc Change* 56, 2011, 189-207.

ζημιώνονται από άλλου είδους απάτες. **3.** Αρκετά από αυτά τα αδικήματα ίσως δεν αντιμετωπίζονται από την αστυνομία ως «πραγματικά» και δεν τους δίνεται η απαραίτητη προτεραιότητα. **4.** Η αστυνομία ενδεχομένως δεν διαθέτει την εμπειρία ώστε να σχετισθεί με τον κόσμο της τέχνης, ώστε να ακολουθήσει τις πρέπουσες διαδικασίες όσον αφορά στη συλλογή στοιχείων σχετικά με θέματα όπως η απόδειξη της εξαπάτησης και η αντιμετώπιση της παρανομίας.

Παρατηρείται από τον S. Mackenzie ότι με εξαίρεση τη συστηματική δουλειά των Chappell και Polk το 2009, αλλά και την παλαιότερη του Conklin το 1994, η εγκληματολογία δεν έχει δώσει μεγάλη προσοχή στις πλαστές αρχαιότητες και τα κίβδηλα έργα τέχνης. Προσθέτει επίσης ότι η αγγλοσαξονική ορολογία διακρίνει τον όρο *forgeries* από τον όρο *fakes*, καθώς οι πρώτος αφορά στην πλαστογράφηση της προέλευσης των αντικειμένων ενώ ο δεύτερος στην κατασκευή τους σε νεότερους χρόνους⁶³.

Οι εγκληματολόγοι Chappell και Polk προτείνουν την αύξηση των εξειδικευμένων ομάδων αντιμετώπισης εγκλημάτων τέχνης, όπου δεν υφίστανται αρκετές, ενώ τα πρότυπά τους θα είναι οι αντίστοιχες στις Αγγλία, Ιταλία και Ηνωμένο Βασίλειο. Ωστόσο ένα πρόβλημα για την υλοποίηση αυτής της πρότασης είναι ότι ετησίως οι υποθέσεις που έρχονται στο φως στην Αυστραλία δεν είναι τόσες ώστε να δικαιολογούν τη δαπάνη. Επίσης προτείνουν τη σύνταξη ικανής ποσότητας γραπτού υλικού ώστε με τη βοήθεια επιστημονικών εργασιών οι αστυνομικοί να είναι σε θέση να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της σχετικής ειδικότητας και να είναι τουλάχιστον σε θέση να λαμβάνουν τις συμβουλές εμπειρογνομόνων σε ζητήματα αυθεντικότητας των διαφόρων προϊόντων της τέχνης⁶⁴. Οι προτάσεις τους φαίνονται για τη χώρα μας μάλλον ως κρούση ανοικτών θυρών, ωστόσο το κεντρικό νόημα των προτροπών των δύο εγκληματολόγων παραμένει επίκαιρο: μόνο οι συντονισμένες προσπάθειες των αρχών και των επιστημόνων είναι δυνατόν να οδηγήσουν σε διεξοδικές λύσεις αντιμετώπισης των κρουσμάτων κίβδηλειας μνημείων, όπως συμβαίνει και με τις περιπτώσεις επαναπατρισμού αρχαιοτήτων ή πιστοποίησης της γνησιότητας των προϊόντων αρχαιοκαπηλίας.

⁶³ Mackenzie, S., «Fakes and Forgeries» 22 Jul 2013. Ανάκτηση από την ηλεκτρονική διεύθυνση με τίτλο Trafficking Culture, Researching the global traffic in looted cultural objects. Στο <http://traffickingculture.org/encyclopedia/terminology/fakes-2/>.

⁶⁴ Adler, Chappel & Polk, 2011, 205.

4. 3. «ΠΟΛΥΤΙΜΕΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΣ» ΑΠΟ ΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Σε συνέπεια με το κομμάτι αυτής της εργασίας το οποίο αναφέρεται στη διευκόλυνση της αρχαιοκαπηλίας μέσω του διαδικτύου, μπορούν και πρέπει να αναφερθούν ορισμένα στοιχεία για τις διεθνείς ιστοσελίδες και το πρόβλημα της κιβδηλείας των μνημείων. Είναι ένα ζήτημα που απασχολεί και τους κατόχους των διαδικτυακών διευθύνσεων, διότι η «εντιμότητα» που επιθυμούν να επιδεικνύουν κατά την αγοραπωλησία αυθεντικών αρχαιοτήτων πλήττεται σημαντικά από την εμπλοκή στην ίδια εμπορική διαδικασία των κιβδηλών μνημείων.

eBay: Σε ιστότοπο του εμπορικού αυτού δικτύου σημειώνεται ότι εκεί μπορεί κάποιος να βρει πολύ ενδιαφέροντα πράγματα ώστε να τα αγοράσει. Ένας όμως νεοεισερχόμενος είναι πιθανό να αντιμετωπίσει σοβαρούς κινδύνους. Διότι ενώ οι περισσότεροι έμποροι τέχνης είναι έντιμοι και γνώστες, την ίδια ώρα η διακίνηση πλαστών έργων τέχνης είναι στο eBay συνήθης. Για τον λόγο αυτό παρέχονται συμβουλές, όπως οι εξής, τις οποίες παρέχει κάποιος Brondavid⁶⁵:

1. Προσοχή στους πωλητές που λειτουργούν μέσω ιδιωτικών δημοπρασιών, οι οποίοι διατηρούν την ταυτότητα των πλειοδοτών τους μυστική. Οι ιδιωτικές δημοπρασίες μπορούν να διογκώσουν τις τιμές και να εμποδίσουν τη γνωστοποίηση των παραποιημένων αντικειμένων. Η επαφή μεταξύ των χρηστών του eBay είναι ένας τρόπος να αποφευχθεί αυτό, αν και δεν συνίσταται, διότι χαρακτηρίζεται ως παρεμβολή στη δημοπρασία. Επίσης η ανωνυμία των πλειοδοτών είναι δικαίωμά τους, καθώς έτσι αισθάνονται προστατευμένοι. **2.** Προσοχή στους πωλητές που κρατούν τη γνώμη τους μυστική, διότι συνήθως επιθυμούν να αποκρύψουν κάτι. Οι λόγοι για την ύπαρξη ιδιωτικών δημοπρασιών είναι συνήθως ύποπτοι. Ωστόσο και η ανακοίνωση της γνώμης των πωλητών δεν σημαίνει ότι εμπορεύονται οπωσδήποτε έγκυρα αντικείμενα ή αξίας. Γενικά συνίσταται να δίνεται προσοχή σε διάφορες γνώμες και απόψεις, καθώς και να αποφεύγονται οι αγορές όταν δεν υφίστανται σχετικά σχόλια. **3.** Προσοχή στους πωλητές που παρέχουν εκτιμήσεις χρονολόγησης χρησιμοποιώντας τον όρο «προτεινόμενη». **4.** Προσοχή στις διαφορούμενες περιγραφές. Μερικοί πωλητές προϊόντων απομίμησης έχουν έφεση στη σύνταξη καλών περιγραφών. Ο πελάτης θεωρεί τότε ότι η γνησιότητα του αντικειμένου έχει

⁶⁵ Brondavid, «Ancient Artefacts and antiquities: how to buy safely», October 8, 2006. Ανάκτηση από την ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.ebay.com/gds/Ancient-artefacts-and-antiquities-how-to-buy-safely-/1000000000070337/g.html>.

πιστοποιηθεί, όταν τίποτα τέτοιο δεν έχει αναφερθεί. **5.** Προσοχή στους πωλητές που ισχυρίζονται ότι δεν έχουν πρόσβαση σε ραδιοχρονολογήσεις. Μάλιστα πολλοί το δηλώνουν και προειδοποιούν ότι σύντομα θα αποσύρουν τις φωτογραφίες από την ιστοσελίδα. Στην ουσία ψεύδονται και μόνο με τον υπαινιγμό ότι η ραδιοχρονολόγηση μπορεί να εφαρμοσθεί σε μη οργανικά υλικά, όπως ο λίθος ή η φαγεντιανή. **6.** Προσοχή στους ισχυρισμούς για επαφές με ανασκαφείς, διότι η εξαγωγή αρχαιοτήτων από ορισμένες χώρες είναι παράνομη και στην πραγματικότητα αυτό που οι πωλητές διακινούν είναι τουριστικά αντικείμενα. **7.** Προσοχή στα ψευδή πιστοποιητικά γνησιότητας που συνήθως παρέχουν οι πωλητές. **8.** Άλλες συμβουλές αφορούν στην αποφυγή αντικειμένων που δεν «παζαρεύονται» στα σημεία όπου περιέχονται και άλλες αρχαιότητες προς πώληση, στην επιφυλακτικότητα απέναντι σε κακά διατηρημένο φωτογραφικό υλικό, στην αποφυγή αντικειμένων που πιθανώς «είναι πολύ καλά ώστε να είναι αληθινά», καθώς και σε ορισμένα στοιχεία για τις τιμές, την αδυναμία των πωλητών να απαντήσουν σε ορισμένες ερωτήσεις κλπ.

Ένα μέλος του eBay από το 1999, η heliosantiquities, με έδρα στο Ηνωμένο Βασίλειο προχωρά ακόμα περισσότερο και παρέχει συμβουλές για την αναγνώριση των κιβδηλών αντικειμένων, ιδιαίτερα αυτών που οι περισσότεροι πελάτες προσπαθούν να αγοράσουν. Κάποιος Rolf⁶⁶ για λογαριασμό της ανωτέρω εταιρείας ισχυρίζεται ότι ορισμένες άμεσες κινήσεις μπορούν να αντικαταστήσουν τις πολύπλοκες διαδικασίες και τις επιστημονικές μεθόδους πιστοποίησης. Αναφέρεται στην κεραμική, το γυαλί, τον ορείχαλκο, τον λίθο, ενώ προχωρά και σε συμβουλές όπως αυτές που έδωσε παραπάνω ο Brondavid, οι οποίες θα ήταν πλεονασμός να επαναληφθούν εδώ. Μερικές συμβουλές του Rhon είναι πραγματικά ενδιαφέρουσες, αναρωτιέται ωστόσο η γράφουσα πώς θα εφαρμόζονταν σε μια on line δημοπρασία. *«Αν βρέζτε μια άβαφη περιοχή του αρχαίου αγγείου θα πρέπει να δώσει ένα υπέροχο πλούσιο άρωμα χρώματος, όπως μια καταγίδα το καλοκαίρι σε έναν μουχλιασμένο κήπο, κάτι που ισχύει ιδιαίτερα για την Εποχή του Σιδήρου, την Εποχή του Χαλκού ή για ακόμα πρωιμότερες περιόδους».* Άλλες του συμβουλές είναι οπτικές / απτικές: *«Η μελανόμορφη αττική κεραμική έχει συνήθως πολύ ομαλή επιφάνεια και αν οι μελανές μορφές είναι ασυνήθιστα έξεργες, αυτό είναι ένα προειδοποιητικό σημάδι απάτης».*

⁶⁶ Rolf, «Avoiding Fake Antiquities – Basic Tips». 17 August, 2006 (για λογαριασμό της heliosantiquities). Ανάκτηση από την ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.ebay.co.uk/gds/Avoiding-Fake-Antiquities-Basic-Tips-/1000000001634642/g.html>.

Τεχνικά και τεχνοτροπικά χαρακτηριστικά αναλύει και σε άλλες κατηγορίες αντικειμένων, όπως στην περίπτωση του λίθου, όπου συνιστά την αποφυγή αντικειμένων χωρίς οξείδωση (πατίνα), εκείνων που παρουσιάζουν οξείες ακμές στη διακόσμηση, ή όσων ενώ είναι αποσπασματικά διατηρημένα φέρουν πολύ βολικά την παράσταση ακέραιη σε κεντρικό τους τμήμα. Πολλές ακόμα συμβουλές μπορεί να βρει κάποιος στην ιστοσελίδα αυτή, που βέβαια δεν διαφέρουν, οι μη παρεμβατικές τουλάχιστον για τα αντικείμενα, από τις γενικές και ειδικές γνώσεις των αρχαιολόγων και συντηρητών για τα αρχαία αντικείμενα που εντοπίζονται στις ανασκαφές.

Η άποψη της γράφουσας για τα βασικότερα κίνητρα πίσω από την παραγωγή κιβδηλών αντικειμένων φαίνεται να επιβεβαιώνεται και όσον αφορά στη διακίνησή τους μέσω του διαδικτύου, σύμφωνα με ένα σχόλιο του C. Stanish. Ο ερευνητής αναφέρει ότι το φαινόμενο eBay έχει μειώσει σημαντικά το συνολικό κόστος διακίνησης με την κατάργηση των μεσαζόντων, των φυσικών καταστημάτων, των ακριβών εμπόρων και άλλων λειτουργικών εξόδων ώστε οι κατά τόπους eBayers και διάφοροι τεχνίτες μπορούν να κάνουν περισσότερα χρήματα πουλώντας κίβδηλα αντικείμενα παρά αυθεντικά για τα οποία θα χρειάζονταν ημέρες ή εβδομάδες ανασκαφών ώστε να έρθουν στο φως⁶⁷.

⁶⁷ Stanish, 2009.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

- Η παράνομη εξαγωγή αρχαιοτήτων είναι αναμενόμενο να αντιμετωπίζεται συντονισμένα σε χώρες οι οποίες διαθέτουν πλουσιότατο υπόβαθρο αρχαίων μνημείων, καθώς δεν προκαλεί καμιά έκπληξη το γεγονός ότι η πληθώρα αρχαίων θέσεων πολλαπλασιάζει τα κρούσματα αρχαιοκαπηλίας και καθιστά τη φύλαξη αλλά και τη νομική προστασία των αρχαιοτήτων επιτακτικές πτυχές της μέριμνας ενός κράτους για την προστασία της πολιτιστικής του κληρονομιάς.
- Η νομική προστασία μπορεί να είναι γενική, να αφορά δηλαδή σε νόμους που επιλαμβάνονται ευρύτητας θεμάτων, όπως ο αρχαιολογικός νόμος, ή να είναι εξειδικευμένη, όπως ο ιδρυτικός νόμος της *Διεύθυνσης Τεκμηρίωσης και Προστασίας Πολιτιστικών Αγαθών*, ή οι διατάξεις και εγκύκλιοι, αλλά και διάφορες αποφάσεις για τη χρήση των ανιχνευτών μετάλλων
- Παρά τις προσπάθειες της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας και των αρμοδίων αρχών για τη δίωξη της αρχαιοκαπηλίας οι επιχειρήσεις σύλησης μνημείων και κλοπής σημαντικών, αν και συχνά απομονωμένων μουσείων της χώρας μας είναι διαρκείς και όχι σπάνια χαρακτηριζόμενες από αυθάδεια και υπεροψία, αν αναλογιστεί κανείς την έκτασή τους αλλά και τα σημεία στα οποία λαμβάνουν χώρα, ή τα μέσα που χρησιμοποιούνται, καθώς δεν λείπουν τα παραδείγματα των ένοπλων ληστειών.
- Στους παραδοσιακούς τρόπους παράνομης διακίνησης και αγοραπωλησίας των αρχαιοτήτων προσθέτει πλέον τη «σημαντικότερη συμβολή» του το διαδίκτυο. Αρκετές ιστοσελίδες οι οποίες είναι κατεξοχήν παράνομες, αλλά και άλλες που λειτουργούν υπό νομιμοποιημένο καθεστώς αποτελούν τους νέους μεσάζοντες στην εποχή της ψηφιακής τεχνολογίας, ρίχνοντας το κόστος των πωλητέων αντικειμένων και προσελκύοντας ταυτοχρόνως ενδιαφερόμενους από κάθε γωνιά του πλανήτη.
- Όπως δεν είναι νέο το φαινόμενο της αρχαιοκαπηλίας δεν είναι νέο ούτε αυτό της κιβδηλείας των μνημείων, δηλαδή της προμήθειας της αγοράς με αρχαιότητες πλαστές και φέρουσες τεχνοτροπικά χαρακτηριστικά που άλλοτε μπορούν να αποκαλύψουν περίτρανα την κιβδηλεία, άλλοτε όμως να εντάξουν

νέα σχήματα στην τυπολογία των αρχαίων αντικειμένων, ενδεχομένως και στη δεξαμενή δημιουργικότητας των αρχαίων πολιτισμών.

- Η κιβδηλεία έχει και αυτή βρει διεξόδους μέσω του διαδικτύου και σύμφωνα με τις απόψεις ορισμένων ερευνητών έχει μετατοπίσει το ενδιαφέρον από την παράνομη διακίνηση αρχαιοτήτων στην κατασκευή ψευδών έργων τέχνης, ώστε να αντιμετωπισθούν ποικίλες ανάγκες της αγοράς. Θα συμφωνήσουμε με την άποψη ότι η αγορά επωφελείται από τα κίβδηλα αντικείμενα, εννοώντας ως αγορά όχι τα θύματα αλλά τους θύτες. Θα διαφωνήσουμε ωστόσο ότι προκλήθηκε μια μετατόπιση του ενδιαφέροντος χάρη στο διαδίκτυο, διότι ακόμα και οι αυθεντικές αρχαιότητες που κυκλοφορούν σε αυτό δεν αγγίζουν το κόστος των μνημείων εκείνων που κινούνται με παραδοσιακούς τρόπους και γεμίζουν τα μεγάλα Μουσεία και τις πλούσιες ιδιωτικές συλλογές με εξέχοντα παραδείγματα της αρχαίας τέχνης.
- Αντιθέτως η κιβδηλεία ζημιώνει ανεπανόρθωτα τους μεγάλους μουσειακούς οργανισμούς, οι οποίοι ξοδεύουν εκατομμύρια ώστε να αποκτήσουν σπουδαίες και μοναδικές αρχαιότητες οι οποίες αποδεικνύονται εκ των υστέρων κίβδηλες, και πολλά ακόμα χρήματα ώστε να υπερασπιστούν την αρχική τους επένδυση.
- Ένα ευχολόγιο για εντατικότερη δράση των αρχών τόσο ως προς την καταπολέμηση της αρχαιοκαπηλίας όσο και της κιβδηλείας δεν ξέρουμε αν θα ήταν εφαρμόσιμο, για λόγους που αναφέρθηκαν σε αυτή την εργασία. Ειδικά για την κιβδηλεία δόθηκαν πολλοί λόγοι που την καθιστούν μια πολύπλοκη υπόθεση με μικρή παραπεμπιμότητα στη δικαιοσύνη και με χαμηλά ποσοστά διάκρισης των προϊόντων της.
- Μια καλή αρχή θα ήταν η ψυχραιμότερη προσέγγιση των Μουσείων απέναντι στις δοθείσες ευκαιρίες και η εξονυχιστική εξακρίβωση της προέλευσης των αρχαιοτήτων που τίθενται στη διάθεσή τους. Ας μην ξεχνούμε ότι και κίβδηλο να μην είναι το προϊόν, είναι πιθανόν να έχει προέλθει από τη γη μιας ευρωπαϊκής χώρας με αρχαιότητες, επομένως η αγορά και κατοχή του βρίσκεται ενδεχομένως σε άμεση αντιπαράθεση με τους νόμους της εκάστοτε επικράτειας.
- Ειδικότερα για το διαδίκτυο τα πράγματα φαίνεται να προκαλούν σοβαρότατες δυσχέρειες στον εντοπισμό και την πάταξη των κρουσμάτων

αρχαιοκαπηλίας αλλά και κιβδηλείας των μνημείων. Οι διαδρομές είναι λαβυρινθώδεις και οι ενδιαφερόμενοι από εγκληματίες που διακινούν ναρκωτικά, όπλα, παρεμπιπτόντως και αρχαιότητες, έως ερασιτέχνες αρχαιόφιλους που θα αρκούσαν στην απόκτηση ενός νομίσματος αξίας μικρότερης των 5 ευρώ.

- Δεν θα ξεφύγουμε από τη νόρμα που λέει ότι η διεθνής συνεργασία των αρχών είναι ικανή να αντιμετωπίσει τα σημαντικότερα τουλάχιστον κρούσματα και να πατάξει φαινόμενα αρχαιοκαπηλίας ευρείας έκτασης. Ούτε θα αντιδράσουμε ιδιαίτερα στην άποψη ότι η ευαισθητοποίηση του κοινού απέναντι στην πολιτιστική του κληρονομιά μπορεί να ελαττώσει τις κερκόπορτες, δηλαδή τα κρούσματα πρωτογενούς εξαγωγής αρχαιοτήτων από ανθρώπους που είχαν την τύχη να «πέσουν» τυχαία επάνω τους σε αγροτικές ή άλλες εργασίες στις ιδιοκτησίες τους. Γιατί τώρα όμως; Μήπως δεν υπήρξαν περίοδοι κατά τις οποίες οι εθνικές ανάγκες ήταν πολύ πιο πιεστικές από τις σημερινές, άρα και η δυνητική συμμόρφωση του κοινού υποθετικά μεγαλύτερη; Μήπως δεν εξήχθησαν αρχαιότητες στις ιστορικές αυτές περιστάσεις και μάλιστα κατά κόρον; Επίσης, η ευαισθητοποίηση του κοινού είναι ένα κεφάλαιο ανεξάρτητο από τις τρέχουσες οικονομικές συνθήκες οι οποίες μπορούν να προκαλέσουν πειρασμούς ακόμα και σε ανθρώπους που δεν φαντάζονταν ποτέ ότι θα βρεθούν σε μια τέτοια θέση;

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η πραγματικότητα είναι στον 21^ο αιώνα αρκετά διαφορετική και έχει συμβάλει σε αυτό η ανάπτυξη της τεχνολογίας του διαδικτύου που μειώνει τις αποστάσεις και φέρνει σε επικοινωνία ανθρώπους που ποτέ δεν θα έχουν ενδεχομένως φυσική επαφή παρά τις πιθανές δοσοληψίες και συνεργασίες τους με σκοπό το κέρδος και πιθανώς την αισθητική τέρψη, αν μιλούμε για την παράνομη διακίνηση αρχαιοτήτων. Η αρχαιοκαπηλία δεν είναι καινούρια δραστηριότητα ωστόσο ανακαλύπτει διαρκώς νέα μονοπάτια μέσω του διαδικτύου και συμβαδίζει ανθώντας παράλληλα με τις εκτροπές της, ειδικά με αυτή της κιβδηλείας μνημείων, αλλά και τους συνοδοιπόρους της στην εγκληματικότητα, όπως η διακίνηση ναρκωτικών ουσιών και όπλων. Τις εξελίξεις ακολουθούν μοιραία και οι φορείς πάταξης της αρχαιοκαπηλίας, ωστόσο η εμπλοκή με το αχανές διαδίκτυο ενδεχομένως σαστίζει και προκαλεί μια αίσθηση ματαιότητας κατά την άσκηση του καθήκοντος, όταν οι πηγές εγκληματικότητας που καταρρέουν ανακαλούν στη μνήμη τη Λερναία Ύδρα, από το κάθε κομμένο κεφάλι της οποίας φύτρωναν άλλα με μεγαλύτερη ακόμα ζωτικότητα. Οι αρχές, συνεργαζόμενες σε παγκόσμιο επίπεδο, πρέπει να συνεχίσουν την καλή δουλειά, αν και μάλλον η εποχή της ενηλικίωσης βρίσκεται ακόμα μακριά, δεδομένων και των υπαναχωρήσεων που προκαλούνται από τις ραγδαίες εξελίξεις της τεχνολογίας η οποία βάλλει εναντίον της εθνικής συνείδησης και της πολιτιστικής κληρονομιάς κάθε κράτους με την υπερεθνική αξία του χρήματος. Ας θυμηθούμε ότι το Silk Road δεν έμεινε κλειστό για διάστημα μεγαλύτερο του ενός μηνός ενώ ο Κούρος του Μουσείου Paul Getty θα έχει πιθανώς αποσβέσει το τεράστιο κόστος απόκτησής του παραμένοντας ως επισκέψιμο έργο τέχνης σε μια από τις αίθουσες του ομώνυμου μουσείου με το βεβαρυσμένο αρχαιολογικά «ποινικό μητρώο».

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Alder, C., Chappell, D., Polk, K., «Frauds and Fakes in the Australian aboriginal art market». *Crime Law Soc Change* 56, 2011, 189-207.

Anderson, N., Farivar, C., «How the feds took down the Dread Pirate Roberts». *Law & Disorder / Civilization & Discontents*, Oct 3 2013. Ανάκτηση από την ηλεκτρονική διεύθυνση <http://arstechnica.com/tech-policy/2013/10/how-the-feds-took-down-the-dread-pirate-roberts/>.

Bazley, T. D., *Crimes of the Art World*. Greenwood 2010.

BBC, «Warning over metal detector crime», 2009. Ανάκτηση από http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/7891530.stm?lss.

Brinkman, M., «Reflections on the Causes of Illicit Traffic in Cultural Property and Some Potential Cures». Στο Hoffman, B. (επιμ.) *Art and Cultural Heritage: Law, Police and Practice*. Cambridge University Press, Cambridge 2006, 64-67.

Brodie, N., «Getty Kouros». 20 Aug 2012. Ανάκτηση από την ηλεκτρονική διεύθυνση με τίτλο Trafficking Culture, Researching the global traffic in looted cultural objects. Στο <http://traffickingculture.org/encyclopedia/case-studies/getty-kouros/>.

Brodie, N. «Introduction». Στο Brodie, N., Walker Tube, K. (επιμ.) *Illicit Antiquities: The Theft of Culture and the Extinction of Archaeology*. Routledge, London 2002, 1-22.

Brodie, N., «An Archaeologist's View of the Trade in Unprovenanced Antiquities». Στο Hoffman, B. (επιμ.) *Art and Cultural Heritage: Law, Police and Practice*. Cambridge University Press, Cambridge 2006, 52-63.

Brodie, N., Doole, J., Watson, P., *Stealing History: Illicit Trade in Cultural Material*. The McDonald Institute for Archaeological Research, Cambridge 2000.

Brondavid, «Ancient Artefacts and antiquities: how to buy safely», October 8, 2006. Ανάκτηση από την ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.ebay.com/gds/Ancient-artefacts-and-antiquities-how-to-buy-safely-/10000000000070337/g.html>.

Calder, W. M., III, «Behind the mask of Agamemnon: Is the mask a hoax?». *Archaeology* 52 (4), July/August 1999, ανάκτηση από την ηλεκτρονική διεύθυνση <http://archive.archaeology.org/9907/etc/calder.html>.

Chappell, D., Polk, K., «Fakers and Forgers, Deception and Dishonesty: An Exploration of the Murky World of Art Fraud». *Current Issues in Criminal Justice* 20 (3), 2009, 393-412.

DeeDotWeb, «Interview with Outlaw Market Admin», January 23, 2014. Ανάκτηση από την ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.deepdotweb.com/2014/01/23/interview-with-outlaw-market-admin/>.

DeeDotWeb, «The Pirate Market: The Interview that Added A Multi-Sig Market!», May 9, 2014. Ανάκτηση από την ηλ. διεύθυνση <http://www.deepdotweb.com/2014/05/09/interview-pirate-market-admin/>.

Desforges, J.-P., «Archaeological Treasures “Stolen” in France», 2014. Ανάκτηση από <http://www.news24.com/Green/News/Archaeological-treasures-stolen-in-France-20140123>.

Δημακοπούλου, Κ., «1. Προσωπίδα». Στο Δημακοπούλου, Κ. (επιμ.) *Τροία, Μυκήνες, Τίρυνς, Ορχομενός, Εκατό Χρόνια από το Θάνατο του Ερρίκου Σλήμαν. Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο 15 Ιουνίου-2 Σεπτεμβρίου 1990, Βερολίνο, Altes Museum 4 Οκτωβρίου 1990-15 Ιανουαρίου 1991*. Υπουργείο Πολιτισμού, Ελληνικό Τμήμα ICOM, Αθήνα 1990, 139-140.

Δημακοπούλου, Κ., *Ο Θησαυρός των Αηδονιών: Σφραγίδες και Κοσμήματα της Υστερης Εποχής του Χαλκού στο Αιγαίο*. Υπουργείο Πολιτισμού, Αθήνα 1996.

Δημακοπούλου, Κ., Διβάρη-Βαλάκου, Ν., *Ο Θησαυρός των Αηδονιών*. Υπουργείο Πολιτισμού / Ταμείο Αρχαιολογικών Πόρων και Απαλλοτριώσεων, Αθήνα 1997.

Dickinson, O. T. P. K., *The Origins of Mycenaean Civilization*. Studies in Mediterranean Archaeology Vol. LXIX. Paul Åströms Förlag, Goteborg 1977.

Dupras, T. L., Schultz, J. J., Wheeler, S. M., Williams, L. J., *Forensic Recovery of Human Remains, Archaeological Approaches.*: CRS Press / Taylor & Francis, Boca Raton 2006.

Έπιλον, «Σκάνδαλο Γκετί Νο3»: Ο θησαυρός του Σάιμς», *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία*, 21 Μαΐου 2006, 24-60.

Forrest, C., *International Law and the Protection of Cultural Heritage*. Routledge, Oxon 2010.

Greenberg, A., «Silk Road 2.0 Launches, Promising A Resurrected Black Market for the Dark Web». Forbes, 11/06/2013. Ανάκτηση από την ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.forbes.com/sites/andygreenberg/2013/11/06/silk-road-2-0-launches-promising-a-resurrected-black-market-for-the-dark-web/>.

Johnson, D., *Gold Prospecting with a VLF Metal Detector*. First Texas Products. El Paso 2010.

Καούρης, Ι., «Παράνομη Διακίνηση Πολιτιστικών Αγαθών: Οι Συμβάσεις της Unesco (Παρίσι, 1970) και του Unidroit (Ρώμη, 1995). Στο Κωνσταντή, Κ., Τσεκούρα, Κ., Φακάρου, Γ. (επιμ.) *Συζήτηση Στρογγυλής Τραπέζης. Πολιτιστική Κληρονομιά: Επιστροφή και Παράνομη Διακίνηση*. Διεύθυνση Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, Τμήμα Ξένων Σχολών, Αθήνα 2000, 29-31.

Καρατζαφέρης, Α., «Σκάβουν παράνομα σε όλη την Ελλάδα». *ART (Τύπος της Κυριακής)*, 4 Μαρτίου 2012, 8-9.

Kelly, R. J., Maghan, J., Serio, J. D., *Illicit Trafficking: A Reference Handbook: Santa Barbara, ABC-CLIO, Calif 2005.*

Killam, E. W. *The Detection of Human Remains.* Second Edition. Charles C Thomas, Illinois 2004.

Kreeb, M., Οι αρχαιότητες της Αθήνας: Ξένοι ταξιδιώτες. Στο Μπούρας, Χ., Σακελλαρίου, Μ. Β., Στάικος, Κ. Σπ., Τουλούπα, Ε. (επιμ.) *Αθήναι: Από την Κλασική Εποχή έως Σήμερα (5^{ος} αι. π.Χ. – 2.000 μ.Χ.).* Κότινος, Αθήνα 2000, 334-369.

Lapatin, K. D. S., «Behind the Mask of Agamemnon. Not A Forgery. How about a Pastiche?» *Archaeology* 52 (4), July/August 1999, ανάκτηση από την ηλεκτρονική διεύθυνση <http://archive.archaeology.org/9907/etc/lapatin.html>.

Lapatin, K., *Mysteries of the Snake Goddess: Art, Desire and the Forging of History.* Da Capo Press, 2003.

Lefferts, K. C., Majewski, L. J., Sayre, E. V., Meyers, P., «Technical Examination of the Classical Bronze Horse from the Metropolitan Museum of Art». *Journal of the American Institute for Conservation* 21 (1), Autumn 1981, 1-42.

Λεκάκης, Στ., «Αρχαιοκαπηλία και τοπικές κοινωνίες. Η περίπτωση των Κυκλάδων τον 18^ο και 19^ο αι.», *Ναξιακά* 20, 2006, 7-19.

Mackenzie, S., «Fakes and Forgeries» 22 Jul 2013. Ανάκτηση από την ηλεκτρονική διεύθυνση με τίτλο Trafficking Culture, Researching the global traffic in looted cultural objects. Στο <http://traffickingculture.org/encyclopedia/terminology/fakes-2/>.

Μανιάτης, Α. Π., *Δίκαιο ΜΜΕ.* Οκτώβριος 2012, 120-123 (εκδοχή του κειμένου σε μορφή Word).

Μανιάτης, Α. Π., «Δικαστική των Ηλεκτρονικών Υπολογιστών», *Forum* 4, Έτος 8^ο, 485-489.

Mattusch, C. C., *Greek Bronze Statuary, From the Beginnings through the Fifth Century B.C.* Cornell University Press, USA 1988.

Mifflin, H., *Press Release for Mysteries of the Snake Goddess*, 2003. Ανάκτηση από την ηλεκτρονική διεύθυνση http://www.houghtonmifflinbooks.com/booksellers/press_release/lapatin/lapatin_mysteries.pdf.

Miller, J., «Top 10 places to buy antiques». *The Telegraph*, 14 May 2010. Ανάκτηση από την ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.telegraph.co.uk/property/interiorsandshopping/7710371/Top-10-places-to-buy-antiques.html>.

Μουτζάλη, Α., «Η προστασία των αρχαιοτήτων και το πρόβλημα της αρχαιοκαπηλίας στην Ελλάδα». *Δημοκράτης Λαός*, 20.03.1989, 4 και 6.

Noble, J. V., «The Forgery of our Greek Bronze Horse». *The Metropolitan Museum of Art Bulletin* 26 (6), February 1968, 253-255.

Nørskov, V., «Greek Vases for Sale: Some Statistical Evidence». Στο Brodie, N., Walker Tube, K. (επιμ.) *Illicit Antiquities: The Theft of Culture and the Extinction of Archaeology*. Routledge, London 2002, 23-39.

Passas, N., Proulx, B. B., «Overview of Crimes and Antiquities». Στο Manacorda, S., Chappell, D. (επιμ.) *Crime in the Art and Antiquities World: Illegal Trafficking in Cultural Property*. Springer, New York, Dordrecht, Heidelberg, London 2011, 51-68.

Rolf, «Avoiding Fake Antiquities – Basic Tips». 17 August, 2006 (για λογαριασμό της heliosantiquities). Ανάκτηση από την ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.ebay.co.uk/gds/Avoiding-Fake-Antiquities-Basic-Tips-/10000000001634642/g.html>.

Silk Road Drugs, «Silk Road 2.0 URL», March 27, 2014. Ανάκτηση από την ηλεκτρονική διεύθυνση <http://silkroaddrugs.org/category/silk-road-2-0-url/>.

Silk Road Drugs, «Silk Road – An Overview of the Online Marketplace», April 18, 2014. Ανάκτηση από την ηλεκτρονική διεύθυνση <http://silkroaddrugs.org/silkroad-drugs-complete-step-by-step-guide/>.

Stanish, C., «Forging Ahead Or, how I learned to stop worrying and love eBay». *Archaeology* 62 (3), May/June 2009, ανάκτηση από την ηλεκτρονική διεύθυνση <http://archive.archaeology.org/0905/etc/insider.html>.

Tag Archives, «In Search of Utopia in the Deep Web», October 9, 2013. Ανάκτηση από την ηλεκτρονική διεύθυνση <https://picturesdotnews.wordpress.com/tag/whiterabbit-marketplace/>.

Τζάλλας, Γ., «Ο ρόλος της ελληνικής αστυνομίας στη δίωξη της αρχαιοκαπηλείας». Στο Κωνσταντή, Κ., Τσεκούρα, Κ., Φακάρου, Γ. (επιμ.) Συζήτηση Στρογγυλής Τραπέζης. Πολιτιστική Κληρονομιά: Επιστροφή και Παράνομη Διακίνηση. Διεύθυνση Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων, Τμήμα Ξένων Σχολών, Αθήνα 2000, 47-52.

The Metropolitan Museum of Art, «Bronze statuette of a horse». Ανάκτηση από την ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.metmuseum.org/collection/the-collection-online/search/251268>.

Το Βήμα, «Δύσκολοι καιροί για αρχαιοκαπήλους», 10/07/2007. Ανάκτηση από την ηλεκτρονική διεύθυνση <http://www.tovima.gr/culture/article/?aid=206705>.

Traill, D. A., «Behind the mask of Agamemnon. Insistent questions». *Archaeology* 52 (4), July/August 1999, ανάκτηση από την ηλεκτρονική διεύθυνση <http://archive.archaeology.org/9907/etc/traill.html>.

Traill, D., *Ο Σλίμαν της Τροίας: Θησαυρός και Απάτη*. Μτφρ. Κ. Κουνινιώτη. Εκδόσεις Νέα Σύνορα – Α. Α. Λιβάνη, Αθήνα 1996.

Treister, M. (επιμ.) *Ο Θησαυρός της Τροίας: Οι Ανασκαφές του Heinrich Schliemann. Μόσχα, Μουσείο Puškin 16 Απριλίου 1996 – 15 Απριλίου 1997.* Εκδόσεις Αδάμ, Αθήνα 1996.

Tyson, J., «How Metal Detectors Work: PI Technology» (χωρίς χρονολογία δημοσίευσης). Ανάκτηση από <http://electronics.howstuffworks.com/gadgets/other-gadgets/metal-detector4.htm>.

Ulst, I., *The Regulation of Metal Detectors and Responsible Metal-Detecting: the Examples of the UK, Sweden and Denmark.* Seminar Paper. Tartu 2010. Ανάκτηση από <http://www.arheo.ut.ee/Sem10IngridUlst.pdf>.

Witte, R., «Η σημασία του Schliemann για τη σύγχρονη αρχαιολογία». Στο Δημακοπούλου, Κ. (επιμ.) *Τροία, Μυκήνες, Τίρυνς, Ορχομενός, Εκατό Χρόνια από το Θάνατο του Ερρίκου Σλήμαν. Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο 15 Ιουνίου-2 Σεπτεμβρίου 1990, Βερολίνο, Altes Museum 4 Οκτωβρίου 1990-15 Ιανουαρίου 1991.* Υπουργείο Πολιτισμού, Ελληνικό Τμήμα ICOM, Αθήνα 1990, 32-48.

Zimmerman, D. W., Yuhas, M. P., Meyers, P., «Thermoluminescence authenticity measurements on core material from the Bronze Horse of the New York Metropolitan Museum of Art». *Archaeometry* 16 (1), February 1974, 19-30.